

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Andreja Ošlaj

Odraščanje v vzgojnih zavodih in prehod v skupnost

Magistrsko delo

Ljubljana, 2018

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Andreja Ošlaj

Odraščanje v vzgojnih zavodih in prehod v skupnost

Magistrsko delo

Mentorica: Izr. prof. dr. Mojca Urek

Študijski program:
Socialno delo z družino

Ljubljana, 2018

ZAHVALA

Iskreno se zahvaljujem vsem sogovornikom, ki so bili pripravljeni spregovoriti o svoji izkušnji. Ob tem se zahvaljujem gospe Marti Škerbina, s Centra za socialno delo Ljubljana Vič – Rudnik in Mladinskemu domu Malči Beličeve, ki so mi pomagali pridobiti nekatere od njih. Zahvaljujem se tudi mentorici Mojci, ki me je med pisanjem magistrskega dela usmerjala in mi bila vedno na voljo.

Povzetek

Magistrsko delo obsega pregled namestitev in življenje mladostnikov v vzgojnih ustanovah in njihov prehod v skupnost. V teoretičnem delu se osredotočam na institucionalno obravnavo otrok in mladostnikov. Opredelim pojme o čustvenih in vedenjskih težavah in lastnosti mladostnikov, ki so nameščeni v vzgojne ustanove. Opišem sam potek oddaje in vlogo centrov za socialno delo in sodišč pristojnih za namestitve mladostnikov. Predstavim prakso o vzgojnih ustanovah za otroke in mladostnike iz tujine ter koncept deinstitutionalizacije vzgojnih zavodov. V nadaljevanju se osredotočam na prehod mladostnikov iz vzgojnih ustanov v skupnost. Predstavim socialno ranljivost mladih, stanovanjsko problematiko in možne vmesne strukture namestitve po prehodu v skupnost. V empiričnem delu sem z magistrskim delom raziskala kako je potekalo življenje mladih v vzgojnih institucijah in kako so zaživel, ko so institucijo zapustili. Rezultate predstavljam v štirih tematskih sklopih: Namestitev v instituciji, izobrazba in izobraževanje, socialna mreža in izkušnja prehoda v samostojno življenje. Ugotavljam, da se je z namestitvijo v vzgojno ustanovo spremenila posameznikova socialna mreža in odnosi z družino. Mladostniki menijo, da je bila namestitev za njih v glavnem pozitivna odločitev. Mladi, ki so se izobraževali v okviru vzgojnega zavoda, so izrazili željo po izobraževanju v eksternih šolah. Mladostniki so se na samostojno življenje pripravljali v stanovanjskih skupinah, kamor so bili nameščeni, ko so zapustili vzgojne ustanove. Izkušnje, ki so jih pridobili v teh vmesnih strukturah so opisali kot koristne in pozitivne za nadaljnjo življenje, vendar ne dovolj, da bi lahko zaživel sami. Glavni problemi, ki so se pojavili po odhodu v samostojno življenje so bili brezposelnost, finančna nepreskrbljenost, iskanje primerne stanovanja in neustrezna izobrazba. Po odhodu iz stanovanjskih skupin, se stiki in delo med centri za socialno delo in mladostniki prekinejo, kar pa lahko vodi v ponovna delinkventa dejanja. Mladostniki z izkušnjo namestitve v vzgojnih ustanovah se v vsakdanjem življenju srečujejo s socialno stigmo, ki jih ovira pri doseganju različnih ciljev v življenju.

Ključne besede: vzgojni zavod, stanovanjska skupina, pozitivni in negativni učinki odraščanja v instituciji, izobraževanje v instituciji, izobraževanje izven institucije.

Title: Growing up in youth residential treatment institutions and transitioning to an independent life.

Abstract

The master's thesis gives an overview of the accommodation and life of adolescents in residential treatment centers and their transition to community upon leaving these institutions. In the theoretical part, I mainly focus on the institutional treatment of children and adolescents. I also define concepts about emotional and behavioral problems and the characteristics of adolescents, who are placed in educational institutions. Next, I describe the process of placement in residential treatment and the role of the centers for social work and the role of youth courts. I present the practice of residential treatment institutions for children from abroad and introduce the concepts of deinstitutionalization of children's institutions. In the following chapters I focus on the youngster's transition to an independent lifestyle and present their social vulnerability, social exclusion, housing problems and the possibility of an intermediate structure of accommodation after the transition to the community. The focus of the empirical part of my thesis was both on the life of youngsters in residential treatment institutions and their life after they left the institution and started living in a community. I present the results of four researched topics: Accommodation in the institution, education and work, social networking and experience of their transition to community. My study shows that the accommodation in residential treatment institutions influences the social network of youngsters and their family. Youngsters who were housed in residential treatment institutions give an overall positive evaluation of the experience. Adolescents with an educational experience within a residential treatment environment, expressed a desire of being educated in external schools. They were preparing to lead an independent lifestyle through community-based houses, which served as intermediate structures for the transition to autonomy. Although they evaluate the overall experience of living in these houses as positive, they feel like it doesn't prepare them enough for living on their own. The main problems, associated with lifestyle after leaving these intermediate structures are finding an employment, long term money management, locating and obtaining adequate housing and receiving higher education. The contacts with social workers are normally broken, which can lead to a relapse of deviant behaviour. In most cases, the adolescents who were housed in these institutions also bear a social stigma, an unjust mark of disgrace, that interferes with the process of building/rebuilding of their lives.

Keywords: youth residential treatment centres, residential groups, positive and negative effects of residential placement, education, transitioning of children and youth from residential care.

Vsebina

1	UVOD.....	1
	PREGLED PROBLEMATIKE.....	3
1.1	Institucionalna obravnava mladostnikov	3
1.1.1	Teorije navezanosti	4
1.1.2	Kako mladi pridejo v vzgojni zavod?	5
1.1.3	Čustvene in vedenjske težave	6
1.1.4	Delitev pristojnosti med centri za socialno delo in sodišči	14
1.1.4.1	Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami	15
1.1.4.2	Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje vzgojno-izobraževalnih programov za otroke s posebnimi potrebami	16
1.1.4.3	Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih	16
1.1.4.4	Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij in Kazenski zakonik.....	17
1.1.5	Zavodi za vzgojo in izobraževanje.....	17
1.1.5.1	Mladinski domovi	18
1.1.5.2	Prevzgojni dom	19
1.1.5.3	Vzgojni zavodi – totalna institucija.....	19
1.1.6	Praksa iz tujine	24
1.1.7	Deinstitucionalizacija vzgojnih zavodov	28
1.2	Mladi po odhodu iz vzgojne institucije	31
1.2.1	Socialna ranljivost mladih.....	34
1.2.2	Prehod iz otroštva v odraslost	39
1.2.3	Oblike bivanja za mlade po odpustu iz vzgojnega zavoda.....	41
1.2.3.1	Mladinsko stanovanje.....	41
1.2.3.2	Stanovanjske skupine	42
1.2.3.3	Stanovanjska problematika mladih	44
1.2.4	Zaposlovanje mladih, ki pridejo iz vzgojnih ustanov.....	46
2	FORMULACIJA PROBLEMA	49
2.1	Raziskovalna vprašanja	50
3	METODOLOGIJA.....	51
3.1	Vrsta raziskave	51
3.2	Merski instrument in viri podatkov	51
3.3	Populacija in vzorčenje	51
3.4	Zbiranje podatkov	52
3.5	Obdelava podatkov in analiza	52

4	REZULTATI.....	54
4.1	Namestitev v instituciji	55
4.2	Izobrazba in izobraževanje	59
4.3	Socialna mreža	61
4.4	Izkušnja prehoda v samostojno življenje.....	63
4.5	Rezultati intervjuja s socialno delavko, zaposleno na področju varstva otrok na centru za socialno delo.....	65
5	RAZPRAVA.....	69
5.1	Sklepi.....	77
6	PREDLOGI	80
7	LITERATURA IN VIRI	82
8	PRILOGE	94
8.1	Vodilo za intervju.....	94
8.2	Zapis intervjujev	96
8.2.1	Oseba A	96
8.2.2	Oseba N	102
8.2.3	Oseba M	108
8.2.4	Oseba K	113
8.2.5	Oseba G	118
8.2.6	Oseba S	123
8.2.7	Oseba L.....	127
8.2.8	Intervju s socialno delavko zaposleno na centru za socialno delo, na področju varstva otrok	131
8.3	Analiza podatkov	135
	Slika 1.1.1 Odziv otrok s čustvenimi in vedenjskimi stiskami	12
	Slika 1.2.1 Barvni prikaz neustreznih vedenjskih vzorcev po odpustu z vzgojne institucije.	34
	Slika 1.2.2 Stopnja brezposelnosti mladih (mlajših od 25 let) v državah EU, junij 2016 ..	47
	Slika 4.5.1 Namestitev v instituciji	71
	Slika 4.5.2 Izobrazba in izobraževanje mladostnikov z izkušnjo namestitve v vzgojni ustanovi	74

Slika 4.5.3 Izkušnja prehoda v samostojno življenje.....	76
--	----

Tabela 1.1.5.1 Negativni učinki institucije na otrokov razvoj.....	21
Tabela 1.1.6.1 Sistem na Nizozemskem.....	25
Tabela 1.2.1.1 Raziskava narejena na učencih in učenkah 8. razreda osnovne šole.	37
Tabela 1.2.3.1 Število potreb JNS in BE v letih 2010 in 2017.....	46
Tabela 1.2.4.1 Izsek tabele obdelave podatkov	53
Tabela 1.2.4.1 Sodelujoči v raziskavi.....	54

1 Uvod

V otroškem in mladostniškem obdobju se mladi srečujejo s telesnimi, duševnimi in drugimi spremembami. Nekateri izmed njih se v tem razgibanem obdobju znajdejo bolje, drugi pa so pri tem manj uspešni. Mladi, ki odraščajo v družinskem okolju, kjer so razmere neugodne in v katerem prihaja do nasilja, nimajo ustrezne primarne socializacije. Pogosto se tudi družijo s sovrstniki, ki na njih vplivajo negativno. To lahko sčasoma vodi v razvoj čustvenih in vedenjskih težav, s katerimi se družba v današnjem času še ne zna dobro spoprijeti. Takšna obnašanja in stiske mladostnikov v Sloveniji rešujemo z nameščanjem v vzgojne ustanove. Tja jih napotujejo centri za socialno delo ali mladinska sodišča. Življenje v vzgojnih ustanovah – takšnih ali drugačnih, mladostnikom predstavljajo stresno obdobje, saj tja ne prihajajo prostovoljno.

Nameščanje v vzgojne zavode naj bi veljalo za nezaželeno in ne kot primerna metoda za prevzganje otrok in mladostnikov. Mnogi strokovnjaki s področja pomoči mladim so mnenja, da lahko mladim pomagamo preventivno že prej, preden se težave sploh začnejo pojavljati. Takšne prakse se poslužujejo tudi ponekod v tujini, kjer potekajo deinstitucionalizacije vzgojnih in drugih socialnovarstvenih institucij za mlade in odrasle.

Vzgojne institucije se pogosto nahajajo v odmaknjenih krajih izven urbanega okolja, kjer mladi nimajo veliko stika z znanjem in veščinami, ki so potrebna za samostojno življenje. Najboljši približek samostojnemu življenju izven institucije so stanovanjske skupine, kjer mladi opravljajo vsakdanja opravila, kot so kuhanje, likanje in pospravljanje. Teh vmesnih struktur kot priprav na samostojnost v Sloveniji primanjkuje, dolžina namestitve pa je kratka, zato je prehod v samostojnost hiter in sledi zakonom in ne potrebam posameznika. V Sloveniji obstaja velika potreba po oblikovanju vmesnih struktur – stanovanjskih skupin in mladinskih stanovanj. Izobraževanje v vzgojnih zavodih poteka v okviru vzgojnih skupin, oziroma kot inkluzivno izobraževanje, kar za mladostnike pomeni, da nimajo zunanjega stika s sovrstniki in imajo slabo izbiro pri vključevanju v poklicno izobraževanje. Več svobode pri odločanju imajo mladi, ki so nameščeni v mladinske domove. Tam tako osnovnošolsko, kot srednješolsko izobraževanje poteka v eksternih šolah.

Mladi po odhodu iz vzgojnih ustanov nimajo dovolj podpore in pomoči pri vključevanju v okolje, kjer se znajdejo po odhodu iz institucije. Tisti, ki nimajo možnosti vrnitve v matično družino, se po odhodu iz institucije (med katere spadajo tudi stanovanjske skupine), znajdejo v velikih stiskah. V Sloveniji namreč ni zakonske določbe, ki bi mladostnika spremljala še vsaj nekaj časa po odhodu iz vzgojne ustanove ali stanovanjske skupine. Ti mladi se zato pogosto znajdejo v brezdomstvu, saj morebiti nimajo službe, denarne socialne pomoči pa so premajhne, da bi zadoščale za preživetje, zato se zgodi, da se ponovno zatečejo h krajam in uživanju prepovedanih drog ali pa postanejo brezdomci. Preverjanj in ocenjevanj dela v vzgojnih zavodih je zelo malo, prav tako se ne vodijo evidence o evalvaciji dela posameznikov v vzgojnih zavodih, oziroma o stopnji mladoletniškega povratništva.

Prehod v samostojno življenje je za mladostnike tvegan, saj se vsi ne vrnejo v matično družino, ki bi jim bila v pomoč in podporo, morebiti, ker je nimajo ali pa podpore ni zmožna nuditi.

Ta magistrska naloga raziskuje življenjski potek mladih, ki so zapustili vzgojne institucije, se soočili z življenjem v skupnosti in njihov pogled na to kaj so v institucijah pridobili pozitivnega in kaj so pogrešali. Raziskovala sem kakšne so alternative in izboljšave vzgojnih zavodov in kaj mladi in strokovni delavci menijo o le-teh. Kljub več različnim napisanim člankom, diplomah in drugih delih o vzgojnih zavodih menim, da bo to magistrsko delo doprinos vzgojnim institucijam in strokovnim delavcem, ki delajo na tem področju, da se zapišejo resnične informacije o občutkih, izkušnjah posameznikov o namestitvi in predlogi za boljšo in hitrejšo osamosvojitev prihodnjih generacij.

Pregled problematike

1.1 Institucionalna obravnava mladostnikov

Pravilnik socialnovarstvenih storitev (1999) definira institucionalno varstvo, kot obliko obravnave v zavodu, v drugi družini ali drugi organizirani obliki, ki nadomešča in/ali dopolnjuje funkcijo doma ali lastne družine.

Skalar (1998) pravi, da ko se odda mladostnika v vzgojni zavod to zanj pomeni izključitev iz družbe. Oddaja v institucijo velja za nezaželeno metodo za odpravljanje odklonskosti pri otrocih. Vseeno pa se jo še vedno izvaja.

Na področju oskrbe otrok in mladostnikov delujeta dva sklopa zavodov in služb. En je pristojen za otroke in mladino z intelektualnimi ovirami, drugi pa deluje na duševnem področju oz. področju intelektualnih ovir. Ta dva sistema sta v Sloveniji povsem ločena, saj imata vsak svojo logiko delovanja in financiranja (Flaker idr., 2015, str. 149).

Zalokar (2013, str. 90) ugotavlja, da imajo socialnovarstveni organi v drugih državah večjo vlogo pri organizaciji in izvedbi programov za otroke in mladostnike v vzgojnih zavodih.

V Sloveniji imamo 3 mladinske domove, 7 zavodov za vzgojo in izobraževanje in 1 prevzgojni dom (SURS, 2014). Ti se med seboj razlikujejo glede na:

- starost populacije (nekateri so namenjeni le šoloobveznim otrokom, druge mladostnikom po zaključeni osnovni šoli, tretje so namenjene obojim);
- spol (nekateri sprejemajo le dečke, druge oba spola);
- organiziranost izobraževanja (nekateri imajo organizirano interno izobraževanje, druge ustanove obiskujejo otroci v kraju, kjer se ustanova nahaja);
- organizacija življenja (nekateri institucije imajo vzgojne skupine, druge stanovanjske skupine, tretje imajo ustanovljene t.i. družine otrok in mladostnikov);
- vrsto nameščanja (v prevzgojni dom nameščajo le sodišča, v nekatere vzgojne zavode le centri za socialno delo v druge pa sodišča in centri za socialno delo (Kranjčan, Šoln Vrbinc, 20015, str. 14).

V Sloveniji spadajo vzgojni zavodi pod okrilje Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport, ki je tudi plačnik vseh storitev in zadolžen za vzgojni načrt. Organi socialnega varstva

tako le izdajo odločbo o namestitvi v vzgojni zavod, nimajo pa nobenega vpliva na izvajanje programa, ki se izvaja v vzgojnem zavodu.

Prevzgojni dom v katerega so nameščeni mladostniki, ki so kaznovani zaradi hudih kaznivih dejanj, pa sodi v resor ministrstva za pravosodje, ki je tudi plačnik storitev in organizacije prevzgojnega doma.

1.1.1 Teorije navezanosti

V tem poglavju ne želim dvomiti o pristopih niti ocenjevati katera teorija je bolj prava in pomembnejša. Želim raziskati, kako se načela teorij navezanosti obnesejo v institucijah za otroke in mladostnike, ki zagotavljajo oskrbo zanje.

V tem poglavju bi rada naredila pregled teorije o tem kako je nastanitvena oskrba delovala kot starševstvo. Petrie (idr., 2006, str. 11) pravi, da nedvomno obstajajo globoke razlike med starševstvom v družinskem okolju in oskrbo v instituciji. Kot primer navede odgovornost staršev, ki so doma odgovorni za vsa pomembna »velika vprašanja«. Kje bodo stanovali, ali bodo hodili otroci v šolo, medtem ko zaposleni v instituciji te odgovornosti in skrbi nimajo. V instituciji si skrbništvo delijo vsi strokovnjaki: socialni delavci, psihologi in pedagogi.

Bowlbyeva teorija navezanosti (1973), je pomembno vplivala na politiko otroškega varstva v institucijah. Bowlby je domneval, da je ključen dejavnik prva čustvena navezanost, ki se vzpostavi med skrbnikom in otrokom v instituciji. Funkcija varne navezanosti zagotavlja otroku varno relacijsko osnovo za življenje.

Ainsworth (Ainsworth idr., 1978) je kasneje v svojih raziskavah dodal dokaze o tem, da obstaja povezava med občutljivostjo skrbnika in varno navezavo otroka.

Rutter in O'Conner (1999) opozarjata, da čeprav se pogosto domneva, da je ključno tveganje institucionalne oskrbe odsotnost stalnega osebnega negovanja, ki jo imajo otroci, ki živijo pri starših. Treba pa je ne glede na to, da je to zaskrbljujoča zadeva, upoštevati tudi kakovost in kontinuiteto odnosov, ki jih imajo strokovni delavci z varovanci institucije.

Teorija navezanosti izpostavlja dve ključni vprašanji za otroke in mladostnike v institucijah. Prvi je pomen odnosa med skrbnikom in otrokom, ki otroku omogoča, da oblikuje alternativni model navezanosti in spodbuja čustveno varnost. Drugi dejavnik je miselna

povezava – občutljivost za otroka kot posameznika, z umom in ne kot zbirka potreb in dejavnikov tveganja.

Nasprotje starševske čustvene podpore Bowlby (1980) imenuje čustveno zavračanje. Ko otroci ne čutijo, da jim starši nudijo dovolj zanimanja, gotovosti, vpletenosti, bodo otroci zelo verjetno odreagirali agresivno. Povezava med starševsko čustveno zavrnitvijo in agresijo otrok, pa je odvisna od teorije navezanosti.

Ko se starši ne ukvarjajo dovolj z otrokovimi potrebami in se ne odzivajo na njihove potrebe, otrok ne razvije čustvene navezave s starši. Odsotnost te osnovne človeške vezi, pa po mnenju nekaterih, ki preučujejo teorijo navezanosti, otroku onemogoči delovanje po intuiciji, ne razlikuje med dobrim in slabim, je hladen (Magid in McKelvey, 1987) in nezmožen ponotranjenja pravil in standardov, ki jih postavijo starši (Cavell, 2000). Sčasoma otrok zavrača pričakovanja in vrednote staršev, ti pa s tem izgubijo svoja pooblastila, da bi otroka *prisilili*, da bi se ustrezno obnašal.

Teorija navezanosti trdi, da se otroci začnejo odzivati na svoje navidezno neskrbne starše z agresijo in jezo z namenom, da bi opozorili na svoje potrebe. Razvijajo tudi »notranji delovni model« oziroma si navidezno predstavljajo odnose s starši kot nerazumne in nepotrpežljive. Ko ta model odnosov prenesejo na odnose s svojimi vrstniki, se tudi do vrstnikov začnejo obnašati agresivno in lahko hitro izbruhne nasilje. Čustvena zavrnitev staršev in zlorabljanje discipline po navadi vodi do agresije in zavračanja stikov s svojimi vrstniki (Hudley, 2008, str. 114).

1.1.2 Kako mladi pridejo v vzgojni zavod?

Brinc (Brinc, 2000, str. 114) pravi, da je normalno, da mladostniki v času svojega dozorevanja občasno prekršijo kakšno družbeno normo in se s tem naučijo odziva družbe na kršeno normo. S tem morajo prevzeti odgovornost za svoje vedenje in se naučiti te norme spoštovati.

Družba se najpogosteje odzove na vedenje mladostnikov, ki je moteče za družbeno okolje. Mladostniki so pogosto označeni kot agresivni, nemirni, moteči (npr. pri pouku), da se ne držijo pravil (izostajajo od pouka), se grdo vedejo do odraslih, sovrstnikov (preklinjajo, jezikajo), uživajo droge (cigarete, alkohol, prepovedane substance) (Vec, 1999).

Skalar (1998) piše, da so bile raziskave na področju otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami do sedaj fokusirane na odklone motenj vedenja in osebnosti ter njihove vzroke. Mladoletno prestopništvo vsebuje širok spekter vedenj – od neprilagojenega do inkriminiranega. Na podlagi populacijsko heterogenih kategorij »mladoletnih prestopnikov«, centri za socialno delo delujejo na podlagi več zakonodaj, ki sodijo v pristojnost treh različnih ministrstev: Zakon o kazenskem področju (1998), Zakon o izvajanju kazenskih sankcij (2000), Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (2000) in Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (2000).

Kosmačeva (Kosmač, 2006, str. 25–26) opiše tri skupine otrok, ki jih obravnavajo centri za socialno delo. V prvo skupino spadajo otroci, ki so storilci kaznivih dejanj, v to skupino pa spadajo tudi odrasli. V drugo skupino uvršča otroke, ki niso storili kaznivega dejanja, je pa njihovo ravnanje družbeno nesprejemljivo oziroma odklonsko in bi lahko pripeljalo do hujših prestopništev. V tretjo skupino otrok uvršča otroke z motnjami v razvoju, za katere starši v domačem okolju ne zmorejo skrbeti.

Preden se otroke namesti v vzgojni zavod, se s strani strokovnih delavcev centrov za socialno delo nudi staršem in otrokom številne preventivne oblike pomoči v obliki svetovanja, terapijskega dela, delavnic in dela z družino (Svetin Jakopič, 2005, str. 409–412).

1.1.3 Čustvene in vedenjske težave

O normalnosti in nenormalnosti vedenja posameznikov ne moremo govoriti zgolj z enega vidika. Drugačno in stigmatizirano določa družba, zato tudi »normalnost« ni nekaj kar bi povsod veljalo enako, ampak se spreminja od družbe do družbe. V eni družbi je lahko konkretno vedenje povsem normalno, v drugi pa razglašeno za nenormalno (Kosovel, 1990 v Javornik, 2001, str. 75). Temeljno merilo za določanje nenormalnosti in delinkventnosti nam predstavi Godina (1983, v Javornik 2001, str. 75), ki pravi, da je posameznikova sposobnost, da se obnaša v skladu z družbo v kateri živi.

Otroci s čustvenimi in vedenjskimi motnjami so otroci z disocialnim vedenjem, ki je lahko ponavljajoče, trajnejše in se kaže z neuspešno socialno vključitvijo. Kosmač (2007) pravi, da je lahko disocialno vedenje pogojeno zunanje ali notranje in se lahko kaže z agresivnim vedenjem, uživanjem alkohola in prepovedanih drog, pobegi od doma, razbijanjem tuje lastnine ter čustvenimi motnjami. Otroka lahko označijo s čustvenimi in vedenjskimi

težavami le v primerih, ko delo šolske svetovalne službe in drugih strokovnih delavcev z otrokom ne zmanjša opisanih težav.

Če pogledamo termina »antisocialen« in »disocialen« fenomenološko, se tesno prepletata, čeprav disocialen v psihiatričnem jeziku pomeni nesposobnost (delno/popolno), vključenost v družbo zaradi vedenjskih motenj (Slovar tujk, 2006).

Mladim do osemnajstega leta starosti psihiatrija ne sme postavljati diagnoz, temveč samo poda določen sum na motnjo, ki se bo morebiti razvila. Ziherl podobno kot DSM-V (1999, str. 295) navaja značilnosti disocialno osebnostno motenih oseb: brezčutnost, impulzivnost, nesramežljivost, egocentričnost, nimajo empatije, ne čutijo anksioznosti, hitro vzpostavijo prvi stik s človekom. Te značilnosti pa kot pravi najdemo tudi pri določenem procentu populacije v vzgojnih ustanovah.

Bavcon in Šelihova (1999, str. 32) opredeljujeta deviantna in odklonska vedenja kot »drugačna za družbo«, torej nenormalna, neobičajna, škodljiva in nevarna za družbo. Iz tega tudi nadaljujeta, da ravnanja teh ljudi, ki so označena za deviantna, niso nujno slaba temveč jih za take označi družba. Durkheim (1963, str. 69–70) uvršča deviantnost celo kot neizogibno in nujno za ohranjanje družbenega sistema. Pravi celo, da jo je mogoče najti v vseh družbah in velja za sestavni del »zdrave družbe«.

Merila za antisocialno motenost navaja diagnostični statistični priročnik (DSM-V, 2013) in sicer pravi, da te osebe ne spoštujejo zakonov, lažejo, manipulirajo, so impulzivni in se pogosto odzovejo z agresijo. Mnogi avtorji pa pravijo, pa je treba osnovo za razlikovanje od delinkventnih vedenj poiskati že med razvijanjem disocialnosti, pri čemer je treba upoštevati tudi biološke razloge. Še bolj pomembno pa je, da se usmerimo na druge dejavnike, ki jih predstavi Bergant (1987), ki s tem prvi opiše strokovna merila za oddajo otrok in mladostnikov v vzgojni zavod.

Travma v otroštvu lahko vpliva na izbruhe jeze in nasilja v adolescenci in odraslosti (Chemtob idr., 1997). Clark (Clark, Lesnick in Hededus, 1997) pravi, da lahko travma ustvari nesprejemljiva čustva, kot so pretiran strah ali žalost in lahko vodi v zlorabo in uživanje prepovedanih substanc in druga kriminalna dejanja.

Poleg antisocialnosti in disocialnosti je potrebno opredeliti tudi čustvene in vedenjske težave in motnje (omenjene motnje ne zajemajo otrok/mladostnikov z resnejšimi duševnimi stiskami). Evans in drugi (Evans, Harden, Thomas in Benefield, 2003) čustvene in vedenjske težave opredeljujejo širše in sicer od socialne neprilagojenosti do nenormalnih čustvenih odzivov. Delijo jih na različne oblike in težavne stopnje.

Strokovnjaki postavljajo tudi več vprašanj o tem, kako definirati pojem »normalnosti«, saj se ga v literaturi definira nenatančno in tudi ne enako. Thomas (V Vršnik Perše, 2005) opredeli pojem »normalnosti« kot statistično podobnost ali zaželenost v družbi.

Čustvene in vedenjske težave/stiske se pogosto izražajo skupaj z učnimi težavami, zato Poulou in Norwitch (2000) postavita tri glavne skupine mladostnikov, ki se odzivajo z:

- Čustvenimi težavami: strah pred neuspehom, sramežljivost, slaba volja, negativizem, premalo koncentracije za sledenje pouku, fizična agresija, šolska fobija, izostajanje od obiskovanja pouka.
- Nevodljivostjo: klepetanje med poukom, neobogljivost učiteljev, nemir, neurejenost – ne zapisovanje pri pouku.
- Čustvenimi težavami in nevodljivostjo: zamujanje k pouku, iskanje pozornosti, klepetanje, težavno sodelovanje pri pouku, agresija, motenje pouka (iskanje pozornosti).

Popović (2010, str. 12) ugotavlja, da so vzroki za razvoj čustveno vedenjskih motenj lahko podedovani (od staršev, prednikov), prirojeni (plod med nosečnostjo, po porodu) in/ali pridobljeni (vpliv okolja). Popović (2010, str. 13–14) nadaljuje, da lahko na nastanek čustvenih in vedenjskih motenj vpliva več dejavnikov:

- Dejavniki v ožji družini (slabi čustveno oslabljeni odnosi med starši in otroci; starši se ne vključujejo dovolj v otrokovo vzgojo, odsotnost nadzora nad otroci, alkoholizem),
- Dejavniki v otroku (večja ranljivost oz. občutljivost za negativne spremembe, slabše samoobvladovanje, težje premagovanje neuspehov, težave pri učenju; več otrok s čustvenimi in vedenjskimi motnjami je nemirnih in imajo težave s pozornostjo),
- Dejavniki izobraževalnih ustanov (skupine otrok, s katerimi je v stiku, kakovost šole kot socialne integracije, učinkovitost tehnik profesorjevega poučevanja) in

- Dejavniki širšega okolja (v nekaterih okoljih je pogostost, da imajo otroci čustveno in vedenjsko motnjo večja in včasih po zamenjavi okolja izgine, pri povečanih kriznih situacijah pa se pogostost poveča).

Vsak vedenjski odklon pa še ne pomeni, da ima mladostnik čustvene in vedenjske težave. Lahko gre za vsakdanje vedenje, ki se pojavlja v določenih fazah razvoja. To seveda ne pomeni, da otrok oziroma mladostnik ne potrebuje pomoči, vendar takšno vedenje ne bo nujno povzročalo posebne nevarnosti za nadaljnji osebni razvoj. Ko govorimo o čustvenih in vedenjskih težavah, mislimo predvsem na ponavljajoče se oblike socialno neželenega vedenja.

Na previdnost opredeljevanja vedenjskih motenj v otroštvu, pa opozarja Lošdorfer (2006), saj meni, da je težko jasno razlikovati med vedenjem, ki je prehodno moteče in zgolj odsev zorenja mladostnika in vedenjem, ki se šele oblikuje v moteče ali se v tej smeri nakazuje.

Bergant (1987) klasificira vedenjske in čustvene težave na pet sklopov:

- 1) **Situacijska motnja** (reaktivno pogojena, kot posledica izjemne obremenitve): izguba nadzora zaradi stresne situacije, npr. ločitev staršev, smrti v družini. Na takšne situacije se s časom prilagodimo in izginejo z normalizacijo življenjskih pogojev.
- 2) **Sekundarna peristatična motnja** (kot posledica motenega čustvenega razvoja) delimo na:
 - a) nevrotične osebnostne strukture (ko mladostnik ne uspe zadovoljiti razvojnih teženj, ne zna na pravilen način izraziti svojih interesov, ima nizko samopodobo in se ne zmore prilagoditi ciljem skupine). Vzroki, ki pripeljejo do te motnje so lahko prevelika pričakovanja staršev do otrok, nihanja v čustvenem odnosu staršev do otrok, menjavanje materinske ali očetovske figure, prestrogo vzgajanje. Ti vzroki so še posebej pomembni v zgodnjem obdobju odraščanja.
 - b) Nesocialno osebnostno strukturo (otrok/mladostnik se poistoveti z negativnimi liki in je brez občutkov krivde, saj tako doživi notranje zadovoljstvo, je sovražen in maščevalen do bližnjih. Vzroki, ki privedejo do tega pogosto izvirajo iz odklonilnega starševskega odnosa do otrok v zgodnjem razvoju, močne čustvene obremenitve, zapostavljanje otroka s strani staršev.

- 3) **Primarno peristatična motnja** (kot posledica življenja v zavajajočem okolju). Otroci/mladostniki, ki so odraščali v kontrakulturnem okolju, imajo napačno življenjsko usmeritev ob vzorih, ki so jih prevzeli iz širšega socialnega okolja za normalne. Te osebe so socialno oškodovane.
- 4) **Primarno biološko povzročena motnja** (kot posledica okvar v centralno živčnem sistemu): vedenje izvira iz psihičnih in telesnih cerebralnih okvar, ki jih lahko spremljajo sekundarne motnje (psihoze).
- 5) **Razvojno ogroženi otroci in mladostniki brez nesocialnih motenj:** Pri teh osebah ne opazimo disocialnega vedenja, ki bi ogrožala interese okolice oz. družbe. V vzgojnih zavodih jih najdemo zaradi pomanjkljive vzgoje in kažejo določeno težavnost pri vzgojnem vodenju, so prizadeti na čustvenem razvoju, niso pa disocialno moteni.

Skalar (1982, str. 16 – 18) je v svoji fenomenološki raziskavi populacije v vzgojnih zavodih v Sloveniji navedel naslednje vedenjske težave otrok in mladostnikov, ki so jih omenili zavodski vzgojitelji:

- Disocialnost: sodelovanje pri kaznivih dejanjih in prekrških, agresija, huliganstvo, pridružitve kriminalnim družbam.
- Slaba komunikacija: slabo navezovanje stikov, komuniciranje samo v nujnih primerih.
- Slaba motivacija: pasivnost pri določenih obveznostih; brez veselja do šole, poklicnega usposabljanja, interesnih dejavnosti.
- Slabše funkcioniranje pri vsakdanjih obremenitvah: v zavodih, ki so šoloobvezni so rezultati slabši, kot v šolah, ki jih obiskujejo nezavodski vrstniki. V zavodskih šolah potrebujejo več dodatne pomoči pri razlagi snovi in utrjevanju.

V socialnem delu govorimo o učencih z učnimi težavami. V projektu Izvirni delovni projekt pomoči učenci z učnimi težavami, avtorica Čačinovič Vogrinčič (V Šugman Bohinc idr, 2011, str. 31-32) ponavlja besede Saleebeyja (1997) iz perspektive moči. Pravi, da moramo biti odrasli spoštljivi in odgovorni zavezniki učenca. Moramo se odpovedati dvomu o virih in močeh učenca, ter iskati dobre vire, zelene spremembe, ki jih uporablja že sedaj. Tako meni tudi Šugman Bohinc (2011, str. 41) o sinergetiki, saj je nesprejemljivo misliti, da lahko enosmerno spreminjamo druge ljudi in s tem njihovo vedenje, razmišljanje in čustvovanje.

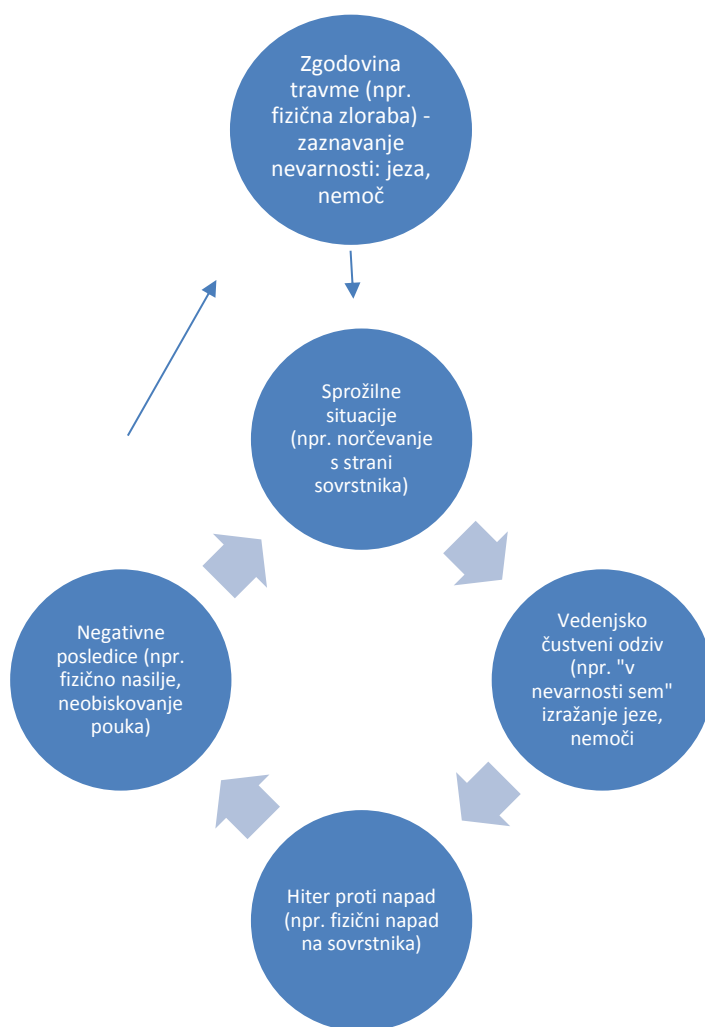
Omeni postmoderni in konstrukcionistični pristop, ki naj bi ga uporabljali tudi učitelji in vzgojitelji v izobraževalnih sistemih in socialnovarstvenih storitvah. Vloga teh je (so)ustvarjati okolje, kontekst in pogoje v katerih se bodo učenci in naši sogovorniki začeli spontano spreminjati in bodo dovolj motivirani, da bodo tvegali premik v neznanu.

Schiepek (Schiepek in drugi 2005) navaja osem sinergetičnih generičnih načel. Prvo generično načelo je ustvarjanje pogojev za stabilnost. Bluestein (2008, str. 19 v Šugman Bohinc, 2011) pravi, da bo mladostnik, ki se je znašel v ekonomski ali zapleteni družinski situaciji, ki zahteva njegovo pozornost vsak dan, težko motiviral za spreminjanje neuspešnih učnih, čustvenih ali vedenjskih vzorcev v šoli, čeprav se to od njega pričakuje. Tako je tudi s številnimi izzivi v šoli s katerimi se srečujejo učenci, (upiranje učnim zahtevam, moteči čustveno-vedenjski odzivi v razredu, pasivnost pri učenju, konflikti s sošolci, učitelji) saj ti izzivi izražajo spoznavno čustveno-vedenjske vzorce, ki so jih lahko mladostniki razvili še preden so prišli v šolo ali v vzgojni zavod in z njimi zadovoljili temeljne potrebe po varnosti in preživetju.

Bluestein (2001, str. 10) zato poudarja močen pomen čustveno varne šole/zavoda, kjer lahko učenci doživijo, občutijo:

- Pripadnost, dobijo občutek spoštovanja, sprejemanja,
- Da ne rabijo biti uspešni v vseh spretnostih, da se je dovoljeno zmotiti, pozabiti,
- Pogum in uspeh, priznanje, da imajo na voljo izbiro glede na potrebe (čustvene, razvojne),
- Priznanje in vrednost, da se upoštevajo tudi individualne potrebe in lastnosti,
- Jasna pričakovanja, razumljiva navodila, pravila, varnost pred kaznovanjem, odzivom nadrejenih,
- Varnost pred poniževanjem, zmerjanjem, kritiziranjem, pred grožnjami sošolcev in vrstnikov,
- Možnost izbire sloga učenja, osebne izbire mesta, smeri izobraževanja,
- Zaščito pred predsodki, diskriminacijo, na podlagi športnih akademskih zmožnosti, temperamenta,
- Da imajo pravico do izražanja čustev in svojega mnenja.

Za otroke in mladostnike, ki imajo čustvene in vedenjske težave, je značilna nizka samopodoba, nizka raven samospoštovanja, nizka frustracijska toleranca, slabša zrelost in slabše obvladovanje čustev (Svetin Jakopič, 2005, str. 395). Ti mladostniki imajo slabše razvite socialne spretnosti. Pomanjkanje socialnih kompetenc pa vpliva na reševanje problemov in samo komuniciranje z drugimi okoli sebe in lahko postopoma pripeljejo do agresivnih in vedenjskih težav (Dodge, Petit in Bates, 1997). Povezavo med socialnimi spretnostmi in agresivnim vedenjem so raziskovali Fantuzzo in sodelavci (1998), in ugotovili, da med moškimi in ženskami ni razlik. V drugi raziskavi pa so Kosterman in sodelavci (2001) ugotovili, da so deklice, ki so odraščale v družini z dobrimi odnosi in niso imele učnih težav, imele manj problemov z vedenjskimi težavami.

Slika 1.1.1 Odziv otrok s čustvenimi in vedenjskimi stiskami

Shema prikazuje začaran krog odzivov otrok s čustvenimi in vedenjskimi težavami. Negativne posledice pridobljene iz travmatske izkušnje povečujejo občutljivost za sprožanje situacij. Intervencijo lahko izvedemo na številnih točkah v ciklu, ampak je odziv odvisen od vsakega posameznika in od vrste travme, ki jo je posameznik doživljal v mladosti.

Mladoletniško prestopništvo

Naša družba temelji na nizu norm in pravil, s katerimi zagotavlja preživetje te družbe. Družbene norme so tema s katero so se ukvarjali že stari grški filozofi kot so Sokrat in Aristotel, ki sta raziskovala naravo srečnega življenja. Tudi dandanes se psihologija ukvarja s skladnostjo norm nasilnega vedenja in sodelovanja z avtoritetami v institucijah. Obsežne raziskave kažejo, da so odnosi med institucionalnimi organi en izmed najpomembnejših dejavnikov za vzpostavitev pravil v institucijah (Estevez, Rachitskiy, 2010, str. 140).

Meško (1997) opisuje kazniva dejanja mladoletnikov kot mladoletno prestopništvo. Izraz opisuje kot širši pojem kriminalitete in obsega tudi kazniva dejanja, ki jih izvršijo mladi. Razlikuje pa med otroci in mladostniki, saj proti otrokom tudi če storijo dejanja, ki kažejo na kazniva dejanja, ne uporabljamo kazenskih sankcij.

Brinc (1991) pravi, da so prestopniška dejanja mladih naučena in so posledica slabe vključenosti v družbo in pomanjkanja kontrole nad njihovim vedenjem in obnašanjem. Tivadar (2000) pravi, da mladi najbolj pogosto posežejo po vedenjih, ki so jim začasno prepovedana: pitje alkohola, kajenje cigaret in uživanje prepovedanih drog, vožnja avtomobila brez izpita itd. Po doseženi starosti, pa se ta dejanja počasi opuščajo, saj niso tako zanimiva. Kazenski zakonik (2008, 29. člen) pa razlikuje med osebami, ki zaradi bolezni ali motnje niso zmožne razumeti pomena svojega dejanja ali vedenja.

Mladi v obdobju mladostništva iščejo lastno identiteto in nekateri jo najdejo v delovnem in pozitivnem iskanju smisla in gledanju na prihodnost, drugi pa vztrajajo na kršenju družbenih pravil in izvrševanju kaznivih dejanj. Ule in Kuhar (2002) pravita, da večina mladih uspešno preide iz otroštva v odraslost, pridobijo izobrazbo, službo, najdejo stanovanje..., najdemo pa na drugi strani mlade, ki se znajdejo v zavodski populaciji, ki nimajo podpore družbenega okolja ali družine, kar pa oteži prehod v odraslost.

Čačinovič Vogrinčičeva (2000) opozarja, da odklonsko vedenje mladostnika vzbuja strah in celo zavračanje s strani staršev in drugih pomembnih, zato je toliko težje vzpostaviti okvirni program pomoči za otroka.

1.1.4 Delitev pristojnosti med centri za socialno delo in sodišči

Ko se otroka ali mladostnika institucionalizira, se v avtonomijo vzgoje, prevzgoje in kaznovanja vključi več institutov, sploh če ugotavljajo čustveno in vedenjsko motnjo, ogrožanje okolice in sebe, kršenje njegovih pravic in podobno.

Za obravnavo mladoletnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami in obravnavo mladoletnih storilcev kaznivih dejanj so pristojni centri za socialno delo in sodišča. Sodniki in socialni delavci so tako najbolj vpleteni v odločanje koristi za mladoletnikovo vzgojo in njegove koristi (Brinc, 1991).

Celoten koncept obravnave te določene skupine mladih temelji na predpostavki, da je organ socialnega varstva tisti, ki skrbi za vzgojo in varstvo otrok z motnjami v vedenju. To stališče je kot nesporno prevladovalo veliko časa, saj so organi socialnega varstva po vsebini svojega dela (pomoč ljudem v stiski) to nalogo bolje opravljali kot organi pravosodja, ki svoje cilje izpolnjujejo bolj represivno (Filipčič, 1998).

Pri nameščanju otrok in mladostnikov v vzgojne zavode imajo pomembno vlogo centri za socialno delo, ki jim to zakonsko določa Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih v 121. členu: *»Center za socialno delo sme sam ali v sporazumu s starši oddati otroka v zavod zaradi njegove osebnostne ali vedenjske motenosti, ki bistveno ogroža njegov zdrav osebni razvoj [...]«*.

Na pomembno vlogo socialnega dela pri reševanju kompleksnih psihosocialnih težav otrok in mladih z odklonskim vedenjem, opozarja tudi Gabi Čačinovič Vogrinčič (2000). Poseben poudarek daje vzpostavljanju socialne mreže, ki mladim in vsem udeleženi v problemu omogoča nove dobre izkušnje, ki jih vsi udeleženi potrebujejo za iskanje rešitev. Krajncan (2006) pravi, da navadno ne obstajajo subjektivni razlogi za namestitev v vzgojni zavod, zato se pristojni poslužujejo moči centrov za socialno delo in njihovih odločitev za namestitev otrok v vzgojni zavod. Veliko moč pri odločanju pa ima sam socialni delavec, ki odloča na kak način bo izvedel intervencijo in ali bo sploh namestil otroka v vzgojni zavod.

Veliko slišimo o prenosu stvarne pristojnosti s centrov za socialno delo na za to pristojna sodišča. O tem piše tudi Šelih (2000), ki opozarja na ustrezno varovanje pravic mladostnikov v samem postopku. Hkrati opozarja, da je funkcija centrov za socialno delo nudenje socialno delovne pomoči in je takšno delovanje, kot ga opravljajo sedaj obremenjujoče in strokovno sporno.

Sodišča

Med izbiranjem vzgojnega ukrepa, ki ga bo izreklo mladoletniku, mora sodišče upoštevati namen vzgojnih ukrepov in vrste kazenskih sankcij. En izmed namenov vzgojnih ukrepov, je zagotovitev vzgoje in prevzgoje z nadzorom in z razvijanjem osebne odgovornosti mladostnika. Pri izbiri ukrepa ga sodišče izbere tako, da se namen čim bolj doseže (Meško, 1997).

1.1.4.1 Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami

Otroci s čustvenimi in vedenjskimi težavami so v Zakonu o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-1, 2011) v drugem členu zakona opredeljeni kot posebna skupina otrok s posebnimi potrebami.

Ta skupina otrok je z 12. členom ZUOPP-1 s t.i. prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo, usmerjena v vzgojno-izobraževalne programe, ki jim nudi tudi socialno integrativne, preventivne in korekcijske programe.

Če vključitev otroka v program vzgoje in izobraževanja s prilagojenim programom in dodatno pomočjo ni bila uspešna, vzgojni zavod v katerega je otrok vključen po 13. členu ZUOPP-1 vloži zahtevo za preverjanje ustreznosti usmeritve, na podlagi katere center za socialno delo (v nadaljevanju tudi CSD) oceni ali bo začel postopek namestitve otroka s čustvenimi in vedenjskimi motnjami v vzgojni zavod. CSD mora pred izdajo odločbe pridobiti mnenje strokovne komisije za usmerjanje, ki deluje v okviru Zavoda Republike Slovenije za šolstvo.

Na podlagi odločbe, ki jo izda CSD so vzgojni zavodi dolžni otroka s posebnimi potrebami nastaniti in vključiti v vzgojno-izobraževalni program. Prav tako so vzgojni zavodi, ki so pooblaščen za izvrševanje vzgojnega ukrepa primorani spoštovati odločitev sodišča in vključiti otroka v vzgojni zavod (15. člen ZUOPP-1, 2011).

1.1.4.2 Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje vzgojno-izobraževalnih programov za otroke s posebnimi potrebami

Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje vzgojno-izobraževalnih programov za otroke s posebnimi potrebami določa normative za oblikovanje vzgojnega dela v vzgojnih zavodih. V 49. členu pravilnika so določena merila za oblikovanje vzgojnih skupin v katero so vključeni otroci z motnjami vedenja in duševnimi motnjami. V takšni skupini so lahko največ 4 otroci. Določen je tudi normativ za oblikovanje stanovanjske skupine in sicer je vanjo lahko nameščeno 8 otrok.

V Republiki Sloveniji je za pristojnost in odločanje o posebnih prisilnih ukrepih za zagotovitev varstva in vzgoje razdeljena med sodišča in centre za socialno delo. Za odločanje obeh organov je določen Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih in Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij.

1.1.4.3 Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih nalaga centrom za socialno delo generalno pooblastilo (119. člen), po katerem so dolžni izvršiti vse potrebne ukrepe za vzgojo in varstvo otrok.

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR, 2004) v 120. členu določa, da lahko CSD odvzame otroka staršem in ga da v vzgojo in varstvo drugi osebi ali zavodu v primeru, da so starši zanemarili otrokovo vzgojo in varstvo oziroma je to iz drugih razlogov v otrokovo korist. Prav tako CSD sme postopati sam ali v sporazumu s starši in otroka zaradi njegove osebnosti ali vedenjske motenosti namestiti v zavod (121. člen).

Oba ukrepa z razlogi za oddajo otroka v vzgojni zavod v 120. in 121. členu se zdita jasna, ko pa pobližje pogledamo terminologijo, si te terminološke izraze lahko vsak predstavlja zelo subjektivno. Tako lahko vidimo, da obstajajo zelo nejasni kriteriji za oddajo mladostnika v vzgojni zavod. Na kar je opozoril tudi Krajncan (2003), ki je ugotovil zelo različna razumevanja pomembnih terminoloških pojmov med delavci centrov za socialno delo in vzgojitelji v vzgojnih zavodih.

Končina Peternelova (1998, str. 197) pa ugotavlja, da ni težava samo v nejasnosti kriterijev, temveč je še bolj problematična strokovna usposobljenost strokovnih delavcev na centrih za socialno delo in strokovnih delavcev v vzgojnih zavodih. V svojih raziskavah ugotavlja, da

so otroci in mladostniki bolj varovani pri postopkih, ki jih vodijo sodišča, kot pri postopkih, ki jih vodijo centri za socialno delo. Temu pripisuje nezadostno strokovno (ne)usposobljenost pri vodenju upravnih postopkov

1.1.4.4 Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij in Kazenski zakonik

Kot sem omenila že prej, je sodišče kot organ represivno usmerjen, saj se njegova vloga kaže v ukrepih, ki jih lahko izreče in lahko pomenijo tudi odvzem ali omejitev določenih pravic posamezniku. Težo mladoletnega prestopništva določijo državna tožilstva in je le od njih odvisno ali bo uveden postopek proti mladoletnemu storilcu kaznivega dejanja. V primeru lažjih kaznivih dejanj, pa se lahko odločijo, da ustavijo kazenski postopek ali izrečejo najmilejše vzgojne ukrepe.

O namestitvi mladostnikov v vzgojni zavod govori 170. člen ZIKS-1, ki pravi, da mora pristojni center začeti izvajati vzgojni ukrep v najpozneje 30 dneh od prejema odločbe. Ko je izrečen zavodski ukrep oddaje v vzgojni zavod za usposabljanje otrok in mladoletnikov, mora pristojni zavod najmanj 8 dni pred začetkom izvrševanja, o tem obvestiti mladoletnika in mu sporočiti podatke, ki so pomembni za izvršitev tega ukrepa. Vzgojni zavod pa je mladoletnika dolžan sprejeti.

Sama teža kaznivega dejanja pa ni odločilna za napotitev mladostnika v vzgojni zavod. Sodišče namreč pri izbiri vzgojnega ukrepa na podlagi 65. člena KZ-1 upošteva mladostnikovo starost, njegove psihične lastnosti, nagibe iz katerih je storil delanje in okoliščine v katerih je storil dejanje.

Brinc (2000, str. 121) v številnih raziskavah ugotavlja, da zaradi odvrčanja od kazenskega obravnavanja ni bilo nič manj povratništva, prav tako ni bilo dokazano, da bi programi namenjeni odvrčanju bili uspešnejši od izvrševanja sodno izrečenih vzgojnih ukrepov.

1.1.5 Zavodi za vzgojo in izobraževanje

Vzgojni zavodi so zakonsko opredeljeni kot institucije za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi motnjami in za otroke s posebnimi potrebami. Ustanovljeni so s strani države in so namenjeni otrokom in mladostnikom, ki nimajo ustreznega družinskega varstva, oskrbe ali vzgoje (Kranjčan, Šoln Vrbinc, 2015).

Vzgojni zavodi so bili kot rezultat moderne družbe, ustanovljeni kot potreba, da se tedanje neustrezno, nevarno, odstopajoče vedenje otrok in mladostnikov v zavodih spremeni v

družbeno sprejeto. Kljub ugotovitvam, da zavodska vzgoja ni preveč uspešna, Dekleva in Razpotnik (1999) ugotavljata, da še vedno prihaja do uporabe klasičnih vizij vzgojnega dela, ki temeljijo na izolaciji in segregaciji otrok in mladostnikov.

V vzgojnih zavodih temeljita vzgoja in izobraževanje otrok in mladostnikov na načelih vzgojnega programa:

- načelo timskega dela,
- načelo pozitivne vzgojne usmerjenosti,
- načelo individualizacije,
- načelo aktivne vloge in soodgovornosti otroka in mladostnika v procesu lastnega razvoja,
- načelo sodelovanja z družino,
- načelo kompenzacije vzgojno-izobraževalnega procesa in
- načelo integracije, inkluzije in normalizacije (MDDSZ, 2004).

Vloga vzgojnih zavodov je vzgojna, preventivna in korektivna. Mladostnikom se v zavodih nudi oskrbo in varstvo, zadovoljujejo se njihove potrebe, prav tako pa je poudarek na socializaciji in vzgoji. Vzgojni zavodi nudijo različne šolske programe med katere spadajo tudi programi poklicnega izobraževanja in usposabljanja, katerega namen je priprava in usposabljanje mladih na samostojno življenje. Te točke so skupne več vzgojnim zavodom, se pa med njimi najdejo tudi razlike in sicer v namembnosti in drugih značilnostih (Skalar, 1995, str. 5).

Po podatkih poročila Izhodišča deinstitucionalizacije v Republiki Sloveniji (Flaker idr., 2015, str. 23) živi v zavodih 1039 otrok, od tega jih je 115 nameščenih v stanovanjske skupine vzgojnih zavodov.

1.1.5.1 Mladinski domovi

Mladinski domovi sprejemajo otroke in mladostnike s čustvenimi in vedenjskimi težavami in mlade, ki nimajo zagotovljene vzgoje in varstva v lastni družini. Ti mladi imajo pogosto tudi učne težave. V mladinske domove namešča center za socialno delo z namenom, da se otrokom in mladostnikom zagotovi varen in zdrav osebni razvoj ter zaključi osnovnošolsko oz. srednješolsko izobraževanje. Program se izvaja v vzgojnih skupinah in/ali v stanovanjskih skupinah doma (Vzgojni zavodi, 2016, str. 4).

1.1.5.2 Prevzgojni dom

V prevzgojni dom so nameščeni mladostniki zaradi prestajanja vzgojnega ukrepa, ki ga je izdalo mladinsko sodišče. V prevzgojnem domu so nameščeni mladi obeh spolov v starosti od 14 do 21 let (Vzgojni zavodi, 2016 str. 4).

1.1.5.3 Vzgojni zavodi – totalna institucija

Flaker (1998) pravi, da lahko vzgojne zavode poimenujemo totalne institucije. Totalna ustanova velja za idealen tip, vendar ni nujno da vsaka značilnost, ki jo najdemo v totalni instituciji velja samo za tako ustanovo kot tudi nobena od konkretnih totalnih ustanov nima vseh značilnosti totalne ustanove. Lahko pa v vsaki totalni instituciji najdemo nekaj značilnosti teh ustanov.

Goffman (v Flaker 1998) totalne institucije opiše kot take, ki povežejo čas in aktivnosti svojih članov: bivanje, delo, prosti čas, zabava. Življenje v totalni ustanovi Flaker (1998) predstavi kot življenje, ki poteka na enem kraju, po določenem urniku, pod nadzorom osebja, pod določenimi pravili (čas kosila, večerje, učenje). Za totalne ustanove je značilna dominacija osebja nad varovanci, zato večkrat prihaja do kršenja človekovih pravic kot so pravica do prostosti, zasebnosti in osebne dignitete.

V ustanovo vsak posameznik pride s svojimi navadami, kot si jih je oblikoval doma. Flaker (1998, str. 25–26) pravi, da ustanova s svojimi značilnostmi oropa posameznika njegovih navad, saj mora v ustanovi že od samega sprejema naprej živeti po pravilih institucije. Prav tako se človek znajde med skupino ljudi, ki si jih ni izbral po svoji volji, vendar se je prisiljen z njimi družiti in srečevati. V tem primeru gre za primarno prilagoditev, saj mladostnik deluje tako kot se od njega pričakuje. Avtor nadaljuje, da pa prihaja tudi do sekundarnih prilagoditev, kar pomeni, da dela tudi kaj kar ni dovoljeno ali je celo prepovedano (tihotapljenje alkohola, prepovedanih drog v institucijo). Goffman (1988 v Krajncan, 2012, str. 119) to poimenuje oblikovanje zavodske subkulture, ki oblikuje določene norme in vrednote in običaje, ki jo stanovalci potrebujejo, da razvijejo svojo identiteto v zavodu.

Tudi Evropske smernice (2012) totalno ustanovo definirajo z vidika človekovih pravic, kakovosti življenja in zdravja, samostojnosti in socialne vključenosti. Institucijo definirajo kot namestitveno oskrbo v kateri so varovanci izolirani od skupnosti in živijo skupaj, nimajo zadostnega nadzora nad svojim življenjem in odločitvami in so velikokrat zahteve ustanove

pred njihovimi potrebami. Totalne ustanove se razlikujejo glede na njihov namen in funkcijo, po velikosti, po dolžini trajanja bivanja v ustanovi, po kategorijah skupin ljudi, ki v njej živijo, po predpisani dejavnosti, ki jo opravljajo in po tem ali so ljudje v njej prostovoljno ali ne.

Krajncan (2012, str. 119) pravi, da je življenjski potek mladih v vzgojnih zavodih drugačen že zaradi same institucije, saj veliko otrok pridobi stigmo zaradi pripadnosti tej skupini že s samo namestitvijo. Tudi Flaker (1998) pravi, da ustanove povečujejo stigmo, saj povečajo videz deviantnosti mladih ljudi v njej. Življenje v ustanovi pripelje pogosto celo do tega, da naredi posameznike še bolj izločene, saj pretrga stike z izvornim socialnim okoljem. Vzgojni zavodi so razmetani po celi državi, zato na primer otrok/mladostnik iz Prekmurja pristane v vzgojnem zavodu nekje na drugem koncu države s tem še dodatno poveča njegovo izoliranost od primarnega okolja.

Institucionalna obravnava otrok bi morala po mednarodnih dokumentih¹ ustanove za otroke preoblikovati v strokovne centre, ki bi omogočila otrokom, da ne glede na svoje težave živijo v družinskem okolju in imajo enake možnosti (obiskovanje navadne šole) kot njihovi vrstniki (Flaker idr., 2015, str. 150).

Evropske smernice (2012, str. 47–49) podrobno opredelijo škodljive posledice institucionalizacije otrok. Skupni rezultati organizacije UNICEF (2011) kažejo, da je nujno treba spremeniti način institucionalizacije, da se ustavijo negativni vplivi na otroke. Razvojna doba v kateri otrok potrebuje skrbno negovalno oskrbo, je povezana s fizičnim, kognitivnim in čustvenim obnašanjem otrok.

Skalar (2000, str. 159) pravi, da lahko sicer s povečano represijo in drugačnim nadzorom in kaznovanjem, okolje začasno zavarujemo pred mladostniki, ki so deviantni. Za same mladostnike in njihovo osebno rast in odraščanje v socialnem okolju, pa se z uporabo tega načina te možnosti zmanjšujejo. Podobno glede kritik pravi tudi Linda Lantieri (1996 v Šelih, 2000, str. 159–161) in sicer je mnenja, da so zavodi zadnja ustanova za mladostnike

¹ Konvencija ZN o pravicah otrok, Konvencija ZN o pravicah invalidov, Evropska konvencija o človekovih pravicah, Listina Evropske unije o temeljnih pravicah, Smernice ZN za alternativno oskrbo otrok, Parlamentarna skupščina Sveta Evrope o dostopu do pravic za invalide in njihovo polno in dejavno sodelovanje v družbi, Priporočilo Odbora ministrov Sveta Evrope državam članicam glede deinstitutionalizacije in življenja v skupnosti za otroke z oviranostjo, Priporočilo Odbora ministrov Sveta Evrope državam članicam glede pravic otrok, ki živijo v zavodih, Priporočilo Odbora ministrov Sveta Evrope državam članicam o novih postopkih pri mladoletniškem prestopništvu in vlogi zakonodaje o mladoletnikih, in drugi.

s čustvenimi in vedenjskimi težavami, ki naj bi jih naučila veščin in napotkov za življenje, preden bi ti pristali v zaporu. Mnenja je, da bi se morali zavodi pohvaliti s tem, da so storili kaj za socialno identiteto in vzgojo mladostnikov in ne toliko s tem, kako dobra je njihova varnost in da so onemogočili pobege. Takšna merila pa zelo pogosto podležejo pritiskom, da bi se spremenili v zapor ali azil za mladostnike.

Skalar (2000) pravi, da institucija – vzgojni zavodi, ustvarjajo več patologije, kot pa jo imajo posamezniki preden pridejo vanjo. Med negativne učinke vzgojnih zavodov uvršča **prizonizacijo**, kar pomeni, da se oseba identificira s subkulturo v instituciji, **kriminalizacijo** (mladi še bolj utrdijo vzorce kriminalnih dejanj), **alienacijo** (odmikanje od socialnega okolja, manjšanje komuniciranja zunaj institucije) in **stigmatizacijo** (pusti pečat, ko oseba pride iz institucije – zaposlitev, stiki)

Negativne in nepopravljive učinke na zdrav otrokov razvoj je dobro dokumentiral Browne (2009) in jih povzemam v spodnji tabeli:

Tabela 1.1.5.1 Negativni učinki institucije na otrokov razvoj

Področje otrokovega razvoja na katerega vpliva institucionalna oskrba	Posledice institucionalizacije na otrokovo zdravje	Značilnosti institucionalne oskrbe
Fizični razvoj in motorične sposobnosti	Fizična nerazvitost (teža, višina, obseg glave – pod povprečjem; Težave s sluhom in vidom, ki jih lahko povzročijo slaba prehrana in/ali podhranjenost; Motorne spretnosti so upočasnjene; Slabo zdravstveno stanje, pogoste bolezni.	Institucija zagotavlja klinično okolje z določeno rutino, ki je neugodna za razmerje otrok-negovalac. Osebje je velikokrat neodzivno, saj vidi svojo vlogo bolj v fizični skrbi za otroke kot psihološki. Otroci velik del dneva preživijo v svoji sobi/postelji. Velik poudarek se daje na strog nadzor, zato otroci redko preživljajo čas zunaj.
Psihološke posledice	Negativne socialne in vedenjske posledice, kot so nesocialno vedenje, ni iger z/s bratom/sestro;	Pomanjkanje primarne materinske/očetovske nege, skrbi, ki je zelo pomembna za otrokov razvoj;

Področje otrokovega razvoja na katerega vpliva institucionalna oskrba	Posledice institucionalizacije na otrokovo zdravje	Značilnosti institucionalne oskrbe
	Kvazi-avtistično vedenje (varovanje obraza) in/ali stereotipna samo-stimulacija, v nekaterih nizkokakovostnih institucijah postanejo otroci socialno odmaknjeni od drugih; Iskanje pozornosti (agresivno vedenje, samo poškodovanje), ki lahko vodi v socialno izolacijo otrok in uporabo fizičnega nasilja.	Slabe razmere, pomanjkanje interakcije z drugimi; Neodzivni skrbniki; Slabo skrbniško razmerje do otrok.
Oblikovanje naveze čustvene	Prekomerna prijaznost in »čudno« obnašanje – zlasti pri otrocih, ki so bili v instituciji pred starostjo dveh let; Škodljivi učinki na otrokove sposobnosti oblikovanja odnosov v kasnejšem življenju; Otroci, ki hrepenijo po pozornosti in naklonjenosti.	Pomanjkanje občutka za vzpostavitev odnosa z nekom; Omejene možnosti za varno navezo, še posebej v večjih zavodih – večje število otrok, majhno število zaposlenih.
Inteligenca in jezikovno sporazumevanje	Slaba kognitivna sposobnost; Nižje ocene inteligenčnega količnika; Zaostanek pri besednem izražanju – slab besedni zaklad, težave pri branju.	
Razvoj možganov	Upočasnen razvoj možganov pri otrocih, kažejo nevronske in vedenjske primanjkljaje, še posebej vidno pri	Pomanjkanje interakcij med skrbnikom in otrokom, ki se bo pogovarjal, se odzval in dosledno večkrat uvedel nove dražljaje primerne za stopnjo razvoja otroka;

Področje otrokovega razvoja na katerega vpliva institucionalna oskrba	Posledice institucionalizacije na otrokovo zdravje	Značilnosti institucionalne oskrbe
	družbenih interakcijah, izražanju čustev in govoru.	Pomanjkanje priložnosti za oblikovanje varne navezave na starša; Preveč poudarka na telesni negi in rutinah in premalo poudarka na igrar, socialnih interakcijah in individualnih potrebah.

Tudi Škoflek (Škoflek, 1991, str. 36) piše, da je osnovni cilj zavodske (pre)vzgoje po njegovem mnenju prekinitev gojenčevega² razvoja in ne omogoča pogojev za normalni osebnosti razvoj, katerega bi otroci/mladostniki potrebovali za uspešno vključitev nazaj v matično okolje.

Evropske smernice konkretno narekujejo oblike skupnostnih služb za različne skupine ljudi, tudi za otroke. Pri otrocih so še posebej poudarjene strategije, ki preprečujejo razdružitev družin in promovirajo ponovno združitev družin. V nadaljevanju Konvencija ZN o pravicah otrok konkretno navaja kako konkretno omogočiti alternativne oblike oskrbe: 1) Življenje v družinskem okolju z intenzivno podporo staršev ali življenje v drugi družini (sorodniki, rejništvo, posvojitev), starejši otroci v skupini podobni družini in s podporo mentorjev; 2) Vključevanje v navadne osnovne šole in vrtce; 3) Otroško zagovorništvo – ljudje in institucije, ki upoštevajo glas otroka, njihove želje, potrebe (European Expert Group on the Transition from Institutional to Community-based Care, 2012, str. 90–97).

Stein in Munro (2008, str. 292–296) pa navajata tudi pozitivne izkušnje bivanja in sicer kot dva pomembna dejavnika namestitve, ki sta pomembna za uspešnost prehoda v samostojno življenje. Prvi dejavnik je stabilnost namestitve, drugi pa dostopnost in raznolikost programov pomoči po odpustu iz posebnih oblik varstva. Poleg stabilne in varne namestitve za pozitivno izkušnjo bivanja, morajo graditi na občutku pripadnosti, povezanosti in nuditi

² Izraz »gojenec« zasledimo tako v literaturi kot v praksi, vendar velja za stigmatizirajoč pojem, zato ta pojem uporabljam zgolj kot citat avtorja.

podporno okolje za učenje in izobraževanje. Ti dejavniki potem vplivajo na uspešnost prehoda mladih v odraslost.

Pri tem Stein (2008) doda, da raziskave iz evropskih držav kažejo bolj pozitivne rezultate pri otrocih, ki so bili nameščeni v rejništvo, kot pa pri tistih, ki so bivali v zavodih. Temu verjetno prispeva večja varnost in stabilnost rejniških družin, saj gre za manjšo in bolj intimno skupino ljudi kot v zavodu. Ob tem pa opozori, da ti dve populaciji ne smemo kar tako primerjati, saj mladi, ki so nameščeni v zavode imajo bolj kompleksne probleme kot otroci in mladi, ki živijo v rejniških družinah.

1.1.6 Praksa iz tujine

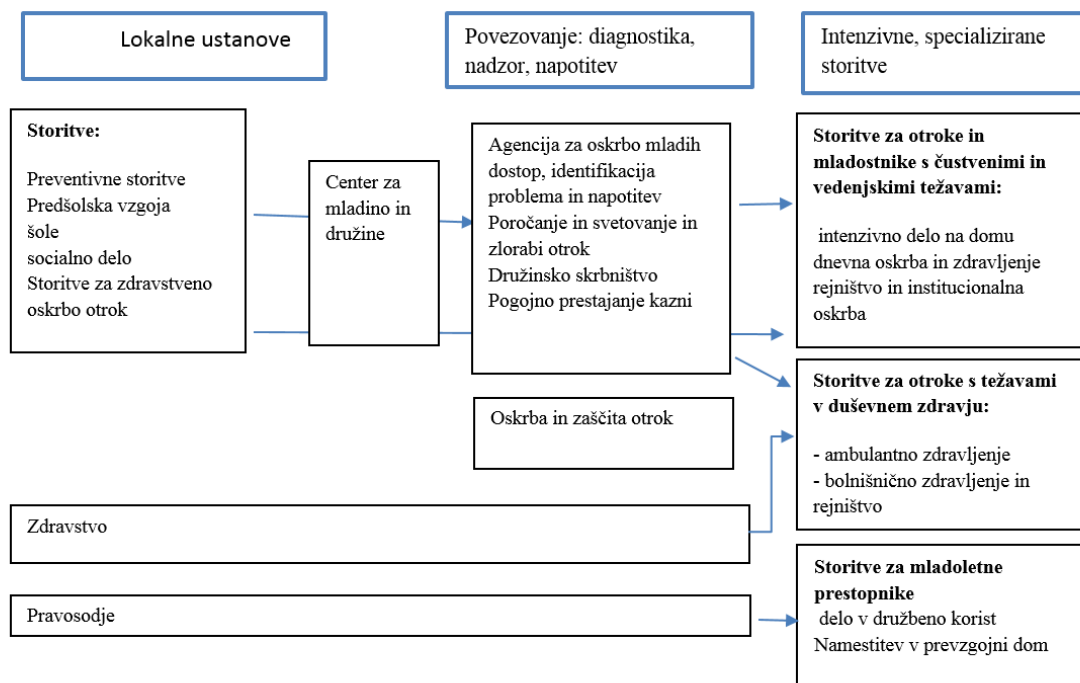
Nizozemska

Na Nizozemskem se je reorganizacija vzgojnih zavodov začela konec sedemdesetih let (Konijn, 2004). Reorganizacija je vodila do treh sektorjev storitev, ki so se nanašale na organizacijo oskrbe za mlade: storitve za oskrbo, varstvo otrok in mladine in skrb za duševno zdravje otrok in mladostnikov. Vodilno načelo pri preoblikovanju tovrstne politike je bilo (in je še vedno), da morajo biti storitve in oskrba, kolikor je le mogoče blizu otrokovega/mladostnikovega doma in časovno kar se da kratkotrajni. Do leta 1980 se je na Nizozemskem zaradi reorganizacije zaprlo več ustanov, ki so bile prej namenjene namestitvi otrok in mladostnikov, saj so se oblikovale stanovanjske skupine, ki so se izkazale za zelo uspešne, število mladoletnih »prestopnikov« pa je upadalo (Dekker in drugi, 2012). V zadnjih desetletjih pa se je povečala tudi zaposljivost visokokvalificiranih delavcev (socialni pedagogi, socialni delavci in psihologi), ki so dobili zaposlitev v omenjenih stanovanjskih skupinah in namenskih centrih (*ibid*).

Politika o mladih na Nizozemskem se vedno bolj osredotoča na udeležbo uporabnikov in njihovo aktivno vključevanje uporabnikov v odločitve, ki odločajo o njihovi prihodnosti, pri čemer so uporabniki (mladostniki in/ali njihovi starši), bolj transparentni in pripravljeni na sodelovanje (Knorth 2002). Če pogledamo kako so organizirane storitve varstva otrok in mladostnikov, (tabela 2) je osrednja organizacija s katero se srečujejo, Agencija za oskrbo mladih (Youth Care Agency – YCA) primarna dostopna točka do vseh drugih specializiranih organizacij. YCA tesno sodeluje z Odborom za varstvo in zaščito otrok (Raad voor de Kinderbescherming), katerega glavni nalogi sta supervizija družinam, kadar je otrokov

fizični in/ali psihološki razvoj ogrožen zaradi nezadostne pedagoške obravnave in svetovanje sodnikom ob sojenju mladoletnikom.

Tabela 1.1.6.1 Sistem na Nizozemskem

Nizozemska ima več različnih vrst namestitev za mlade. Najdemo vse od malih stanovanjskih skupin v soseskah, do večjih stanovanjskih objektov. Stanovanjske skupine pogosto sestavlja od šest do dvanajst otrok in mladostnikov (Boendermaker, Van Rooijen in Berg, 2010). Cilj Zakona o otrocih in mladih pa je zmanjšati število namestitev otrok v specializirani oskrbi ter povečanje preventive in zgodnje pomoči pri posredovanju in spodbujanju širjenja socialnih mrež.

Institucija The Vaart deluje pod organizacijo Horizont in je namenjena staršem in mladostnikom, ki se spopadajo z različnimi težavami v odrasčanju. The Vaart sprejema deklice in dečke stare od dvanajst do osemnajst let, ki so nameščeni z odločbo družinskega sodišča. Ob namestitvi mladostnika se individualno za vsakega posebej oblikuje program, kateri se vsak mesec pregleda in dopolni. Namestitev v povprečju traja 3 mesece. Značilnost The Vaart-a je, da sprejemajo otroke, ki se srečujejo s težjimi vedenjskimi težavami in/ali motnjo v duševnem razvoju. Na prehod v skupnost po izhodu iz zavoda se pripravljajo v pol odprti skupini, ki je namenjena mladim od dvanajst do osemnajst let in prihajajo iz zaprte

skupine. V tej pol odprti skupini se mladi učijo prevzeti nadzor nad različnimi izivi, ki jih prinaša življenje izven institucije. Vsakemu mladostniku se individualno posvetijo in v pripravo na prehod v skupnost vključijo tudi starše. Po izhodu iz institucije se mladi vrnejo domov, se osamosvojijo ali gredo začasno v hišo, primerljivo z našimi mladinskimi stanovanji.

Nemčija

V Nemčiji se je v zadnjih štirih desetletjih sistem vzgojnih zavodov spremenil predvsem v povečevanju strokovnjakov, ki so delovali na tem področju. Goffman (1957) pravi, da so bile v petdesetih in šestdesetih letih 20. stoletja pogosti vzgojni zavodi z velikim številom stanovalcev pod vodstvom cerkve. Te zavode je vodilo nekvalificirano osebje, zato so bile razmere v ustanovi zelo slabe, kar se tiče hrane in strogih pravil. Goffman (*ibid*) jih iz tega vidika poimenuje totalne institucije. Konec šestdesetih let prejšnjega stoletja, se je pojavilo študentsko gibanje, ki je začelo dvomiti v takšen način vodenja vzgojnih zavodov in hkrati začelo opozarjati na kršenje otrokovih pravic v teh ustanovah. V devetdesetih letih po sprejetju Konvencije o otrokovih pravicah (1990) se je začelo razpravljati o primernih namestitvah otrok v vzgojne zavode. Ključni pojmi so bili specializacija, decentralizacija in regionalizacija na manjše skupine. Istočasno je potekalo izobraževanje osebja, ki je delalo v vzgojnih zavodih. Začela se je razvijati socialna pedagogika, ki je začela z uvajanjem novih metod in konceptov. Razvijati se je začelo tudi rejništvo in druge oblike stanovanjskih namestitev v skupnosti.

Z varstvom otrok in mladostnikov se v Nemčiji ukvarja socialna pedagogika in obsega tako strokovno kot akademsko disciplino in je enakovredna socialnemu delu na način kot se ga uporablja v Severni Ameriki in v Združenem kraljestvu (Zeller in Köngeter, 2012).

V Nemčiji oskrbo otrok in mladostnikov ureja Zakon o otroški in mladinski dejavnosti (Social Code Book VII [BMFSFJ, 2013]), ki določa storitve in ukrepe za otroke in mladostnike. Za izvedbo teh storitev so zadolženi uradi za otroke in mladino v sodelovanju z neprofitnimi organizacijami.

Storitve namenjene otrokom in mladostnikom imajo široko paleto modalitet in se jih deli v tri kategorije: a) podpora družini, ki poteka v skupnosti za vsak primer posebej, b) dnevni centri za otroke, c) alternativna oskrba (rejništvo in namestitev v vzgojni zavod) (Fendrich,

Pothmann in Tabel, 2012). Vzgojni zavodi v Nemčiji temeljijo na družinsko usmerjeni terapiji in stanovanjskih skupinah, »vaseh« za otroke in mlade in individualnih namestitvah podobno slovenskim mladinskim stanovanjem (Bürger, 2001).

Čeprav Nemčija spada med bogatejše države sveta se je v zadnjih desetih letih veliko razpravljalo o otroški revščini. V letu 2010 je bilo v Nemčiji 18% vseh otrok revnih, kar pomeni, da so živeli v družini, kjer mesečni dohodek gospodinjstva dosega manj kot 60% povprečne neto plače. Pri otrocih, ki živijo v enostarševskih priseljenskih družinah, pa se je odstotek za deprivacijo še povečal (Autorengruppe Bildungsberichterstattung, 2012). Statistični podatki prav tako kažejo, da otroci, ki so nastanjeni v vzgojne zavode in rejniške družine, prihajajo iz razvezanih družin in prejemajo denarno socialno pomoč (Fendrich, Pothmann in Tabel, 2012). Avtorji (*ibid*) vzroke, ki pripeljejo do nadomestne namestitve otrok (vzgojni zavodi, rejništvo) delijo v tri kategorije: a) neustrezna skrb za otroka/mladostnika b) negotov položaj družine v kateri otrok/mladostnik odrasča, c) posamezne težave mladih (asocialno vedenje, čustvene in vedenjske težave in nedoseganje učnega načrta. V letu 2011 je bilo 25% otrok nameščenih v vzgojne zavode zaradi posameznih težav, 34% zaradi negotovega položaja v družini in 40% zaradi neustrezne oskrbe in podpore družine.

Velika Britanija

Področje za varstvo otrok, ki vključuje tudi institucionalno namestitev, se je v Veliki Britaniji v zadnjih letih precej spremenilo. Posledica sprememb na področju institucionalnega varstva otrok, so bile politične spremembe, ki so spodbudile reorganizacijo vzgojnih in prevzgojnih institucij k specializiranemu rejništvu in skupnostnim oblikam za mlade.

Stanovanjske skupine, ki so nadomestile preveč natrpane zavode, štejejo štiri do šest otrok oziroma mladostnikov. Zmanjšalo se je tudi število nameščenih otrok, saj je bilo v letu 2015 v takšnih namestitvah 6.360 otrok, kar je 9% otrok, ki potrebujejo kakršno koli pomoč. Leta 1978 je bila ta procent precej višji – 32%.

Otroci, ki prihajajo v te nastanitve so običajno najstniki, ki so bili predhodno že nameščeni v rejništvo, vendar se ta niso izkazale kot dobra rešitev. Po navadi rabijo dodatno pomoč

zaradi čustvenih in vedenjskih težav, duševnih motenj ali so bili žrtve nasilja. 38% otrok v teh namestitvah ima težave z učenjem.

Alison O'Sullivan v O'Hara (2015) poudarja, da ti mladostniki niso nameščeni v te skupine zaradi neuspešnosti namestitve v rejništvo, ampak ker so njihove potrebe tako kompleksne, da potrebujejo konstantno nego in spremljanje. O'Sullivan pravi, da je premik k zmanjšanju števila otrok na eno skupino, prinesel bistven čustveni in razvojni napredek otrok, tudi tistih, ki imajo diagnosticirano kakšno duševno motnjo.

Zakonodaja Združenega kraljestva otroke, ki so v nameščeni v različne domove, definira kot »*looked after children*«. Otrok je zaupan v skrb instituciji, če je nameščen vanjo več kot 24 ur. Definicija '*looked after children*' pa se razlikuje od pokrajin do pokrajin v Združenem kraljestvu. Na Škotskem definicija vključuje otroke, ki so pod nadzorstvom strokovnih delavcev. To pomeni, da otroci živijo doma, vendar imajo pogoste stike s socialnimi delavci. Za otroka ta definicija preneha, ko dopolni 18 let, je posvojen ali se vrne domov v družino (Biehal, 2014).

V Veliki Britaniji deluje več neprofitnih organizacij, ki delujejo na področju varstva otrok. Ena izmed njih je *The National Society for the Prevention of Cruelty to Children (NSPCC)*. Delujejo po principu intervencijskega modela iz New Orleansa, ki pomaga socialnim delavcem in sodnikom odločiti ali naj otrok ostane v matični družini ali se vključi v institucijo. Model postavlja v središče otrokovo varno navezanost in mu omogoča sprejemanje odločitev in spoštovanja želj. S tem se otroku zagotovi pozitivno in varno varstvo čimprej ko je to potrebno. V obdobju 9-15 mesecev naredijo podrobno oceno o potrebah otrok in staršev, oceno o tem kako se otrok razvija, oceno zdravja, vključno z duševnim zdravjem, morebitno zasvojenostjo, travmo ali nasiljem (NSPCC, 2018).

1.1.7 Deinstitutionalizacija vzgojnih zavodov

Ena izmed prvih deinstitutionalizacij v Sloveniji je bila prav deinstitutionalizacija mladinskih in otroških vzgojnih zavodov v 80. letih prejšnjega stoletja. Prizadevanja za deinstitutionalizacijo in integracijo otrok z intelektualnimi in gibalnimi ovirami pa se je začela šele pred kratkim. Kljub uspehom in dokazom, da ima preživljanje otroštva v

instituciji škodljive posledice na širši razvoj otroka, je institucionalna obravnava otrok v Sloveniji še vedno zelo aktualna (Flaker idr., 2015, str. 149–150).

Flaker meni, da se je deinstitutionalizacija v Sloveniji začela prav z eksperimentom v Logatcu. In sicer je omenjeni eksperiment potekal od let 1967-1971 in je imel cilj vzpostaviti drugačen vzgojni stil in sicer demokratične odnose med vzgojitelji in mladostniki. To je bila prva in hkrati edina akcijska raziskava, kjer so se združili profesorji in raziskovalci z Inštituta za kriminologijo in o njej poročali.

Stroka se že v prejšnjem Nacionalnem programu duševnega zdravja (2008-2018) kot v tem, ki je trenutno v javni razpravi (2018-2028) izogiba nameščanju otrok na oddelke za odrasle in predlaga le en tip rešitev za to in sicer ustanovitev specializiranega varovanega oddelka za otroke in mladostnike s hudimi duševnimi motnjami.

Proces deinstitutionalizacije na področju vzgojnih zavodov v 80. letih prejšnjega stoletja ni ravno uspela, saj smo namesto tega vzpostavili t.i. dvotirni sistem, v okviru katerega delujejo stanovanjske skupine, ki pa ne izpolnjujejo svojega prvotnega namena, temveč sprejemajo samo še tiste »manj problematične mladoletne prestopnike«, tiste »bolj problematične« pa namestijo v zavode (Flaker idr., 2015, str. 151).

Vzgojne zavode so v osemdesetih letih prejšnjega stoletja začeli tudi prenavljati in sicer so neustrezne zgradbe zamenjali, nekatere pa preoblikovali v stanovanjske skupine, ki pa vsekakor niso postala ustrezna rešitev za normalizacijo (Kranjčan, Šoln Vrbinc, 2015, str. 14–15). Kranjčan (Kranjčan, Šoln Vrbinc, 2015, str. 15–16) nadaljuje, da bi bilo potrebno ustanoviti manjše bolj diferencirane enote, ki bi imele prostor za različne skupine otrok. Zavodi sprejemajo tudi šoloobvezne otroke. Če imajo ti otroci še druge vrste potreb in duševne motnje, se zavodi kot vzgojne ustanove velikokrat znajdejo v stiski, saj jim sami ne znajo pomagati, drugi resursi pa se pogosto ne odzovejo dovolj hitro, zato so centri za socialno delo in sodišča otroke primorani odvzeti iz okolja in ga namestiti v zavod.

Evropske smernice (2012, str. 54) pišejo, da je na področju otrok z intelektualno oviranostjo deinstitutionalizacija pogosto povezana z ukrepi, da se šolanje organizira v običajnem šolskem okolju v bližini kraja bivanja. V državah, kjer so te možnosti omejene, so se otroci pogosto primorani šolati v posebnih oddelkih šol in obenem živeti v mladinskih domovih in vzgojnih zavodih.

V okviru Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami, so v nasprotju z mednarodnimi konvencijami in slovensko ustavo, socialnovarstveni zavodi vključeni med izvajalce posebnih programov vzgoje in izobraževanja, ki izvajajo program osnovnih šol, čeprav ne sodijo v pristojnost Ministrstva za izobraževanje znanost in šport. Priprava izhodišč deinstitutionalizacije v Republiki Sloveniji (Flaker idr, 2015) pravijo, da je za preseganje ločenega institucionalnega izobraževanja nujno sodelovanje treh pristojnih resorjev: socialnega varstva, izobraževalnega in zdravstvenega.

Flaker (Flaker in drugi, 2012) v Pripravi izhodišč deinstitutionalizacije v Republiki Sloveniji predlaga naslednja priporočila na področju oskrbe otrok in mladostnikov:

1. Dokončanje proces deinstitutionalizacije (ob zaprtju zavodov se odpre dovolj neinstitutionalnih oblik namestitev v skupnosti);
2. Razvijanje rejniških družin z intenzivno oskrbo (več izobraževanj in podpore – tudi denarne, za te družine);
3. Uporaba metod osebnega načrtovanja in koordinacije v vzgojnih zavodih;
4. Sodelovanje med vzgojnimi zavodi, centri za socialno delo, sodišči – iskanje neinstitutionalnih rešitev;
5. Dati otrokom in mladostnikom glas v postopkih na sodišču, glede tega kje bodo živeli, možnost pritožbe nad pritožbami – omogočiti zagovornika;
6. Raziskati alternativo zapiranja otrok in mladostnikov (terapevtski tabori, intenzivna rejništva, idr.), da okrevaljo v domačem okolju;
7. Uvedba prepovedi vključevanja predšolskih in šoloobveznih otrok v dnevne centre vzgojnih zavodov, namesto tega vključevanje v skupne oddelke v vrtcu, enake možnosti za šoloobvezne otroke z intelektualnimi in telesnimi ovirami v matične osnovne šole;
8. Združitev osnovnih šol iz okoliša z osnovnimi šolami s prilagojenim programom. To bi poleg etičnosti pomenilo tudi boljšo ekonomičnost. V Sloveniji obstaja nekaj redkih primerov osnovnih šol z oddelki, kjer izvajajo prilagojen izobraževalni program. To bi pomenilo tudi zmanjšanje javnih zavodov in s tem znižanje stroškov;
9. Prepoved izobraževanja in usposabljanja otrok starejših od 15 let v šolah s prilagojenim programom. Mladostnikom omogočiti šolanje v šolah in centrih poklicnega srednješolskega izobraževanja za konkreten poklic (lesarski, kuharski, kmetijski,

zidarski,...) Otrokom z znižanimi intelektualnimi in/ali fizičnimi in/ali senzornimi sposobnostmi, pa se usposabljanje prilagodi njihovim zmožnostim;

10. Zagovorništvo s starši in javnostjo: javnost in starše je potrebno seznaniti, da je za kvalitetno in dostojno življenje v skupnosti enako pomembno tako izobraževanje kot sobivanje z ostalimi;
11. Bivanje z asistenco: zagotoviti fizično pomoč mladim in odraslim, za samostojno bivanje v skupnosti;
12. Pomoč družinam z otrokom z ovirami: Družinam, ki imajo otroka z dodatnimi potrebami, naj se dodeli pomoč v obsegu potreb družine in glede na potrebe otroka;
13. Izenačitev obsega zdravstvenih, socialnih, pedagoških in drugih oblik financiranja storitev, ki so namenjena otrokom, ki odrasčajo v družini s financiranjem otrok, ki odrasčajo, se šolajo in živijo v zavodih in
14. Razvoj zdravstvene in pedagoške oskrbe za otroke z ovirami v zdravstvenih oz. pedagoških centrih v skupnosti.

1.2 Mladi po odhodu iz vzgojne institucije

Kanduč (1990) pravi, da rehabilitacije vzgojnih zavodov ne moremo ocenjevati samo s stopnjo povratništva na kriminalna dejanja. Poleg tega pa doda, da raziskave iz preteklosti kažejo povezavo med (ne)uspešnostjo izvajanja institucionalne rehabilitacije in stopnjo povratništva. Pri tem opozori, da se pri teh raziskavah pogosto zgodi, da se spregleda pozitivne učinke drugih spremenljivk; zmanjšanje neprilagojenosti, lajšanje duševnih motenj, večanje stopnje samopodobe, samospoštovanja in zrelosti itd.

Bakić (2001, str. 75–80) v doktorski disertaciji zbere številne evalvacijske študije rehabilitacijske usmeritve, v katerih so bolj poudarjene represivne metode in so zato bolj pogosto deležne kritik neučinkovitosti vzgoje. Pri raziskovanju učinkovitosti t. i. tretmanskega modela so številne študije zajele populacijo mladostnikov po določenem obdobju, ki so ga preživeli po odpustu iz institucije in ugotavljale stopnjo kriminalnih dejanj.

- Glaser (1964) je raziskoval mladostnike 5 let po odpustu iz institucije Englewood, kjer je ugotovil, da se 41% mladostnikov vrne k kriminalnim dejanjem;
- Miller in Dinitz (1973) sta raziskovala na vzorcu 426 mladostnikov in ugotovila, da se iz ustanov najbolj varovane ustanove v Ohio ZDA po dveh letih 39% mladostnikov vrne v zapor, 2% pa v psihiatrične bolnišnice;
- Baird (1987) v svoji raziskavi na vzorcu 2200 mladoletnikov iz Kalifornije ZDA ugotavlja, da se v enem letu po odpustu v povratništvo vrne 70% mladostnikov;
- Golob (V: Skaberne, 1967) je v svoji raziskavi v Prevezgojnim domu v Radečah, v obdobju petih let ugotovil 48% povratništva.

Garret (1985) je izvedel meto analizo 111 prispevkov tretmanske usmeritve v katerih je dokazoval pozitivne učinke tretmana in sicer je ugotovil med drugim post institucionalno povratništvo. Flores, Travis, Latessa (2003) in kasneje tudi Gossner (2009) pa so pri raziskovanju tretmatskih učinkov uporabili tudi metodo stopnje tveganja in oceno potreb, pri čemer so raziskano populacijo predhodno klasificirali.

Škoflek (1989, str. 111) v svoji raziskavi *Evalvacija procesa in efekata zavodskog tretmana dece i omladine sa poremećajima u ponašanju u SR Sloveniji*, poveže tri različne komponente vidike proučevanja:

1. Vidik: Proučevanje populacije otrok in njihove osnovne karakteristike obnašanja, ki otroke in mladostnike označujejo za problematične (socialno ekonomske razmere, družina);
2. Vidik: proces zavodskega tretmana, ki ga poveže z aktivnostmi, postopki in metodami vzgojnih skupin zavoda;
3. Vidik: proučevanje delovne uspešnosti bivših zavodskih mladostnikov v post tretmanskem obdobju.

V vzorec proučevanja je zajel 433 bivših mladostnikov, ki so bivali v mladinskih domovih, vzgojnih zavodih in prevzgojnim domu v SR Sloveniji³. Zajel je 4 generacije odpuščenih in sicer v letih 1981-1984. Ugotovil je (prav tam str. 184), da je izobrazbena struktura staršev otrok z motnjami vedenja nižja, od izobrazbene strukture staršev mladostnikov, ki teh motenj nimajo. Prav tako je potrdil svojo drugo hipotezo, da je za nastanek motenj vedenja glavni

³ Socialistična Republika Slovenija

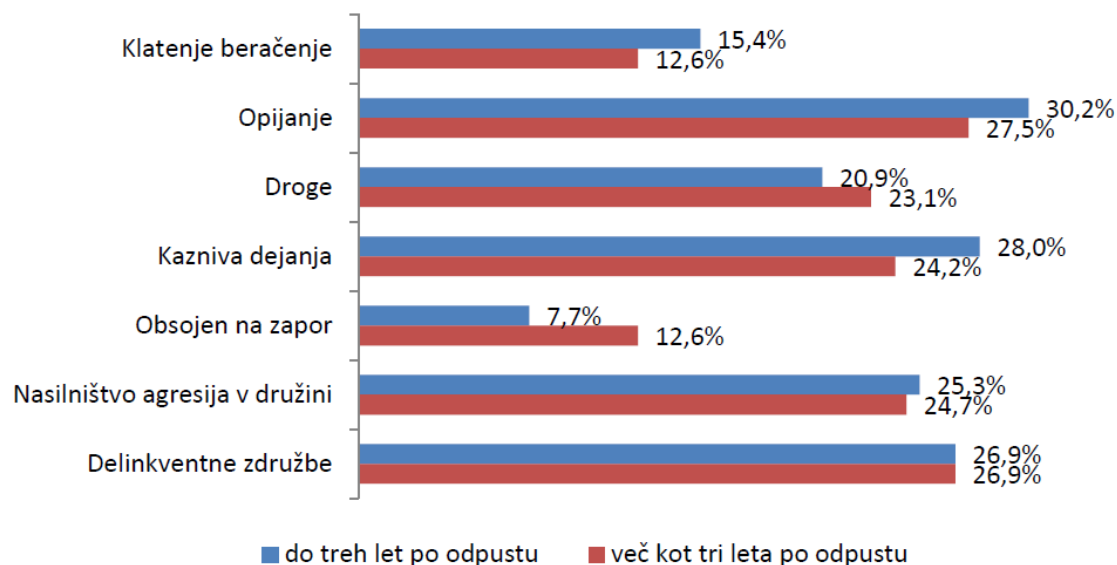
razlog čustveno zanemarjanje otrok, zavračanje in nesprejetost otrok. S tem je potrdil tudi naslednjo hipotezo, ki je trdila, da se v družinah z nizkim socialno-ekonomskim statusom zgodi več vzgojnega zanemarjanja kot v družinah s srednjim ali visokim socialno ekonomskim statusom. Potrdil je tudi hipotezo, da otroci in mladostniki, ki pridejo v institucijo zaradi kaznivih dejanj, bodo pred prihodom v vzgojni zavod slabše ocenjeni kot tisti, ki pred prihodom v institucijo niso storili kaznivih dejanj. Glede povratništva v institucijo je ugotovil, da je bila ta relativno nizka pri šolskih zavodih⁴ (8,3) in 34,4% pri mladostnikih, ki so bivali v pošolskih zavodih. Glede uspešnosti v poodpustnem obdobju je bilo neuspešnih 15,7% (zelo uspešnih je bilo 4,6%, bolj uspešnih od večine 25,4%, enako uspešni kot večina 38,1%, manj uspešni od večine 14,3%). Ugotovil je, da je na uspešnost v poodpustnem obdobju pozitivno vplivalo tudi to, da je bil mladostnik zaščiten pred travmatičnimi vplivi sobivajočih mladostnikov, če so se z njim ukvarjali in ga vzpodbujali k razmišljanju o sebi in je imel pravico sodelovati in odločati v zadevah, ki so ga zadevale.

Kot kritiko svoje raziskave Škoflek (1989, str. 277) priznava, da je težko preverjati znanstveno konstruktivne predpostavke kako je treba delati z mladostnikom, ki ima motnjo vedenja. Krivdo pripiše tudi zavodskemu tretmanu, saj pravi, da je potrebno v vzgojni instituciji ustvarjati ugoden ambient, da je treba graditi trden odnos med otroci in vzgojitelji in otroka istočasno usposablja za aktivno prihodnost. Škoflek se zaveda, da je z raziskovanjem zavodskega tretmana ni rešil tega problema, upa pa, da je razkril vsaj nekaj institucionalnih dogajanj, ki prej niso bila javna.

Med novejšo raziskavo spada tudi disertacija Leonide Zalokar (2013), ki je preko evalvacije zavodskega tretmana ugotavljala kazatelje uspešnosti vedenja mladostnikov po odpustu iz vzgojnega zavoda. Za namen raziskave je določila 7 neustreznih vedenjskih vzorcev: opijanje, uživanje drog, izvrševanje kaznivih dejanj (ovadbe), obsodba na zaporno kazen, nasilništvo, agresivno vedenje v družini, vključenost v delinkventne združbe. Njihova pojavnost po odpustu iz institucije naj bi kazala na neuspešnost zavodskega tretmana. V raziskavo je zajela otroke in mladostnike v dveh proučevanih obdobjih po odpustu iz institucije in sicer do treh let po odpustu in tri ali več let po odpustu. Na sliki 1 je razvidna analiza raziskave in sicer se v obeh poodpustnih obdobjih najbolj pogosto pojavi opijanje,

⁴ Šolski zavodi sprejemajo zgolj otroke, ki obiskujejo osnovno šolo (npr. Veržej), pošolski zavodi pa sprejemajo mladostnike, ki obiskujejo različne srednješolske programe (npr. Logatec).

takoj za tem sledijo kazniva dejanja. Med vsemi neustreznimi vedenji pa v drugem poodpustnem obdobju narašča uživanje drog in obsojenost na zaporno kazen.

(Zalokar, 2013, str. 143)

Slika 1.2.1 Barvni prikaz neustreznih vedenjskih vzorcev po odpustu z vzgojne institucije.

1.2.1 Socialna ranljivost mladih

V širšem smislu se socialna izključenost uporablja za opis neenakega družbenega položaja nekaterih članov prebivalstva: tistih, ki imajo manj virov preživetja, manjšo možnost dostopa do storitev, nižji socialni status in se manj pojavljajo v političnih in državnih institucijah družbe. Seveda se ta pojem uporablja v relativnem smislu. Ti ljudje niso dejansko izključeni iz družbe, temveč so v slabšem položaju v družbi v primerjavi z močnejšimi skupinami družbe.

Vsak posameznik prej ali slej pride do faze odraslosti, ko se je primoran socializirati in pripraviti na odraslost. Vključevanje v družbo je večplasten proces, ki je odvisen tako od posameznika kot tudi od vrednosti, ki jih ima v skupnosti. Poštrak (2007, str. 147–166) pravi, da na uspešno vključenost v družbo vplivajo različni dejavniki, ki so lahko varovalni ali ogrožajoči. Ogrožajoči dejavniki ali dejavniki tveganja so tisti, ki v mladostnikovem življenju opredeljujejo njegove strategije preživetja in ravnanja in jih mladostnik izdelava glede na vzorce odzivov v življenju.

V 90. letih so se razvili številni koncepti ranljivosti. Izraz socialne ranljivosti so uvedli Van Kerckvoorde, Vettenburg in Walfrave (Ule idr., 2000, str. 26). Britanski strokovnjak Bob Coles (1997, str. 69), ki je socialno ranljive skupine označil tiste mlade, za katere so se prehodi v odraslost izkazali kot težavni in jih tudi razdelil v kategorije: mladi s posebnimi potrebami, mladi ki živijo v skrbništvu in/ali v totalnih institucijah in mladi, ki živijo alternativne oblike življenja in so hkrati vpleteni v razna prestopništva ali resnejše kriminalne dejavnosti. Tudi Schuytova (1995, v Renner, 2010, str. 109) zanimivo opredeli socialno ranljivost in sicer pravi, da so posebej družbeno ranljivi tisti mladi, ki so v interakcijah s socialnimi institucijami deležni več sankcij kot podpore in koristi. Življenjska tveganja in družbena ranljivost niso več le lastnost manjšega dela populacije mladih ljudi, temveč začenjajo prevladovati.

Socialna izključenost je zapleten pojav, je večdimenzionalen in lahko prehaja iz generacije v generacijo. Socialna izključenost vključuje revščino in nizek denarni dohodek, vendar kot širši koncept zajema nekatere širše vzroke in posledice deprivacije. Social Exclusion Unit (2004) socialno izključenost opredeli kot »kaj vse se lahko zgodi, ljudem ali družbi, ki trpijo zaradi različno povezanih težav, kot so brezposelnost, nižja izobrazba, nižji dohodki, diskriminacija v vsakdanjem življenju, slabo urejeno stanovanje, ukvarjanje s kriminalnimi dejanji ali razpadla družina«.

V povezavi s pojmom socialne izključenosti Angleška vlada uporablja izraz »življenjske možnosti« (*ang. Life Chances*) ki ga je uporabljal tudi sociolog Max Weber in sicer v povezavi s statusom in močjo, zlasti v gospodarskem pomenu (dostop do materialnih dobrin, socialni razred, možnosti do dohodka). V povezavi z otroci, angleži uporabljajo termin »skrb za otroke« (*ang. look-after children*) in se v svojem poročilu o socialni izključenosti (Social Exclusion Unit, 2003) zavezujejo, da bodo otrokom zagotovili vse enake življenjske možnosti, kot bi jih vsak roditelj dal svojemu otroku in da bodo vsakemu otroku nudili enako osnovno izobrazbo. To predstavlja velike izzive kot pravijo Petrie in drugi (2006, str. 5), saj biti ločen od družine, svojih prijateljev in sprememba okolja predstavlja za otroka še večji izziv za učenje. To pa pojasni zakaj skoraj polovica otrok zapusti institucijo brez dodatne izobrazbe.

Pojem družbene izključenosti je v evropsko socialno politično govorico vpeljala Evropska komisija leta 1989 in z njim označila ljudi, ki jih ni pokrivalo socialno zavarovanje. Po

raziskavah Eurobarometra pa so anketiranci socialno izključenost razumeli ne toliko objektivno (nizki dohodki, brezposelnost, denarna socialna pomoč) temveč kot občutek pomanjkanja družbenega pripoznanja in kot občutek nemoči (Jones, v Chisholm, 1997, str. 109).

Dejavnikom tveganja so izpostavljeni predvsem mladi, ki nimajo podpore družine in ne živijo v varnem okolju. Svetin Jakopič (2005) jih označi kot socialno ranljivi mladi. Pravi, da lahko ti mladi razvijejo dolgotrajne motnje v psihosocialnem razvoju, saj so pogostejše izpostavljeni stresnim situacijam.

Ule in Miheljak (1995, str. 16–17) ugotavljata, da se premik odgovornosti zase vedno bolj premika v otroštvo⁵, saj je treba bolj zgodaj načrtovati šolanje, službo... Strokovnjaki ugotavljajo, da se vedno prej pojavlja tudi spolna zrelost. Sodobna družba razvija skozi modernizacijo dve skupini ljudi – tiste, ki prihajajo iz neprivilegiranih okolij in nižjih razredov, živijo v neugodnih socialnih razmerah in tisti, ki prihajajo iz višjih družbenih razredov. Pri mladostnikih, ki izhajajo iz nižjih ekonomskih razredov pa se povečuje socialna ranljivost.

Beck (1992, str. 35) pravi, da so socialna tveganja neenakomerno porazdeljena, saj se prilegajo razrednemu vzorcu v obratnem sorazmerju: »bogastvo se zmeraj zgošča na vrhu, tveganje pa na dnu družbene hierarhije«. S tem želi povedati, da je v revščini veliko tveganj in z bogastvom se lahko z dohodki in izobrazbo zaščitimo pred tveganji in zagotovimo varnost. Renerjeva (2010, str. 111) nadaljuje, da zaposlitev in delovno mesto že dolgo nista več zagotovitev višjega življenjskega standarda, saj je nanj vezan tudi strah pred nezaposljivostjo, ki se glede na njihovo raziskavo pri osnovnošolcih premika po starostni lestvici navzdol v otroštvo (Tabela 1).

⁵ Naraščajoči negotovosti prehodov v odraslost, nekateri avtorji pravijo »ontološka praznina« (Rener, 2010, str. 110).

Tabela 1.2.1.1 Raziskava narejena na učencih in učenkah 8. razreda osnovne šole.

	Zelo velik problem %	Srednje velik problem %	Sploh ni problem %
Bojim se, da se ne bom mogel/la zaposliti	27,3	49,6	23,1
osamljenost	22,3	33,8	34,9
Bojim se, da bi bil/a odvisen od drog	30,2	14,9	54,8
Pomanjkanje prostega časa	21,6	54,0	24,4
Strah me je neuspehov v šoli	38,5	45,7	15,7
Starši preveč pričakujejo od mene	14,4	34,8	41,9
Večkrat pomislim na samomor	15,9	12,5	71,6
Spolnost	10,7	37,1	52,2
Učitelji mi delajo krivico	18,2	39,9	42,9
Pomanjkanje denarja	18,1	43,9	38,0
Bolezen, invalidnost	38,8	16,9	44,2

N=1687 (Rener, 2010).

Življenjske izkušnje mladih ljudi v modernih industrializiranih družbah so se v osemdesetih in devetdesetih letih tako hitro spremenile, da se še zdaj mladi soočajo s posledicami teh sprememb in tveganji, ki jih generacija njihovih staršev ni poznala. Del sprememb se nanaša na prestrukturiranje delovne sile z naraščajočimi zahtevami po novi, zelo usmerjeni in fleksibilni delovni sili (Rener, 2010, str. 109–110).

Družina je kot osnovna primarna celica najpomembnejši dejavnik socializacijskega razvoja otroka, saj je vanjo vključen od svojega rojstva naprej. V družini otrok oblikuje vedenjske vzorce in vzpostavlja prve stike s sočlovekom (Žmuc in Tomori, 1983). V času odraščanja pa postajajo odnosi med starši in mladostniki vedno manj strukturirani. To se kaže tudi v komunikaciji, saj ta postaja vedno bolj selektivna, saj mladostniki potrebujejo vedno več zasebnosti. Smetana in Daddis (2002, str. 523) definirajo psihološki nadzor kot »starševski

poskus nadzora nad otrokovimi dejavnostmi na načine, ki negativno vplivajo na psihološki razvoj otroka«. Vključno z zavlačevanjem krivde in umikom ljubezni. Starševski nadzor je mogoče razumeti kot postavljanje pravil in omejitev. Od rojstva naprej starši svoje otroke socializirajo in jih učijo norm in pravil, ki oblikujejo vzorce vedenja otrok. Prav tako zaposleni v institucijah igrajo pomembno vlogo v življenju otrok in mladostnikov, ki pridejo v zavod. So eni prvih virov oskrbe, zaščite in znanja v življenju otrok, posledično pa otroci postanejo odvisni od zaposlenih (Howes in James, 2004).

Rener (2010, str. 115) ugotavlja, da se v Sloveniji kot tudi drugod dogaja premik od modela etične in vzgojne družine k modelu čustvene in podporne družine in s tem se spreminjajo tudi modeli medsebojne komunikacije, ki so opazni v medsebojnem dogovarjanju in prilagajanju na vseh ravneh, prisotna je visoka stopnja strpnosti in dopuščanja osebne avtonomije. Starševsko podporo so merili še bolj intenzivno na reprezentativnem vzorcu srednješolcev/k v Sloveniji Tomori in sodelavci (Tomori, Stikovič, 1998), ki so ugotovili, da je večina mladih dobro opremljena s starševsko čustveno podporo in intelektualnimi vzpodbudami, hkrati pa jih je 18,3% odgovorilo, da se doma ne počutijo dobro, kar pa predstavlja prvi znak socialne ranljivosti in so ga povezovali z nizkim učnim uspehom.

Poleg socialnih, ekonomskih, kulturnih zmogljivosti staršev, so po mnenju Renerjeve (2010) pomembne tudi interakcijske kompetence otrok, med katere spada pozitivna samopodoba, čustvena stabilnost, komunikacijska in jezikovna spretnost ter splošna razgledanost.

Coles (1997) pravi, da zveza med socialno ranljivostjo in družinsko podporo kaže na to, da so najbolj ranljivi mladostniki tisti, ki ne živijo v družinskem okolju, temveč so v domovih in institucijah.

Prav tako so za socializacijski razvoj pomembni vrstniki, saj se pri njih mladostnik uči socialnega učenja, tekmovanja in reševanja konfliktov. S socialnimi stiki pridobi mladostnik priložnost za oblikovanje različnih vlog ter učenja novih spretnosti (Horvat in Magajana, 1987, str. 245). Pomembno je omeniti prijateljstva v času mladostništva, saj so ta v tem obdobju najbolj intenzivna in intimna in temeljijo na zaupanju. Mladostnik si izbira prijatelje, ki so bolj podobni njemu v skupnih interesih, ciljih in osebnostnih lastnostih. V obdobju mladostništva pa prihaja do nihanj razpoloženja, saj mnogi avtorji trdijo, da so čustva in čustvena odzivnost v tem obdobju manj stabilna kot v obdobju odraslosti.

Mladostnik naj bi vzorce čustvenega odzivanja prenesel iz otroštva v odraslost (Umek Marjanovič in Zupančič, 2009, str. 544–548).

Otroci, ki so nameščeni v vzgojne institucije, so tako prikrajšani za normativno starševstvo, kar pa pomeni, da so izključeni tudi njihovi starši. Kot sem zgoraj navajala angleško vlado, ki pravi, da je socialna izključenost zapleten pojem in prehaja iz generacije v generacijo, lahko prav tukaj vidimo, da ta pojem ne priznava strukture temeljnega izključevanja, ki je zreduciran na raven posameznika. Socialno izključeni ljudje so tako še vedno ujeti v kroge, ki v več generacijah vključujejo brezposelnost, slabo izobrazbo, revščino, slabe stanovanjske razmere, težave z duševnim zdravjem, zasvojenost in ukvarjanje s kriminalom.

1.2.2 Prehod iz otroštva v odraslost

V literaturi najdemo različne dejavnike, ki predstavljajo prehod iz otroštva v odraslost. Najpogostejše so predmet preučevanja konec izobraževanja, prva služba, bivanje v samostojnem gospodinjstvu, poroka ali starševstvo (Arnett, 1997). Družbeni status odrasle osebe, pa ne pomeni zgolj spremembe bioloških značilnosti, ampak ga oblikuje tudi družba oziroma iz značilnosti, ki jih družba vrednoti kot najbolj pomembne za vzpostavitev statusa. Arnett (1997, str. 15) nadaljuje z opredelitvijo najpogostejših kriterijev, ki predstavljajo prehod v odraslost:

- Oseba sprejme odgovornost za posledice svojih dejanj,
- Oseba se sama neodvisno odloča o svojih vrednotah,
- Oseba doseže enakovreden odnos s svojimi starši.

Cote (2000, str. 55) v svoji raziskavi, kjer je spraševal mlade, kako opredeljujejo odraslost ugotovil, da so se kot najpomembnejši dejavniki pri oblikovanju identitete odraslega človeka pokazali prav psihološki kriteriji kot so neodvisno odločanje o vrednotah in sprejemanje odgovornosti za posledice svojih dejanj.

Michel Foucault je med letoma 1977 in 1978 na novo razvijal koncept *vladnosti*, kot ga v slovenščino prevede Mladen Dolar (2010), s katerim je na novo razvijal razumevanje koncepta moči, ki ga kot pravi ne smemo razumeti zgolj kot hierarhično moč, ampak se moč lahko manifestira tudi pozitivno in sicer s tem, da produciramo vednosti in družbene diskurze, ki jih Foucault povezuje z diskurzi o biopolitiki in biomoči (Foucault, 2010).

Moč je kompleksen pojem, ki ni opredeljen le kot moč posameznika, temveč jo pogosto spremlja sistem pravil in ritualov, pri katerih pa prihaja do konflikta interesov. En najpomembnejših dejavnikov, ki vplivajo na konstrukcijo vednosti o vsakodnevnem življenju je razporeditev moči v družbi, ki kot konstruirana vednost kasneje postane oblika družbenega nadzora. Foucault (1980) ga imenuje režim resnice, kasneje pa ga razvije kot moč/vednost (ang. *power/knowledge*).

Ule (2008, str. 22–23) poimenuje dve obliki teorije prehodov: prehodi udeležbe in statusni prehodi. Statusne prehode opredeli kot referenčne točke, kjer ima posameznik nadzor nad svojim življenjskim potekom. Statusni prehodi pomenijo napredovanje, zaključek izobraževanja, napredovanje v službi. Prehodi udeležbe pa pomenijo spremembo smeri v življenju posameznika npr. ločitev zakonske zveze, zamenjava delovnega mesta. Ljudje sočasno sodelujemo v več institucijah, za katere Ule pravi, da prehajamo iz ene institucije v drugo. Govori celo o konceptu večkratne udeležbe. To pomeni, da je oseba zaposlena, se hkrati izobražuje in ima družino. Omeni tudi (Ule, 2008, str. 24) prisilno sodelovanje osebe v zgolj enem interakcijskem odnosu. Kot primer navede bivanje v totalni instituciji, dolgotrajno bivanje v zaporu ali bolnišnici.

Zavodi nudijo pripravljalne programe na samostojno življenje. Načrtovanje izhoda iz zavoda naj bi vsebovalo tri korake (Stein, 2012):

- Opredelitev potreb posameznika (ang. *needs assessment*);
- Načrtovanje poti do izpolnitve ciljev (ang. *pathway planning*);
- Medinstitucionalno sodelovanje (ang. *inter-agency work*).

Krajncan in Bajželj (2015) sta v svoji raziskavi ugotavljala samostojno življenje mladih po izhodu iz vzgojnih institucij. Mladi so povedali, da so se v skupnosti počutili popolnoma izgubljeni, saj se niso vedli soočiti s situacijami v katerih so se znašli, prav tako niso imeli nobene podpore s strani vzgojnih institucij ali centrov za socialno delo. Prav tako so povedali, da jim je bilo življenje v skupnosti že vnaprej predstavljeno kot ne obetavno in finančno nemogoče. Avtorja iz raziskave sklepata, da se mladim po odhodu iz institucij ne pomaga dovolj ne s strani centrov za socialno delo kot tudi ne s strani vzgojnih institucij v katerih so bili nameščeni. Mladim zaradi tega primanjkuje finančne in osebne podpore.

V Združenem kraljestvu (Moray council, b. d.) nudijo mladim po izhodu iz zavoda dve vrsti storitev:

- Storitve prehoda iz zavodov (ang. *Throughcare services*), ki zajemajo pripravo na izhod iz zavoda. S pripravami začnejo dovolj zgodaj, pri tem pa dajejo poudarek tudi emocionalnim pripravam,
- Storitve, ki so namenjene po izhodu iz zavoda (ang. *Aftercare Services*) so namenjene mladim po izhodu iz zavoda in zajemajo stanovanjsko problematiko, pomoč pri finančnih sredstvih, iskanju zaposlitve, nadaljevanju šolanja in pomoč pri ustvarjanju in širjenju socialnih mrež.

1.2.3 Oblike bivanja za mlade po odpustu iz vzgojnega zavoda

Mladi, ki zapustijo posebne oblike varstva, gredo skozi težavna obdobja življenja, saj se pogosto ne morejo vrniti k matični družini. Zato je njihova tranzicija v odraslost dokončna prej kot pri njihovih vrstnikih. Stein in Munro (2008) govorita o »pospešenosti in zgoščenosti potovanja v odraslost. Za nekatere je ta pot krajša in hujša, za druge pa daljša in bolj zaščitena.

1.2.3.1 Mladinsko stanovanje

Po odpustu iz vzgojnega zavoda, lahko mladostnik poleg svetovanj in pomoči pri urejanju dokumentacije, zaprosi za mladinsko stanovanje, če se iz upravičenih razlogov ne more vrniti v svoje domače okolje (Krajncan, Grum, 2013). Mladinska stanovanja predstavljajo poodpustno obravnavo in jo imajo štiri⁶ institucije v Sloveniji (Mržek, Krajncan, 2010). Razvila so se na podlagi mnenj strokovnjakov, zaposlenih v vzgojnih zavodih kot potreba in spremljanje mladih po odpustu iz ustanove. Priloga k vzgojnemu programu (2004) pravi, da so mladinska stanovanja kot organizacijska oblika nastala po zgledu skandinavskih držav in so šele na začetku razvoja⁷. Mladim, ki so dosegli polnoletnost, je tako nudeno samostojno bivanje ob hkratni podpori strokovnega delavca. S samostojnim življenjem v mladinskem stanovanju lahko tako utrjujejo svoje vzorce in krepijo kompetence ob podpori vzgojitelja.

Pogoji, ki jih mora izpolnjevati mladostnik preden vstopi v mladinsko stanovanje so polnoletnost, lastna denarna sredstva (štipendija, pokojnina...), mora sprejeti pogoje in

⁶ Mladinski dom Malči Belič (Ljubljana-Vič), Mladinski dom Jarše (Ljubljana), Mladinski dom Maribor (Maribor), Vzgojni zavod Kranj,

⁷ Letos mineva že štirinajst let od zapisa tega besedila in se zaenkrat ta stanovanja niso preveč razširila.

dolžnosti, ki so opredeljeni v pogodbi. Pogodbo podpišejo mladostnik, Mladinski dom in Center za socialno delo, ki je pristojen za mladostnika.

Mladostnik lahko biva v mladinskem stanovanju od 3 do maksimalno 24 mesecev. Mržek in Krajncan (2010, str. 324) poimenujeta mladinska stanovanja »mehanizem za preprečitev« da bi bili mladostniki po izhodu iz institucije prepuščeni sami sebi. Nadaljujeta, da je mladinsko stanovanje namenjeno tistim mladostnikom, ki so bivali v stanovanjski skupini, vendar zaradi finančne stiske ne zmorejo zaživeti povsem samostojno. V praksi opažamo, da so ta stanovanja namenjena le najbolj sposobnim mladim, ki nadaljujejo šolanje.

Mržek in Krajncan (2010) opozarjata tudi na eno izmed slabosti mladinskih stanovanj, saj je en izmed pogojev ta, da ima mladostnik lastni prihodek. Kaj se zgodi, če oseba lastnega dohodka nima? Zaplete se pri zakonodaji, saj jih ta ne priznava in jim zato ne namenja denarnih sredstev za njihovo delovanje. Delovanje mladinskih stanovanj pa spada pod delovne naloge stanovanjskih skupin.

Mladinska stanovanja so se v Sloveniji izkazala za zelo dobro obliko prehoda mladostnika iz ustanove v samostojno življenje (Kobolt idr., 2015). Mladinska stanovanja predstavljajo odzivno desko mladostnikom, ki so bili odpuščeni iz ustanove zato si avtorji raziskave tudi prizadevajo za vključitev te vizije v vse vzgojne zavode v Sloveniji.

1.2.3.2 Stanovanjske skupine

Stanovanjske skupine so še ena izmed prehodnih možnosti po preselitvi iz vzgojnega zavoda. V stanovanjske skupine otroke in mladostnike namesti center za socialno delo in prav tako služijo za vzgojo, izobraževanje in usposabljanje mladih za samostojno življenje. V stanovanjsko skupino pa lahko otroka ali mladostnika namesti tudi matični vzgojni zavod. V tem primeru gre za dopolnilno obliko zavodske oskrbe, ki naj bi pomenila začetek deinstitucionalizacije oziroma prehod iz zaprtega zavodskega okolja v prehodno stanovanjsko obliko (Skalar, 1995, str. 5–6).

Namen stanovanjskih skupin je, da se mladostnikom omogoči izkušnja bivanja, ki v vseh pogledih spominja na življenje v družini. Stanovanjske skupine se nahajajo v stanovanjskih hišah ali stanovanjih, v katerih mladi bivajo skupaj s sovrstniki. Stanovanjska skupina naj bi za otroke in mladostnike prispevala k procesu osamosvajanja ter pridobivanju socialnih

veščin in strategij. V eni stanovanjski skupini je osem mladostnikov, ki so različnih starosti in obeh spolov (Skalar, 1995, str. 37–40).

Rankelj (1997, str. 38–48) pravi, da mladi nameščeni v stanovanjske skupine pridobivajo v njej različne kompetence, ki jim bodo služile za samostojno življenje. Ker v stanovanjskih skupinah ni zaposlenih kuharjev, gospodinj in drugega osebja, morajo za gospodinjska opravila (kuhanje, pranje, likanje, pospravljanje) skrbeti sami.

Imperl (1986) opiše naslednje cilje vzgoje v stanovanjski skupini za osamosvojitev mladih. Mladostnik (se) mora:

- Naučiti se ravnati z denarjem in z njim razpolagati;
- poskrbeti za samooskrbo pri zadovoljevanju življenjskih potreb;
- soočiti s konfliktnimi situacijami in jih demokratično rešiti;
- pripravljati na samostojno življenje;
- naučiti sprejeti odgovornost;
- naučiti sodelovati s sovrstniki v skupini in
- delati na samozaupanju sebi in drugim v skupini.

Po podatkih raziskave iz leta 2015 (Flaker in drugi, 2015) živi v stanovanjskih skupinah vzgojnih zavodov 115 mladih. Interes za stanovanjske skupine je precej velik (Svetin Jakopič, 2005) in sicer večji od ponudbe. Boškić in drugi (2012) ugotavljajo, da je zelo pomembno kaj se dogaja z mladostnikom po odpustu iz vzgojnega zavoda. Z družbenega vidika je pomembno, da država pripravi programe, ki mladim omogočijo lažjo reintegracijo. Da poskrbi za to država, je ključnega pomena, saj nimajo vsi mladi družin h katerim bi se lahko vrnili.

Kojić (1995, v Mržek in Krajncan, 2010) je mnenja, da v slovenskem prostoru obstaja potreba po oblikovanju vmesnih struktur po odpustu iz vzgojnih zavodov in da je treba načrtovati spremljanje mladostnika sploh tiste, ki se ne vrnejo v svoje družine ali niso dokončali šolanja. Ti mladostniki nimajo materialnih pogojev za samostojno življenje in za zaposlitev. Tudi Boškić in drugi (2012) opozarjajo, da je potrebno ustanoviti več mladinskih stanovanj, saj so te poodpustne oblike za mladostnike koristne in spodbujajo njihov razvoj in samostojnost. Opozorijo pa tudi na spremembo pravil za prehajanje mladostnikov v

mladinska stanovanja, sploh tistih mladih, ki so dovolj kompetentni in še niso bivali v stanovanjski skupini.

O stanovanjskih skupinah pišeta tudi avtorici Mandič in Leskošek (1999), ki dodajata, da stanovanjske skupine niso bile vzpostavljene zato, da bi reševale stanovanjske probleme mladih, temveč so nastale kot oddelki vzgojnih zavodov.

1.2.3.3 Stanovanjska problematika mladih

Stein (2012, str. 43) ugotavlja, da posamezniki, ki so se v času svoje namestitve v zavodu, rejništvu več preseljevali in tudi prej zapustili obliko namestitve, imajo več težav pri iskanju stanovanja in se težje navežejo na drug prostor in na nove osebe (sostanovalce). Tudi Boškić in sodelavci (2012) pravijo, da je mladostnikova osamosvojitev po odhodu iz vzgojne institucije v veliki meri odvisna od stanovanjske problematike.

Dejavniki, ki najbolj vplivajo na stanovanjsko problematiko mladih po izhodu iz zavoda pa so:

- Zgodnji odhod iz zavoda (prej večje število selitev);
- Pogoste selitve po izhodu iz zavoda (finančna nezmožnost vzdrževanja stanovanja);
- Duševne stiske po izhodu iz zavoda (emocionalne in vedenjske težave, uživanje dovoljenih in nedovoljenih drog);
- Prikrita vrnitev v matično družino (slabo sodelovanje z matično družino v času namestitve, po izhodu iz zavoda se mladostnik vrne v družino, kmalu pa postane »prikriti« brezdomec (Stein, 2012, str. 77–80).

Mandič (1999) piše, da so prav mladi, ki so ostali brez podpore staršev podvrženi stanovanjskemu tveganju in s tem brezdomstvu. Dodaja, da je to brezdomstvo večinoma prehodno in se pojavi le v določenih obdobjih življenja, kot je lahko tudi odhod iz vzgojnega zavoda. To ugotavlja tudi Casey Family Programs (2003), ki pravi, da nekatere mlade, ki zapustijo vzgojne zavode, doleti izkušnja brezdomstva. Treba je imeti v mislih, da si mladi posamezniki na začetku svoje osamosvojitve težko privoščijo najem stanovanja, še težje pa mladi, ki pridejo iz vzgojnih institucij in nimajo podpore svoje družine (Mandič, 1999).

Krajncan in Šoln Vrbinc (2015) pravita, da bi vsi vzgojni zavodi v Sloveniji potrebovali vmesne oblike za spremljanje mladih, ki zapustijo vzgojne institucije in sicer v obliki mladinskih stanovanj in stanovanjskih skupin. Kritizirata slovensko zakonodajo na področju

zavodskega spremljanja, saj je v Sloveniji še vedno premalo stanovanjskih skupin in mladinskih stanovanj, ki vsaj malo lajšajo prehod med zavodom in samostojnim življenjem.

Vlada Republike Slovenije, je marca 2017 sprejela novelo stanovanjskega zakona, ki sledi odločbi ustavnega sodišča o izenačevanju subvencij najemnin in izenačevanju upravičencev do subvencije v neprofitnih in tržnih stanovanjih. Izenačitev pa pomeni preverjanje in spreminjanje neprofitne najemnine v tržno in ne prekinitve najemnega razmerja. Z novelo naj bi se pospešila gradnja javno najemnih stanovanj, saj bo občinam in stanovanjskim skladom pomagala pridobiti več javnih najemnih stanovanj (Stanovanjski zakon, 2003).

Resolucija o nacionalnem stanovanjskem programu 2015–2025 (2015) se zavezuje, da bodo začeli postopno urejati sistem najemnin in dajati poudarek na ohranjanje najemnega stanovanjskega fonda, kar pomeni, da se bo vsako prodano javno najemno stanovanje nadomestilo z vsaj enim novim javnim najemnim stanovanjem.

Anketa Stanovanjskega sklada Republike Slovenije (2017), ki so jo izvedli v letih 2016–2017 med občinami je pokazala, da primanjkuje 9.167 javnih najemnih stanovanj, kar je za skoraj 1.700 več kot v letu 2010. Za 1,67% pa se v letih 2010–2017 povečala potreba po bivalnih enotah.

Tabela 1.2.3.1 Število potreb JNS in BE v letih 2010 in 2017

	2010		2017	
	Javna najemna stanovanja	bivalne enote	Javna najemna stanovanja	bivalne enote
Pomurska	207	44	146	25
Podravska	735	85	862	40
Koroška	233	31	187	4
Savinjska	1.053	67	1.135	63
Zasavska	167	5	146	11
Posavska	82	8	61	3
jugovzhodna Slovenija	192	27	219	96
osrednja Slovenija Ljubljana	2.961	192	4.437	305
Gorenjska	672	50	519	17
Notranjsko-kraška	137	0	150	6
Goriška	321	21	251	7
Obalno-kraška	758	59	1.054	22
Skupaj	7.473	589	9.167	599

1.2.4 Zaposlovanje mladih, ki pridejo iz vzgojnih ustanov

Pomembnost poklicne vloge mladih izpostavlja Musek (1995, str. 167), za katero trdi, da je vedno bolj pomembna sestavina posameznikove identitete v dobi mlajše odraslosti. Težave povezane s poklicem in nezaposlenostjo mladih pa se odražajo v nizki samopodobi in občutjih identitete.

Ule (2008) poudarja pomembnost pomoči in podpore socialne politike mladim pri prehodu v odraslost. Pri tem poudarja predvsem področja zaposlovanja, izobraževanja in stanovanja.

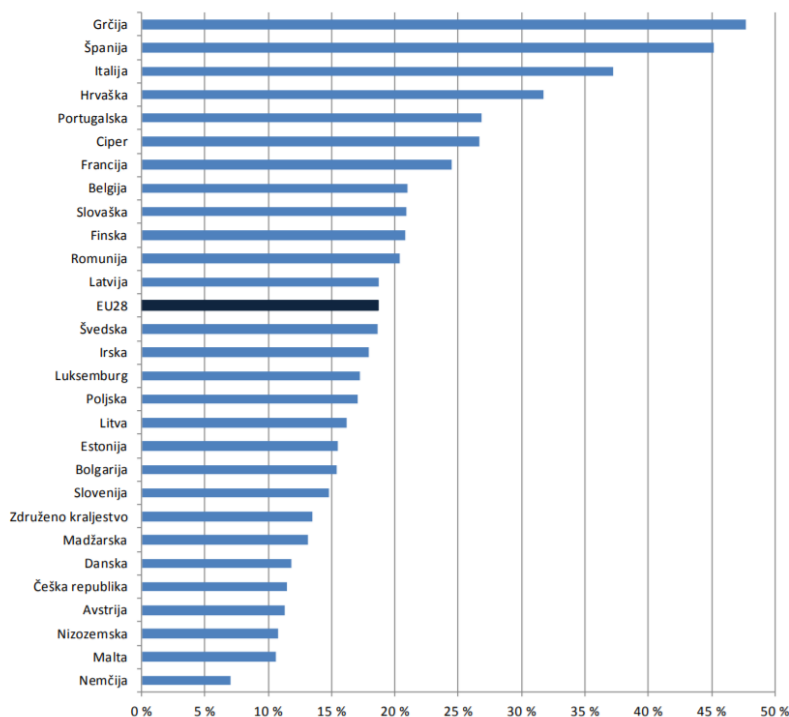
Kako pomembno in temeljno je delo za posameznika govori 49. člen Ustave Republike Slovenije in vsakomur pod enakimi pogoji zagotavlja dostopno vsako delovno mesto.

Žorga in Poljšak Škraban v Dekleva (2007, str. 10–19) pišeta, da razvoj mladostnika ni pogojen samo z njegovim fizičnim zorenjem in izkušnjami, temveč nanj vplivajo tudi njegova pričakovanja, vrednote in želje. Pomen plačanega dela zato za posameznika predstavlja varnost in priznanje pripadnosti družbi ter zadovoljitev identitetnega razvoja.

Kramberger (2007, str. 11) pravi, da je zaposljivost pogoj zaposlenosti. Opozori pa na problem zaposljivosti, predvsem pri mladih, saj ima ravno ta skupina zaradi pomanjkanja izkušenj največ težav pri prvi zaposlitvi.

V raziskavi Kobolt in drugi (2015) opažajo, da je pred odhodom mladostnika iz zavoda zelo pomembno sodelovanje z različnimi državnimi institucijami, med katere poleg centrov za socialno delo spadajo tudi zavodi za zaposlovanje, saj lahko ti mlade opremijo za iskanje prve zaposlitve.

Posebno poročilo o Brezposelnosti mladih (2017) pravi, da brezposelnost mladih v Evropi ni nov pojav in da je brezposelnost mladih že več let zelo visoka. Razmere se sicer izboljšujejo vendar številke kažejo, da je bilo konec junija 2016 v Evropski uniji brezposelnih 4,2 milijona mladostnikov mlajših od 25 let.

Slika 1.2.2 Stopnja brezposelnosti mladih (mlajših od 25 let) v državah EU, junij 2016

Dolga obdobja brezposelnosti pa s seboj prinesejo finančne posledice in s tem večje tveganje za revščino in socialno izključenost. Leskošek (1999) pravi, da brezposelnost za mlade predstavlja tvegano situacijo, saj služba oblikuje identiteto posameznika, brez nje se pa podaljšuje bivanje pri starših če le te imajo.

Ule (2000) ugotavlja, da se pojavljajo krizna stanja pri mladih, ki prehajajo v svet plačanega dela, v svet odraslih. Socialna ranljivost se še samo stopnjuje, ko se začne kopičiti več problemov, ki so med seboj povezani: slab šolski uspeh, nizka stopnja izobrazbe, brezposelnost, materialne, čustvene in zdravstvene težave.

2 Formulacija problema

V letu 2015 sem sodelovala pri Pripravi izhodišč deinstitutionalizacije v Republiki Sloveniji, kjer smo se osredotočili na deinstitutionalizacijo posebnih socialno varstvenih zavodov in domov za stare. Poudarili smo, da bi bilo potrebno načrt deinstitutionalizacije narediti tudi za institucije v katere so nameščeni otroci in mladostniki. Tudi institucije za otroke in mladostnike lahko imenujemo totalne institucije. Po podatkih poročila Izhodišča deinstitutionalizacije v Republiki Sloveniji (Flaker idr., 2015, str. 23) živi v Sloveniji v zavodih 1039 otrok, od tega jih je 115 nameščenih v stanovanjske skupine vzgojnih zavodov.

Mladi, ki so zaključili z izobraževanjem in bivanjem v vzgojnem zavodu, se pogosto soočajo s problemom vključevanja v skupnost in ne vedo kako naprej. Nekateri nimajo razvite dovolj trdne socialne mreže, na katero bi se lahko obrnili, ali družine, kjer bi našli podporo. Zato so se pogosto primorani znajti sami. Med pisanjem te naloge sem se večkrat vprašala kaj bi bilo potrebno storiti, da mladim ne bi bilo treba iti skozi takšno stisko, ko zapustijo vzgojni zavod.

Kot zagovornico deinstitutionalizacije, so me tekom pisanja magistrske naloge usmerjali različni mednarodni dokumenti za zaščito otrok. Institucionalna obravnava otrok bi se morala preoblikovati v strokovne centre in omogočiti otrokom in mladostnikom enake možnosti izobraževanja in življenja v skupnosti, kot jo imajo njihovi vrstniki. Ob tem sem se vprašala, kaj je potrebno za to storiti in kje vidijo rešitve za systemske ureditve mladostniki, ki so bili vsaj enkrat v življenju nameščeni v vzgojni zavod ter kakšne rešitve iščejo in vidijo na centrih za socialno delo.

V okviru svoje naloge sem skušala raziskati zgodbe ljudi, ki so bili v času svojega odrasčanja nameščeni v vzgojne institucije. Raziskala sem samo namestitev v vzgojni zavod, mladinski dom in prevzgojni dom. Pri tem sem bila pozorna na njihove občutke, ki so jih doživljali ob namestitvi, na vsakodnevno počutje, na rutine in podporo s strani zaposlenih. Zanimal me je potek izobraževanja v zavodu in kje vidijo možne rešitve za spremembe. Kakšna je bila njihova socialna mreža ob namestitvi in kakšna je sedaj. Kakšni so pozitivni in negativni vplivi namestitve v vzgojnem zavodu in kakšna je bila izkušnja prehoda v samostojno življenje. Raziskala sem kako sodelujejo centri za socialno delo in vzgojni zavodi, kako

centri za socialno delo pomagajo mladim na poti do osamosvojitve in kje vidijo sistemske rešitve, da bo ta še hitrejša in bolj kvalitetna.

2.1 Raziskovalna vprašanja

- Kako je poteklo življenje v zavodu? Kako so bile upoštevane njihove želje, Kakšna je bila podpora s strani zaposlenih?
- Kako je potekalo izobraževanje v vzgojnem zavodu? Kje vidijo rešitve za izboljšanje izobraževanja?
- Kakšna je bila socialna mreža mladostnika pred namestitvijo, med in po odhodu iz zavoda?
- Kakšni so pozitivni in negativni učinki namestitve v vzgojnem zavodu? Kako je vplivala namestitev v vzgojni zavod na poznejše življenje?
- Kako so se mladostniki pripravljali na izhod iz vzgojnega zavoda?
- Kako centri za socialno delo pomagajo in sodelujejo z mladimi v času namestitve v vzgojnem zavodu ter kako jim pomagajo na poti do osamosvojitve?
- Kakšne so sistemske rešitve, da bodo mladi po izhodu iz vzgojnega zavoda materialno in socialno preskrbljeni?

Raziskovalne teze, iz katerih bom izhajala so naslednja:

- Mladi po izhodu iz vzgojnega zavoda in mladinskega doma niso dovolj pripravljeni na samostojno življenje
- Mladi si želijo izobraževanje izven vzgojnega zavoda
- Mladi so med bivanjem v instituciji težje sklepali prijateljstva
- V Sloveniji primanjkuje vmesnih struktur za mladostnike, ki zapustijo vzgojni zavod ali mladinski dom

3 Metodologija

3.1 Vrsta raziskave

Glede na stopnjo v procesu raziskovanja je raziskava eksplorativna oziroma poizvedovalna. Opravljenih je nekaj raziskav na temo življenjskih potekov mladostnikov ki so bili prikrajšani za družinsko življenje in njihovih prehodov v skupnost, vendar ne raziskujejo alternativ vzgojnih zavodov s strani mladih ali strokovnih delavcev in izobraževanja v vzgojnih institucijah. Ne bom si prizadevala preučiti celotne populacije, ampak se bom osredotočila na manjše število primerov (Mesec, 2009 str. 80).

Glede na odnos do neposrednega izkustvenega gradiva je raziskava empirična, saj bom na novo zbirala izkustveno gradivo s spraševanjem (Mesec, 2009 str. 84).

Zbrani podatki bodo kvalitativni, saj sem zbirala besedne opise, ki so se nanašali na življenje otrok in mladostnikov, ki so imeli izkušnjo namestitve v instituciji in besedne opise strokovnjakov iz centrov za socialno delo, ki delujejo na področju varstva otrok. Moj namen je bil pridobiti subjektivne zgodbe in mnenja teh posameznikov.

3.2 Merski instrument in viri podatkov

Metoda raziskovanja bo strukturiran intervju. Merski instrument magistrskega dela bodo smernice za intervju, ki sem jih sestavila sama.

3.3 Populacija in vzorčenje

Populacijo predstavljajo mladi, ki so bili vsaj enkrat nameščeni v vzgoji zavod ali mladinski dom in strokovni delavci centrov za socialno delo, ki delajo na področju varstva otrok.

Do podatkov sem prišla s pomočjo vzorčenja. Moj vzorec je bil neslučajnostni, saj je imel vsak enako možnost priti v vzorec. Vzorec je bil priročni, saj sem raziskovala življenjske zgodbe ljudi, ki mi so mi bile najlažje dostopne (Mesec, 2009 str. 153). Pri pridobivanju oseb so mi pomagali strokovni delavci Centra za socialno delo Ljubljana Vič Rudnik in Mladinskega doma Malči Beličeve. Dve osebi sem spoznala v okviru opravljanja študentskega dela. Strokovni delavci so mi posredovali telefonske številke oseb, ki so bile pripravljeni sodelovati, sama sem pa se z njimi dogovorila za opravljanje intervjuja. Dve osebi sta bili med opravljanjem intervjuja še mladoletni, zato sem predhodno pridobila dovoljenje njunih staršev.

3.4 Zbiranje podatkov

Podatke sem zbirala v živo z metodo spraševanja in s pomočjo vnaprej pripravljenega delno strukturiranega intervjuja. Pri pogovoru sem uporabila vnaprej napisana vprašanja in vsak sogovornik mi je na le-ta neposredno odgovarjal.

Besedne izjave sem zbirala z namenom, da bi rešila zastavljeni problem, vsaka besedna izjava je bila relevantna za rešitev problema (Mesec, 1997 str. 208).

Intervjuje sem opravila sama in so potekali po vnaprej dogovorjenem času na različnih krajih. Pri posredovanih kontaktih sem se po telefonu dogovorila za kraj in čas srečanja opravljanja intervjuja. Vsem intervjuvancem sem zagotovila anonimnost in možnost ne odgovoriti na kakšno vprašanje.

Intervjuje sem opravljala od 30. 4. 2018 do 29. 5. 2018.

Pogovori so potekali individualno. Če je oseba skozi pogovor že odgovorila na kakšno vprašanje, ki je bilo zastavljeno v nadaljevanju intervjuja sem le-to izpustila oziroma postavila še kakšno dodatno podvprašanje. Intervjuje sem po predhodni odobritvi snemala z diktafonom. Pogovori so trajali od 20 minut do ene ure.

3.5 Obdelava podatkov in analiza

Zbrane podatke sem obdelala s pomočjo kvalitativne analize. Uporabila sem proces kodiranja, s katerim sem poskušala pojasniti zastavljeni problem. Po končanih pogovorih sem te dobesečno prepisala, pri tem sem izpustila mašila in pazila, da nisem uporabila nobenega osebnega imena ali pa sem le-tega spremenila. Opravila sem 7 intervjujev, ki sem jih poimenovala A, N, M, K, G, L in S.

Besedilo sem razčlenila po temah, ki so se mi zdele pomembne za nadaljnjo analizo in jih oštevilčila po izjavah. Te sem razvrstila v tabelo glede na relevantne teme, ki sem jim pripisala pojme, kategorije in nadkategorije.

Tabela 1.2.4.1 Izsek tabele obdelave podatkov

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA	TEMA
N37	<i>ko si zaprt cel dan not v eni sobici zaklenjen je kot samica</i>	Posebna vzgojna skupina	Negativna izkušnja	Izkušnja namestitve	Namestitev v zavodu
K78	<i>Nikoli ne bi mogla uresničiti svojih sanj, če nebi bila tukaj</i>	Uresničila svoje sanje		Pozitivni učinki namestitve	Namestitev v zavodu

Kategorije in nadkategorije sem nato razvrstila v hierarhijo:

Namestitev v zavodu

Izkušnja namestitve

- Negativna izkušnja
 - posebna vzgojna skupina (N37)

Pozitivni učinki namestitve

- uresničila svoje sanje (K78)

Definiranje tem kodiranja:

- **Namestitev v instituciji**

Pod to obširno temo sem razvrstila izjave, ki so govorile o vzrokih za namestitev, o izkušnji namestitve, o vmesnih izhodih iz institucije, o pozitivnih in negativnih vplivih namestitve ter alternativah vzgojnih institucij v Sloveniji.

- **Izobrazba in izobraževanje**

Pod temo izobrazba in izobraževanje sem razvrstila izjave o izobraževanju v vzgojnem zavodu in izobraževanju zunaj institucije in kakšne so pozitivne in negativne posledice obojega.

- **Socialna mreža**

Temo o socialni mreži sem razdelila na odnose pred odhodom v vzgojno institucijo in odnose po izhodu iz institucije.

- **Izkušnja prehoda v samostojno življenje**

Sem so razvrščene izjave, ki govorijo o pripravi na prehod v skupnost, o pomoči, ki so jo prejeli na teh pripravah, o načrtih za prihodnost in kako so se mladi soočili z življenjem izven institucije.

4 Rezultati

Rezultate sem prikazala po temah ter temeljne ugotovitve podkrepila s citati sogovornikov.

V raziskavo je bilo vključenih 7 sogovornikov, ki so imeli izkušnjo z namestitvijo v vzgojnem zavodu ali mladinskem domu (imena so spremenjena).

Tabela 1.2.4.1 Sodelujoči v raziskavi

	Ime	Starost	Dolžina trajanja namestitve	Vrsta namestitve	Status
A	Aleš	24	Dve leti tri mesece	Vzgojni zavod in stanovanjska skupina	Brezposeln
N	Noel	21	Štiri leta	Stanovanjska skupina, vzgojni zavod, prevzgojni dom	Brezposeln
M	Maja	25	Dve leti	Vzgojni zavod	Zaposlena
K	Katja	19	Osem let	Mladinski dom, stanovanjska skupina	Dijak
G	Gašper	20	Sedem let in šest mesecev	Mladinski dom, stanovanjska skupina	Študent
L	Leon	15	Dve leti	Mladinski dom, stanovanjska skupina	Dijak

S	Simon	17	Štiri leta	Mladinski dom, stanovanjska skupina	Dijak
---	-------	----	------------	---	-------

4.1 Namestitev v instituciji

V povprečju je namestitev mojih sogovornikov, ki so bili nameščeni v vzgojni zavod trajala dve leti in sedem mesecev, namestitev sogovornikov, ki so bili nameščeni v mladinski dom pa pet let in štiri mesece.

Sogovorniki so bili nameščeni v zavodih za vzgojo in izobraževanje otrok med katere spadajo vzgojni zavodi, mladinski domovi in prevzgojni dom. Naredila sem vsaj en intervju z mladostniki ki imajo eno izmed izkušenj namestitve v določeni instituciji.

Vzroki za namestitev v institucijo so bili različni. Sogovorniki so kot vzroke za namestitev v institucijo navedli težave v družini, pri čimer so omenili tudi alkohol in nasilje v družini ter ločitev staršev (K4: *Starša sta se ločila praktično dva dni po tem ko sem prišla jaz v zavod*). Kot vzrok za namestitev so »obtožili« tudi sami sebe in sicer so povedali, da so bili problematični (N10: *Ja bil sem pač problematičen*), so uživali prepovedane droge (A4: *pa tudi zaradi prepovedanih drog*), neupravičeno izostajali od pouka in begali od doma (M5: *Z očetovo novo ženo se nisem najbolj zastopila, zato sem kdaj pa kdaj pobegnila od doma*).

Predlog za namestitev v institucijo je v vseh primerih bil podan s strani centra za socialno delo in sicer so si bodočo namestitev najprej pogledali skupaj s starši, nato pa so bili v konkretno institucijo tudi nameščeni. Mladostniki so pri tem omenili svoje starše, ki so bili na začetku proti takšni namestitvi (M11: *Mama je bila kar malo proti na začetku*). Po ogledu institucije pa so mnenje spremenili oziroma so se z namestitvijo sprijaznili.

Mladostniki so svoje občutke ob prihodu v institucijo opisali z negativnimi čustvenimi odzivi, kot grozno in težko (A9: *nikogar ne poznaš, veš da si nekje »zaprt«*). Ob namestitvi so čutili strah in nelagodje (K9: *Ja takrat me je bilo kar ful strah, ker nisem točno vedela kaj lahko pričakujem*), saj niso vedeli kaj lahko pričakujejo od namestitve. Vzgojne institucije so za mladostnike predstavljale popolnoma novo okolje, saj niso nikogar poznali. Mladostniki so se na namestitev hitro navadili (M14: *samo sem se dokaj hitro privadila*).

Potek dneva so vsi sogovorniki opisali podobno, saj so bili v času namestitve vsi mladostniki šoloobvezni in so imeli pravila, ki veljajo v zavodskem režimu. Dan se je v zavodu začel z bujenjem in zajtrkom (K12: *Zjutraj nas je gospodinja zbudla ob sedmih*), nato so odšli k pouku (A12: *Ja med tednom greš zjutraj k pouku*). Popoldan so bile obvezne učne ure v okviru katerih so se učili in delali domače naloge oziroma bili v sobah (M18: *), potem moraš nalogo narediti pa se učiti*). Pozno popoldan so imeli možnost dodatnih aktivnosti in hobijev (G13: *po njih sem imel dejavnosti – treninge*), zvečer pa počitek.

V vzgojnih zavodih in mladinskih domovih veljajo določena pravila in nekatera pravila so mladostniki težko sprejeli. Najbolj jih je zmotilo pravilo o prepovedi mobilnih telefonov, katere dobijo samo enkrat na dan za določen čas (A14: *Ja najprej se nisem mogel navaditi na to, da bom lahko imel telefon samo pol ure na dan*). Kršenje pravil pa pomeni določitev kazni in kot primer kazni za beg iz zavoda ali pretepanje, je en izmed mladostnikov opisal posebno sobo – samico, z majhnim oknom 20x20 cm, kamor si nameščen vsaj 24ur (N38-42: *Tja greš če se stepeš in moraš potem tam funkcionirat in zadolžitve delat. Si tam mesec dva. Saj je vmes spustijo kaj ven ampak si čez noč npr zaprt, vendar ko prideš z bega al se stepeš pa si tam 24 ur nonstop. Ti paznik prinese za jest noter, pa dobiš noter za delat, dobiš šelne take objemke za skupaj zlagat ali pa klinčke skupaj sestavljati. Pa tam noter je takšno čisto majčkeno okno (pokaže z rokami 20x20cm)*). Mladostniki vidijo upoštevanje pravil kot hitrejšo pot iz zavoda (N133: *Če hočeš v treh letih ven pridet, ne delaj nič in drkaj folk v glavo in bodi zaprt v PVS-u (posebna vzgojna skupina)*). Prav tako menijo, da so pravila tista, ki delajo vzgojni zavod institucijo, saj če so pod stalnim nadzorom, ne morejo delati kaznivih dejanj (N134: *Če si zaprt potem ne moreš delati pizdarij*). Mladostniki ocenjujejo, da so bile njihove želje v veliki meri upoštevane (G15: *Moje želje so bile v veliki meri zmeraj upoštevane*), če so se le držali pravil. Menijo celo, da so za kršenje pravil kriva premalo strogo definirana pravila in preveč popustljivi vzgojitelji (G59: *da so včasih vzgojitelji bili premalo strogi*). Mladostniku, ki ima izkušnjo namestitve v prevzgojnem domu, so bila ravno stroga pravila tista, ki so mu onemogočila pobege in spremenila življenje na bolje (N53: *[...] pa so Radeče bile veliko boljše*. N63: *Če ne bi bilo takole strogo, bi bili spet sami begi*).

Mladostniki ocenjujejo, da so imeli v institucijah dovolj zasebnosti, ne glede na to ali so si sobo delili ali so bili v sobi nastanjeni sami (G18: *V sobi sem imel dovolj osebne prostora*).

Zmotila jih je velikost sobe in osnovna oprema, ki je bila v sobi (A18: *pač imaš svojo pojstlo pa mizo pa omaro, to pa je to, za več ni prostora*). Osebe, ki so bile nastanjene v mladinskem domu in kasneje v stanovanjski skupini, so bile bolj zadovoljne z zasebnostjo in so imele bolje opremljeno sobo (G19: *Vedno sem se lahko umaknil na samo*), kot pa osebe, ki so bile nameščene v vzgojnih zavodih in stanovanjskih skupinah vzgojnih zavodih (A20: *Ja nekam se ravno ne moreš umaknit ker v sobi nisi sam*).

Mladi povedo, da so imeli v času namestitve dobro podporo s strani socialnih delavcev (K27: *So bili socialni delavci ampak jih jaz nisem nekaj srečevala*), vendar se z njimi niso srečevali, če niso zašli v kakšne težave (K29: *Socialni delavci so se bolj ukvarjali z unimi, ko so imeli več težav*). Več stika so imeli z vzgojiteljji in drugimi zaposlenimi (G21: *Z vzgojiteljji sem se razumel odlično*). Več podpore s strani vzgojiteljev so imeli sogovorniki, ki so bili nameščeni v mladinskem domu. Ti so zavodsko okolje in vzgojitelje dojemali kot družino (G22: *Bili so mi kot starši oziroma bolje rečeno kot bratje ali sestre*).

Izhodi iz vzgojnega zavoda so bili med tednom dovoljeni mladostnikom, ki so bili negativni na prepovedane droge (N28: *V Logatcu si lahko hodil ven čez teden po dve uri na dan, samo pod pogojem, da si bil negativen na travo in na vse druge substance*). Prav tako so morali vzgojiteljem povedati kam gredo in kdaj se vrnejo (K90: *. Če si želel ven si moral povedati kam greš in kdaj boš nazaj*). Mladi, ki zaradi pozitivnosti na droge niso smeli zapustiti zavoda, so zaradi tega preprosto pobegnili iz zavoda in se vrnili čez nekaj dni (N30: *V Logatcu sem potem zaradi tega hodil na bege*). Pobegov iz zavoda jim vzgojiteljji niso preprečili (N46: *[...] ker v Logatcu, tam poveš vzgojitelju jaz grem na beg. In vpraša kdaj maš bus, poveš čez pol ure ok bom čez 45min razpisal beg, da boš že na busu*). Čez vikend so lahko mladostniki institucijo zapustili in se vrnili domov k družini (N29: *Uni ko smo pa bili na travo pozitivni pa smo lahko samo čez vikend šli domov*), oziroma so ostali v zavodu, če si tega niso želeli ali družine niso imeli (K59: *Na začetku nisem hodila za vikende domov sigurno eno leto in pol*).

Mladostniki menijo, da je bila odločitev za namestitev za njih tako pozitivna kot tudi negativna. Za njih je bilo pozitivno, da so zaključili šolo (A30: *da sem vsaj šolo končal*), pridobili poklic, se ločili od slabe družbe (N109: *da ne kradem*), prenehali uživati prepovedane droge (N108: *da se ne drogiram več*), se odmaknili od nasilja v družini (G52: *da sem se odmaknil od nasilja*), pridobili več prijateljev (K76: *No zdaj ni več tako, jih imam*

na vsakem koraku) in dobili priložnost poskusiti veliko novih stvari, ki jim jih družina ne bi mogla omogočiti (K78-79: *Nikoli ne bi mogla uresničiti svojih sanj, če nebi bila tukaj, nikoli ne bi poskusila kaj novega*).

Med bivanjem v instituciji so pridobili več kompetenc, ki jim služijo za bolj kvalitetno življenje izven zavoda. Naučili so se obvladovanja jeze (M73: *Ja naučila sem se obvladovati*), zmanjšali tremo in pridobili na samozavesti (K84: *[...] tam sem res naredila veliko na samozavesti in imam zdaj res pozitivno tremo*). Naučili so se delati s soljudmi (G55-56: *Tekom bivanja sem pridobil veliko strpnosti in smisel za ljudi*) in naredili izpit za avto (N114: *naredil sem izpit za avto*).

Kljub temu, da so mladi mnenja, da so iz namestitve v instituciji več pridobili kot izgubili (N120: *odzuni nisem drugega delal kot pizdarije. Tako da sem več odnesel kot zgubil*), pa naštejejo nekaj negativnih posledic namestitve, za katere so mnenja, da se jim nebi zgodile, če ne bi bili nameščeni v institucijo. Za ene od njih je bila namestitev v vzgojni zavod edina možna izbira na katero niso mogli vplivati (A27-28: *Pač to je bila takrat edina izbira ampak ne čisto moja, saj druge nisem imel*). Drugi pa o tem kaj bi bilo drugače, če do namestitve ne bi prišlo, sploh nočejo razmišljati (K32: *O tem v bistvu nočem razmišljati*). Sogovorniki povedo, da v vsakem zavodu pride do psihičnega nasilja med sovrstniki (M87: *Enkrat si je ena punca o meni izmislila en kup laži in to me je kar prizdelo, so me potem vsi zafrkavali s tem še pol leta*) kot tudi do fizičnih pretefov (N123-124: *Drugače pa kot v vsakem zavodu se pretepaš in si tepen, to moraš sprejeti*). Nekateri od njih so imeli slabe izkušnje z vzgojitelji, zaradi česa so se slabo počutili in imeli občutke manjvrednosti (A117-118: *pač takrat sem se slabo počutil, pa manjvredno kot da nič ne znam*).

Zaradi namestitve v instituciji, imajo sogovorniki občutek sramu in jim je neprijetno govoriti v javnosti o svoji namestitvi (M83: *Vseeno je malo neprijetno povedati, da sem šolo opravljala v zavodu*). Prav tako čutijo stigmo, ki jim jih je prinesla namestitev (K45: *Ker če si skoz tam in vsi vejo, da si v domu*) (A108: *Kot sem že prej rekel, sicer nimam neke vidne nalepke o namestitvi, ampak se hitro izve od kod prihajam pa kako*). Neprijetna za mladostnike je tudi sama namestitev na drug konec države, kjer nikogar ne poznajo in so daleč od svoje družine (A35: *Če bi bil nekje bližje svojega doma ne na drugem koncu države bi bilo verjeno lažje pa boljše*). Sogovorniki negativno opišejo tudi sam princip institucije, saj so mnenja, da se je težko spremeniti in biti priden, če so okoli tebe mladi, ki imajo sami

težave z obnašanjem (A79-80: *[...]to smo bili sami taki težavni na kupu, kako naj se potem spremeniš, oziroma boš ti kar naenkrat angel al kaj*). Med negativne učinke namestitve sogovorniki uvrstijo odmik od družine, saj so starše oziroma svoje bližnje med namestitvijo pogrešali (A106: *Ja seveda, nisem mogel odrasčati kot normalen mladostnik z družino*) (M29: *Potem ko sem se zresnila, sem zelo pogrešala svojo mamo in brata*).

Mladostniki so spregovorili o svojih virih moči h katerim so se zatekli, ko jim je bilo težko. Kot najpomembnejši vir moči so izpostavili, da se moraš v zavodu oziroma v domu postaviti zase (N127: *če pa se za sebe postaviš, pa maš kaj več šans*). V zavodu je tako rekoč prepovedano zatožiti, da ti je kdo kaj naredil, te pretepel ali se ti je storila kakšna krivica (M89: *Ja tožit ne smeš v zavodu, ker bo samo huje*). V hudih situacijah so se mladostniki odmaknili v sobo (M93: *Včasih sem se od vseh odmaknila v sobo, da sem imela mir, pa da me ni noben zafrkaval*), oziroma so kakšno negativno situacijo, ki so jo doživeli zadržali zase (A129: *O tem se nisem z nikomur pogovarjal ker me je bilo preveč sram, da bi se pritoževal*). Mladi, ki so imeli dobre odnose z vzgojitelji, pa so se po pomoč najprej obrnili nanje (G62-63: *Ko sem kaj rabil sem se vedno prvo obrnil na vzgojitelje (G62), saj sem se njimi razumel bolje kot s starši*).

Sogovorniki alternative vzgojnih zavodov in mladinskih domov vidijo v specializiranih rejništvih (A128: *Vem, da vsi ne morejo v rejništvo, sam lahko bi bilo tudi kako rejništvo za nas težavne*) in v nastanitvah podobnih mladinskim domovom (K103-104: *Vzgojni zavodi pa bi se morali malo bolj preoblikovati v načine kot so mladinski domovi, da hodiš ven v šolo*), le da bi bilo nameščenih manj ljudi in da šolanje poteka v zunanjih osnovnih in srednjih šolah. Nekateri ne vidijo alternativ vzgojnemu zavodom, saj so mnenja, da ti nudijo dovolj možnosti za pomoč mladim (G65-66: *Alternativ ne vidim, saj ti ko obstajajo nudijo zelo veliko možnosti za pomoč mladim*) drugi pa bi jih ukinili in popolnoma nadomestili z nečim novim (A124-125: *Ja alternative vidim v tem, da zavodov ni. Ne zdi se mi v redu, da se otroke vzame v stran od staršev in da jih lahko vidiš samo za vikend*).

4.2 Izobrazba in izobraževanje

Sogovorniki so v okviru zavodskega izobraževanja zaključili osnovno šolo (A40: *Ja končal sem osnovno šolo*). Vsi sogovorniki so se odločili za nadaljevanje izobraževanja (N67: *v Radečah sem pa naredil dvoletno ličarsko*). Mladostniki, ki so bili nameščeni v vzgojni

zavod so osnovno in srednjo šolo obiskovali v okviru vzgojnih skupin, v okviru zavoda (M32: *potem sem nadaljevala za izdelovalca oblačil*). Mladi, ki so bili nameščeni v mladinski dom, pa so osnovno in srednjo šolo obiskovali na izbranih eksternih šolah (K37: *Potem sem naprej šla v slaščičarsko šolo*). Sogovorniki so se odločili za nižje poklicno izobraževanje (dve leti), ki so ga zaključili v času namestitve oziroma v kratkem času po tem ko so odšli iz zavoda (G31: *V času bivanja v instituciji sem zaključil srednjo tehnično strojno šolo*). O nadaljevanju šolanja razmišljajo, sogovorniki, ki so trenutno v stanovanjskih skupinah in obiskujejo gimnazijo (L33: *zdaj pa nadaljujem srednjo šolo na gimnaziji*) ter fakulteto (G32: *Sedaj obiskujem ekonomsko fakulteto*).

Osebe, ki so se izobraževale v okviru vzgojnih skupin v vzgojnem zavodu, so imele možnost odločanja med le nekaj različnimi šolami nižjega poklicnega izobraževanja (A52-53: *Drugam izven pa nisem mogel iti, ker nisem imel potem kje živeti*). Osebe, ki so bile nameščene v mladinskem domu, so imele za srednješolsko izobraževanje več možnosti, saj so obiskovali eksterne srednje šole v kraju, kjer so živeli (G34: *Zato sem se odločil ker je to iskan kader tega poklica*). Za izbiro poklica so se lažje odločili mladi, ki so bili nameščeni v mladinski dom, saj so imeli več izbire in so se lahko odločili za poklic, ki jih je veselil (K40: *Ja foter je kuhar in potem sem si rekla, zakaj nebi bila jaz slaščičarka*). En sogovornik je sicer omenil, da bi ob ponovnem vpisu izbral drug poklic, saj je bil v času vpisovanja ni vedel kaj izbrati (S43: *samo sem bil tako raztreščen, da nisem vedel kaj bi šel. Če bi se še enkrat odločal bi zdaj izbral turistično šolo*).

Sogovorniki, ki so se izobraževali v okviru vzgojnih skupin vidijo negativne vidike šolanja zavoda ravno v tem, da niso imeli toliko izbire pri izobraževanju kot sovrstniki, ki so se izobraževali izven zavoda v eksternih srednjih šolah (A55-57: *Ja negativni so ravno ti, da nisem imel izbire kam bi lahko šel, kot so to imeli drugi vrstniki, ki niso živeli v zavodu, pa tudi to, da to večino poteka v zavodu, skoz si samo z enimi in istimi ljudmi*). Zaradi izobraževanja v zavodu (prevzgojnem domu) so imeli nekateri občutek, da so tam zaprti in da so prisiljeni dokončati to izobraževanje, ki so si ga izbrali (N77-79: *Po eni strani si pač tam zaprt v gradu, pa so rešetke okrog in ko si na zaprtem oddelku je kar hudo. Ampak se privadiš, si prisiljen pač da delaš to kar si izbereš za poklic*). Pozitivne vidike šolanja v okviru zavoda vidijo v tem, da so bila stroga pravila, ki so jih »prisilila« da so zaključili

šolanje za katerega so mnjenja, da ga nebi, v primeru, da bi obiskovali eksterno šolo zunaj zavoda (A58: *Pozitivnih pa ni ravno veliko, pač to da sem vsaj nekaj zaključil*).

Sogovorniki, ki so bili nameščeni v mladinski dom negativnih posledic eksternega izobraževanja zavoda niso našli (G37: *Jaz bi v vsakem primeru vztrajal, da bi se izobraževal izven institucije*). Izobraževanje izven zavoda vidijo kot prednost za druženje s sovrstniki (K43: *Boljše je sigurno to, da si skozi v stiku z vrstniki*), da lahko celo prikriješ kje živiš in pridobiš več znanja (G38: *ker menim da se tako veliko več naučiš*).

Sogovorniki so bili zadovoljni z razlago učne snovi pri izobraževanju (A46: *Drugače so kar fajn razlagali snov*). V primeru da so rabili pomoč pri učenju, so se za pomoč obrnili na vzgojitelje ali učitelje (K41: *Ja če sem kaj rabila so mi pomagali*) ali pa so si pomoč poiskali sami pri prijateljih (G36: *Če sem jo pa potreboval sem si sam zrihtal inštrukcije pri prijateljih oziroma znancih*).

Sogovorniki imajo trenutno različne statuse. Nekateri od njih se izobražujejo (K39: *Imam še dva zaključna izpita in potem je to to*) in imajo to željo nadaljevati tudi v prihodnosti. Drugi so brezposelni (N72: *Zaposlen nisem*) in prejemajo denarno socialno pomoč (A48: *prejemam socialno pomoč*) ali delajo sezonsko delo. Ena sogovornica je zaposlena v stroki za katero se je izobraževala (M79: *Kasneje sem to zaključila tukaj v Ljubljani in zdaj imam tudi službo v tej stroki*).

4.3 Socialna mreža

Pred namestitvijo v vzgojni zavod, so imeli sogovorniki slab odnos s svojo družino (K50: *Ja prej je bil res slab, nisem mogla več tam živeti*). Družili so se s prijatelji s katerimi so uživali prepovedane droge in popivali (M7-8: *potem sem začela popivat s kolegi, pa žurat*), delali prekrške in kradli (N101: *imel sem kolege s katerimi sem kradel*). Povedo, da so se s starši veliko kregali, bili priča nasilja (A72: *Mah bilo je vsega i svašta. Od pretepov do klofut*) in sami žrtve nasilja. Med vikendi, ko so lahko šli domov so večkrat pobegnili, saj se niso želeli vrniti k svoji družini (M49: *Tudi med vikendom sem večkrat pobegnila, pa nisem šla domov*). Zaradi prepirov so bežali od doma, v nekaterih primerih so jih starši vrgli iz stanovanja (N90: *Takrat ko so me vrgli iz Logatca me je ona istočasno iz stanovanja vrgla*). Nekateri od njih

pred namestitvijo niso imeli prijateljev s katerimi bi se družili (K75: *Že tako sem si sama, ko sem bila še v domači osnovni šoli zelo težko našla prijatelje*).

Med namestitvijo v instituciji so mladostniki spoznali več novih ljudi za katere pravijo, da niso bili pravi prijatelji (N95: *Če tako pogledam v zavodu ti ni noben res prijatelj*), saj so jih večkrat ogoljufali (N97: *Lahko misliš, da ti je prijatelj ampak, sem spoznal veliko folka v zavodih, ampak še vsak ko sem kaj rabil in je bilo kaj z denarjem so me zajebal*) in so rabili dlje časa, da so ugotovili komu lahko zaupajo bolj in komu manj (M61: *drugače pa moraš v zavodu vsakega malo z rezervo jemati, včasih misliš, da si ga zaštekaj, ampak potem te pa zajebe*). Sogovorniki, ki so se izobraževali v okviru zavoda povedo, da niso imeli izbire s kom se bodo družili (A77-78: *Ja v zavodu nimaš izbire s kom se boš družil, saj nimaš stikov z drugimi kot tistimi noter*), medtem ko sogovorniki, ki so obiskovali eksterne šole, so imeli veliko prijateljev tudi izven namestitve (G47: *Imel sem tudi prijatelje na katere sem se lahko obrnil*).

Po izhodu iz institucije, so se na bolje spremenili predvsem odnosi s svojimi družinami (N92-94: *Potem ko sem bil na Povšetovi pa potem v Radečah, sva se začela pogovarjati spet. Ja zdaj se pa ful dobro razumeva. Pa tudi z očetom se dobro zastopim*). Vsi sogovorniki razen enega (ki mu je umrla mama A75: *Zdaj odnosov z njimi nimam. Mama mi je v tem času, ko sem bil v zavodu umrla*) so izboljšali svoje stike s svojimi družinami. Sogovorniki so mnenja, da imajo po odhodu iz vzgojnega zavoda manj prijateljev. Mladostniki, ki so se izselili iz mladinskega doma, pa imajo nekaj prijateljev več (K72-73 *Spoznala sem nekaj novih v srednji šoli, pa več prijateljev imam iz gledališča*), vendar so mnenja, da se ti družijo z njimi zaradi usmiljenja (G45-46: *Ko sem se vrnil domov se je odnos s starimi prijatelji izboljšal, ampak to je bilo verjetno zato ker sem se jim smilil*). Po izselitvi iz zavoda so si mladostniki poiskali nove prijatelje (M63: *Starih kolegov nisem več iskala niti oni mene*) ter niso iskali stare družbe, saj so jim tako svetovali v vzgojnih zavodih (A88-89: *s starimi kolegi sem se razšel, saj so mi tako svetovali, da ne padem v staro družbo, tako da je bilo kar težko*).

Menijo, da se je njihova socialna mreža spremenila tudi zaradi namestitve v instituciji (A84: *Ja preden sem prišel v zavod sem imel več prijateljev*). Za nekatere je to pozitivna stvar, saj so tako prekinili stike s tistimi, ki so jih pripeljali do kaznivih dejanj (M68-70 *Ja če nebi odšla v zavod, bi sigurno ostala v stikih s ta starimi, samo ne vem kako bi se potem to končalo. Verjetno bi pristala v zaporu ali pa kje na ulici*). Novo socialno mrežo zdaj

ustvarjajo v okviru dnevnih centrov (A91-93: *pa tukaj v ta dnevni center sem začel hoditi, sam to so vsi čudni* (A92). *Ampak tako mi je svetovalna na csd-ju rekla, da se moram nekam vključiti, se pa ne najdem tukaj*) in stanovanjskih skupin v katerih živijo (K70-71: *Ja zdaj sem v stanovanjski skupini in imam tukaj še vedno prijatelje, tudi od prej*). Drugi sogovorniki veliko prijateljev nimajo.

4.4 Izkušnja prehoda v samostojno življenje

V zavodu se sogovorniki niso posebej pripravljali na življenje v skupnosti (M101: *Ja z vsakim posebej noben tako ne dela*). Ena izmed priprav na samostojno življenje je bila ta, da so zaključili izobraževanje in so se držali pravil. V okviru dodatnih aktivnosti, so med nastanitvijo imeli možnost udeležbe na delavnicah, kjer so se pogovarjali o ravnanju z denarjem in se pripravljali na razgovor za službo (A133: *Enkrat smo vadili s socialno kako je biti na razgovoru za službo*). Sami so se odločili ali bodo na teh delavnicah sodelovali ali ne (N137: *Jaz nisem ravno preveč sodeloval pri teh aktivnostih*). Mladi povedo, da se sicer ravnanja z denarjem niso naučili med bivanjem v zavodu, ampak jih je k temu prisililo življenje (G68: *Z denarjem sem vedno znal dobro razpolagati sam*). V stanovanjskih skupinah so za denar skrbeli vzgojitelji, katerim so morali prinašati račune o kupljenih stvareh (L87-88: *Mi smo med bivanjem imeli denar pri vzgojiteljih, če smo kar rabili, so nam dali in smo potem prinesli tudi račune, da se nebi kakšne droge ali pa kaj kupovali*). Mladostniki, ki so na prehod v skupnost čakali v stanovanjskih skupinah, so se na življenje v skupnosti pripravljali cel čas bivanja, saj so mnenja, da po preselitvi v stanovanjsko skupino pridobiš samostojnost po pol leta bivanja v skupini (L84: *Tukaj se po pol leta tako navadiš na vse, da bi lahko po pol leta kar sam živel in vse delal*).

Ob nastanitvi v vzgojni zavod so sogovorniki vedeli, da če se bodo držali pravil, bodo lahko zavod zapustili v roku enega leta (N144: *Če funkcioniraš veš da približno po enem letu boš imel šanse, da boš zunaj*).

Mladi menijo, da niso bili dovolj pripravljeni na preselitev v skupnost (A135-136: *Ko sem zapustil zavod sem bil star sedemnajst let in pri teh letih pač še ne moreš sam živeti, ker si vseeno mlad. Ampak si soočen s tem, nimaš kaj. Nisem bil dovolj pripravljen na samostojnost*). Pomoč ob odhodu iz zavoda so dobili s strani centra za socialno delo in sicer tisti, ki niso imeli možnost vrnitve v svojo družino. Pomagali so jim pri iskanju namestitve

(A137: *Ja pomagajo ti iskati stanovanje oziroma namestitve, če se ne boš vrnil domov*) in pri urejanju socialnih transferjev (M116-117: *Socialna mi je najbolj pomagala, tudi zdaj ko sem dobila otroka, da so mi vse zrihtali in pomagali pri vlogah*). Mladim, ki trenutno živijo v najemniškem stanovanju, pomagajo pri vlaganju vlog za neprofitna stanovanja (A162: *pa še vedno vlagava za bivalno enoto in neprofitno stanovanje, zdaj že 2 leti*). Sogovorniki so po odpustu dobili pomoč glede iskanja zaposlitve (M118: *Pa tudi za zaposlitev mi je ona priporočala, da sem dobila šanso v tej pralnici*). Pomoč so dobili tisti, ki so se po njo obrnili samoiniciativno sami in ne ker bi jo ponudili s strani centra za socialno delo.

Nekaterim sogovornikom je začasen dom nadomestila namestitve v stanovanjsko skupino. S to vmesno strukturo so bili sogovorniki v glavnem zadovoljni (K113-115: *Sem imela potem vmes prakso in sem prišla v stanovanjsko skupino. Tukaj imam svojo sobo, pa manj nas je v hiši*), saj so imeli svojo sobo in več samostojnosti. Kljub temu pa dodajo, da stanovanjska skupina ni dom, saj imaš še vedno nadzor s strani vzgojiteljev in gospodinj (A138-139: *Bil sem kratek čas v stanovanjski skupini, samo to je bilo kot zavod v malem. Skoz nekdo prihaja pa te kontrolira, ni to to*). V stanovanjski skupini mladi dobijo več izkušenj in priprav na samostojno življenje, saj pravijo, da tam živijo zelo samostojno. Sami si kuhajo, perejo, likajo. Prisotnost vzgojiteljev je samo pravilo, saj njihovo pomoč potrebujejo zelo redko (S92-95: *sami kuhamo, peremo, likamo. Vzgojitelji nas samo bolj usmerjajo in kaj svetujejo*). Mladi se zavedajo, da bodo po izhodu iz stanovanjske skupine soočeni z iskanjem službe, katera bo zagotavljala denar za plačevanje namestitve.

Nekateri izmed sogovornikov so se vrnili domov k svojim družinam (M110: *Nisem šla v stanovanjsko, ker sem hotela domov pa tudi dovolili so mi*) in si začeli ustvarjati svoje družine. Našli so si najemniška stanovanja v katerih živijo s partnerji (N142: *Zdaj pa živim s punco*) ali si jih delijo z drugimi sostanovalci (A166: *Trenutno bivam v enem stanovanju, kerega si delim s še 3 sostanovalci*). Pri tem se soočajo s finančnimi težavami, saj težko najdejo najemno stanovanje, ki ga lahko plačajo.

Mladostniki si v prihodnosti želijo največ sprememb na področju financ. Želijo ustanoviti svoje podjetje (N149: *Hočem si sam ustvariti biznis*) ali si poiskati službo s katero bodo zadovoljni. Z največ težavami se srečujejo prav na področju zaposlitve (G95: *Najbolj si želim finančno neodvisnost*), saj menijo, da imajo premalo izkušenj (S89: *Trenutno še nisem dovolj pripravljen na samostojnost*). Strah jih je odgovoriti na vprašanje kje so opravljali

šolo (M83: *Vseeno je malo neprijetno povedati, da sem šolo opravljala v zavodu*). Menijo, da jih v življenju spremlja stigma, ki jih ovira pri ustvarjanju normalnega življenja.

Mladi po izhodu iz zavoda najbolj potrebujejo trdno voljo (M126: *Mladi po mojem mnenju najbolj potrebujejo trdno voljo*), da se ne vrnejo v staro družbo. Menijo, da k temu prispeva kakovostno življenje, ki bi ga morala mladim po izhodu iz zavoda, zagotoviti država (N157: *Ja mogoče če bi se res intenzivno pripravljali, pa bi imel zagotovljeno službo ko prideš ven bi mogoče šlo*). Država bi morala mladim po izhodu pomagati pri pridobitvi stanovanj in sicer preko prednostnih razpisov in subvencij (A78: *pa da bi imeli kakšne prednosti oz. več možnosti, da prej dobiš stanovanje al nekaj*), kot to omogoča drugim ranljivim skupinam. Za večjo samostojnost in finančno neodvisnost, kot tudi varovalo pred ponovnim uživanjem drog, so mladi mnenja, da potrebujejo pomoč pri zaposlovanju (A155: *pa da bi imel dovolj denarja za normalno življenje, ne da sem mogel krasti pa taktizirati kako bom preživel mesec*).

Osebe, ki so trenutno v stanovanjski skupini (L100: *Ja mladi najbolj potrebujejo znanje, ki ga lahko pridobijo v stanovanjski skupini*), se na prehod v skupnost pripravljajo z delno samostojnim življenjem, ki jim ga omogoča ta vmesna struktura. Kljub temu, da so med bivanjem popolnoma samostojni in ne potrebujejo pomoči vzgojiteljev (S91: *Ja zdaj sem v stanovanjski skupini in tukaj smo dosti bolj samostojni*), še vedno ne zaupajo v svoje zmožnosti, da bi lahko zaživel popolnoma sami zunaj stanovanjske skupine (K118: *ker nisem res najbolj pripravljena na življenje popolnoma samostojno*).

4.5 Rezultati intervjuja s socialno delavko, zaposleno na področju varstva otrok na centru za socialno delo

Socialna delavka zaposlena na področju varstva otrok na enem izmed centrov za socialno delo, je skozi intervju predstavila sodelovanje centra za socialno delo z vzgojnimi zavodi; spremljanje mladostnika v času namestitve; delo z družino mladostnika; pozitivne in negativne posledic namestitve; delo z mladostnikom po izhodu iz vzgojnega zavoda v domače okolje ali drugo vmesno strukturo; dobre prakse iz tujine in sistemske spremembe potrebne za hitrejšo osamosvojitve mladih po izhodu iz zavoda.

Centri za socialno delo in vzgojni zavodi med namestitvijo ne sodelujejo tesno, če ni težav z mladostnikom, ki je nameščen v vzgojno institucijo (CSD 2, *potem pa smo v stiku vmes,*

če pride do kakšnih težav in na koncu pri odpustu iz zavoda). Glede na to, da vzgojni zavodi spadajo pod okrilje Ministrstva za izobraževanje znanost in šport, centri za socialno delo sodelujejo samo pri namestitvi in sicer z izdajo odločbe (CSD 1: *Z vzgojnimi zavodi sodelujemo najprej na začetku, ko se dogovarjamo glede namestitve*) in ko pride do odpusta, se pogovorijo kam bo mladostnik nameščen v prihodnje. Socialna delavka meni, da je slabost glede vzgojnih zavodov ta, da spadajo pod okrilje Ministrstva za izobraževanje znanost in šport, ki nima dovolj dobrega pregleda nad otroci, ki bi potrebovali dodatno razlago in počasnejši potek pouka, zaradi različnih motenj in stisk, ki jih doživljajo. Meni, da bi morali bolj tesno sodelovati z Ministrstvom za delo družine, socialne zadeve in enake možnosti in skupno ustanoviti institucijo, ki bi bila namenjena mladostnikom s kombiniranimi motnjami (CSD 4: *Ni pa nobene ustanove, ki bi spadala pod MDDSZ, kot so to socialni zavodi za odrasle, in bi sprejemale mladostnike s kombiniranimi motnjami, s katerimi bi se delalo na drugačen način in bolj počasi in prilagojeno njim*).

Med namestitvijo otroka v vzgojni zavod, center za socialno delo v primerih, ko je to možno, dela z mladostnikovo družino in jo pripravljala na vrnitev mladostnika (CSD 7: *Ko otroka namestimo v zavod se dela z njegovo družino, ki jo je treba pripraviti in zagotoviti pogoje, da se lahko otrok spet vrne*). V primeru, ko so družine pripravljene na sodelovanje, jim nudijo psihosocialno pomoč in podporo (CSD 22: *Problem je tudi na področju neprofitnih stanovanj, saj teh ni, čakalna doba pa je tri do pet let*), vključitev v delavnice, šolo za starše ter jih obiščejo na domu.

V zadnjem obdobju namestitve, preden se mladostnik vrne v družino, naredijo oceno, če je to v otrokovo korist ali ne (CSD 36: *Preden otroka namestimo nazaj v matično družino naredimo oceno, če je ta zanj v korist ali ne*). Če se mladostnik vrne v svojo družino, mu nudijo pomoč pri iskanju zaposlitve in urejanja socialno varstvenih transferjev in urejanja zdravstvenega zavarovanja (CSD 40-45: *Nekateri mladostniki se na nas obrnejo glede iskanja zaposlitve ali urejanja socialno varstvenih transferjev, nekateri pa ne. Tisti, ki je se na nas obrnejo jim pomagamo pri izpolnitvi vlog, urejanju zdravstvenega zavarovanja, ustanovitve bančnega računa*).

V primerih, ko se mladi ne vrnejo v družino, ker to ni mogoče ali morebiti družine nimajo, iščejo rešitve drugje. Najbolj pogosto so točasne namestitve v stanovanjskih skupinah ali neprofitnih stanovanjih (CSD 10-17: *težje pa v primerih, ko starši to zavračajo ali pa staršev*

ni. Takrat iščemo vse možne namestitve od stanovanjskih skupin, ki jih je na žalost premalo pri nas, do neprofitnih in tržnih stanovanj, ki so pogosto predraga za najem. Denarna pomoč je prenizka, čeprav se bo sedaj zvišala, to še vedno ne bo dovolj za najem sobe, saj cene nepremičnin zelo rastejo. Socialna delavka pravi, da je stanovanjskih skupin v Sloveniji premalo (CSD 46: *Stanovanjskih skupin je prvo kot prvo premalo*), tržna stanovanja pa so predraga za mlade, ki nimajo zaposlitve, denarna socialna pomoč, ki jo morebiti prejema, pa je prenizka za pokritje vseh stroškov. Problem vidi tudi na področju razpisov za neprofitna stanovanja, saj teh v državi primanjkuje in se nanje čaka več let (CSD 18: *Problem je tudi na področju neprofitnih stanovanj, saj teh ni, čakalna doba pa je tri do pet let*).

Socialna delavka meni, da je vizija stanovanjskih skupin dobra (CSD 51-52: *Je pa vizija zelo dobra, saj gre za vmesno obliko preden mladostnik vstopi na trg iskanja stanovanj*) in mladim omogoča dovolj časa za pripravo na samostojno življenje (CSD 49-50: *Menim, da je doba mogoče prekratka za nekatere, za druge pa ravno pravšnja*), vendar vidi pomanjkljivost predvsem v sistemski ureditvi te vmesne strukture, saj le-teh primanjkuje (CSD 53: *Je pa bolj kot v dobi problem v tem, da teh vmesnih oblik primanjkuje*).

Sloveniji primanjkuje tudi mladinskih stanovanj (CSD 61: *Rešitev vidim predvsem pri ustanovitvi več mladinskih stanovanj, saj so se te izkazale za zelo dobre za prehod v samostojnost*), ki so prav tako ena izmed vmesnih oblik za prehod mladostnikov v odraslost (CSD 54: *Žal v Sloveniji primanjkujejo tudi mladinska stanovanja*). Slabost mladinskih stanovanj je v tem, da so predpogoj namestitve v stanovanjski skupini in so namenjena za mlade, ki se šolajo po 18 letu (CSD 61: *Rešitev vidim predvsem pri ustanovitvi več mladinskih stanovanj, saj so se te izkazale za zelo dobre za prehod v samostojnost*).

Med namestitvijo v stanovanjski skupini ali mladinskem stanovanju spremljajo mladostnike v okviru timskih sestankov, ki potekajo skupaj z zaposlenimi in mladostniki (CSD 64-65: *Potem pa se mladostnika spremlja in se udeležujemo timskih sestankov skupaj z zaposlenimi v stanovanjski skupino oz. zavodom*).

Sistemske ureditve glede namestitve mladih po izhodu iz vzgojnega zavoda, vidi v spremembi zakonodaje na področju neprofitnih stanovanj. Meni, da bi morali mladi, ki nimajo možnosti vrnitve v svojo družino, imeti prednost pri pridobitvi socialnih stanovanj, kot ga imajo druge ranljive skupine (CSD 62: *Potrebno bi bilo urediti tudi zakonodajo, da*

bi ti mladi imeli kakšno prednost pri pridobitvi stanovanj (CSD 62), kot mlade družine in osebe z oviranostjo, saj trenutni zakoni tega ne omogočajo).

Hitrejšo osamosvojitev na centru za socialno delo vidijo kot delikatno zadevo, saj priprava na izhod iz zavoda zahteva več časa. Menijo, da imajo premalo časa za intenzivno delo z otrokom, ki je nameščen v vzgojnem zavodu. Veliko težavo pa vidijo v tem, da se mladostnika, ki s vrne v svojo družino, ne spremlja več, če mladostnik ne prosi za nobeno pomoč (CSD 72: *Velika težava je, da ko otrok pride iz zavoda in če se vrne v matično družino in če ni nobenih težav se tega otroka ne spremlja več*). V obratnem primeru, bi lahko po njenem mnenju, preprečili več prekrškov in omogočili bolj kvalitetno življenje izven zavoda (CSD 73: *Morda bi to spremljanje moralo trajati več časa, da se ne bi ponovila situacija zaradi katere je šel v zavod*).

Socialna delavka govori tudi o deinstitutionalizaciji in alternativah vzgojnih zavodov, pri čemer ponovno poudari pomanjkanje stanovanjskih skupin, ki bi mladim omogočile bolj kakovosten prehod v odraslo življenje. Kritizira zdajšnjo obliko vzgojnih zavodov, ki ne sledijo trendom po svetu, temveč so se preselili iz enih zgradb v druge, ni se pa spremenil sistem dela v njih. Kot primera prakse iz tujine navede Veliko Britanijo, kjer deluje sistem v okviru manjših enot, lociranih po regijah (CSD 79-80: *V Veliki Britaniji na primer takšnih zavodov ni (CSD 79), saj so že uvedli sistem deinstitutionalizacije in deluje vse preko principa manjših enot oziroma stanovanjskih skupin*) in primer Nizozemske kjer delajo z mladimi že preventivno prej, preden do težav sploh pride (CSD 81-82: *V drugih državah npr. na Nizozemskem delajo z mladimi in družinami ki imajo težave že prej in tako že v začetku preprečijo odhod otroka iz družine (CSD 81), saj nudijo pomoč že takoj na začetku*). Meni, da Slovenija tem trendom ne sledi zaradi finančnih odločitev, saj je na tem področju zaposlenih premalo ljudi. Alternativo vidi v t. i. specializiranih rejništvih (CSD 84: *V primerih ko pa bi bile razmere res hude pa bi morala biti na voljo specializirana rejništva, ki bi tem otrokom in mladostnikom nudila družinsko življenje*), ki bi bila namenjena otrokom in mladim, ki so sedaj nameščeni v vzgojni zavod.

Z obiskovanjem osnovnih in srednjih šol izven vzgojnih zavodov, se socialna delavka strinja v primeru, da se spremeni celoten sistem izobraževanja in nameščanja v vzgojne zavode (CSD 85: *Ja s tem bi se popolnoma strinjala, če bi se sistem spremenil*). Predlaga, da se zaposli več strokovnih delavcev, ki bi nudili dodatno pomoč in razlago otrokom in mladim,

ki bi jo potrebovali (CSD 86-88: *Seveda bi potrebovali več kadra, ki bi potem s temi otroci delali individualno na konkretnih šolah To bi bil potem ta princip, da so otroci doma in se dela z njimi in družinami, oziroma v teh posebnih rejništvih*). Vseeno pa ne ve kako bi takšno ureditev sprejeli starši ostalih otrok, ki obiskujejo zunanje osnovne in srednje šole, saj kot pravi so nekateri otroci agresivni (CSD 90-91: *Vendar menim, da bi to šlo samo pri nekaterih otrocih, saj žal so nekateri otroci agresivni (CSD 90) in ne vem kako bi to funkcioniralo, pa da bi bil kompromis z ostalimi starši drugih otrok*).

5 Razprava

Otroci in mladostniki, ki imajo izkušnjo namestitve v vzgojnem zavodu imajo edinstvene življenjske zgodbe. Na življenjske zgodbe vplivajo okoliščine v katerih so ti mladostniki odraščali. Sogovorniki se tako razlikujejo po družbenem razredu, družinskem statusu, etnični pripadnosti, spolu in starosti.

Rezultati raziskave so pokazali, da mladostniki pridejo v enega izmed zavodov za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov zaradi različnih, a hkrati podobnih razlogov. Na namestitev vplivajo neurejeni družinski odnosi, za katere Tomori (1994) potrjuje, da pomembno vplivajo na osebnostni razvoj otroka in vseh ostalih družinskih članov. Prav tako so bili mladi nameščeni v vzgojne ustanove zaradi nasilja v družini ter čustvenih in vedenjskih težav mladostnikov, med katerimi omenijo tudi učne težave v šoli in uživanje prepovedanih substanc. A. Tomori (2000) pravi, da so prestopniško vedenje ter čustvene in vedenjske težave, le prvi izmed znakov, da je z družino nekaj narobe. Če ni čustvene povezanosti med otroci in starši, obstaja tveganje, da se pojavi deviantnost pri otroku. Seveda pa so prisotni tudi drugi dejavniki tveganja, kot je socialna prikrajšanost okolja v katerem živi družina. Gove in Crutchfield (Rener, 2000, str. 106) zato pravita, da so čustvena navezanost, dobro počutje in starševski nadzor dejavniki, ki prestopništvo preprečujejo.

Mladostniki so v zavod za vzgojo in izobraževanje nameščeni na predlog centra za socialno delo, v prevzgojni dom pa s strani mladinskega sodišča.

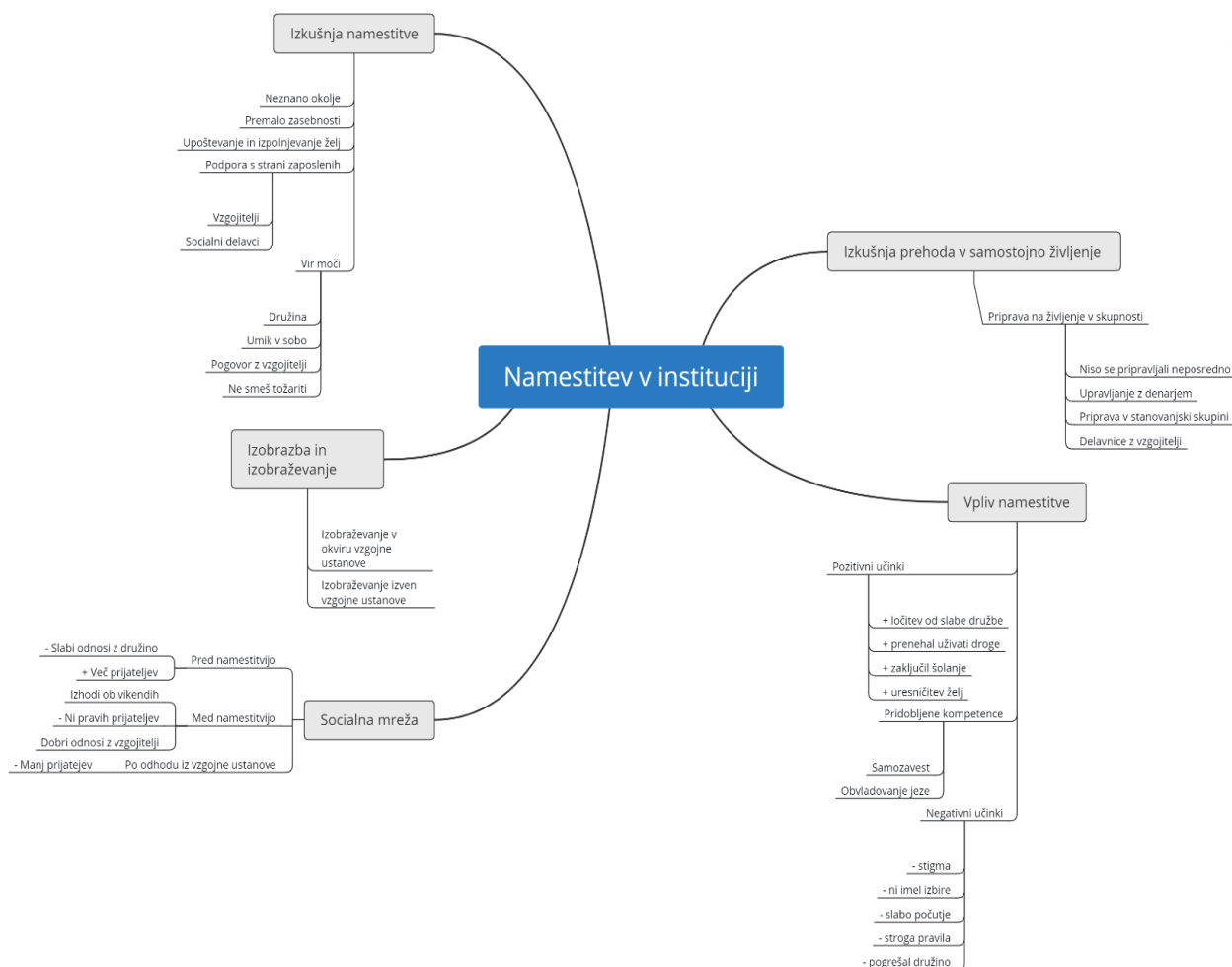
Ob namestitvi v vzgojni zavod mladostniki občutijo mešane občutke, vendar prevladujejo negativna čustva, katera hitro preidejo v pozitivna, oziroma se z namestitvijo sprijaznijo. Potek dneva v vzgojnem zavodu poteka po ustaljenem urniku: od bujenja, do treh obrokov,

učnih ur, prostega časa in počitka. Kot v vsaki instituciji veljajo določena pravila, ki so za nekatere mlade težko sprejemljiva. Kršenje pravil pa pomeni kazen. Pravilnik o izvrševanju vzgojnega ukrepa oddaje mladoletnika v prevzgojni dom (2009) v 12. poglavju govori o disciplinskem kaznovanju in izreku kazni mladoletnikov. 53. in 54. člen pa konkretno govorita o disciplinski kazni namestitve v poseben prostor, ki je opremljen s posteljo, mizo in stolom, kar mi je opisal tudi en izmed intervjuvancev z izkušnjo namestitve v prevzgojnem domu. Nekateri sogovorniki vidijo upoštevanje pravil kot hitrejšo vozovnico iz institucije.

Mladi, ki bivajo v vzgojnih zavodih imajo možnost, da se za konec tedna vrnejo k svoji družini, če le to imajo. O tem piše tudi Dusolt (Dusolt, 2001), ki pravi, da se oba vzgojna sloga, ki se prepletata med namestitvijo t.j. družinski in zavodski – prizadevata za podobne cilje, da se lahko uresničijo naloge, ki so si jih zadali pri delu z mladostnikom.

Flaker (1998) pravi, da so takšna hišna pravila, kot so dovoljen izhod, odhod k družini med vikendi in kazni za neupoštevanje pravil (prepovedan izhod), le še večji znak totalnih ustanov. S tem ustanove še bolj povečujejo stigmo in videz deviantnosti mladih v njej.

Med bivanjem v instituciji so imeli več zasebnosti tisti, ki so bili nameščeni v mladinske domove in stanovanjske skupine, kot mladostniki, ki imajo izkušnjo bivanja v vzgojnem zavodu. Več zasebnosti so si lahko izborili tisti mladostniki, ki so bili v sobi nameščeni sami.

Slika 4.5.1 Namestitev v instituciji

Sogovorniki so imeli dober odnos z zaposlenimi. Največ stika so imeli z vzgojitelji, saj so bili ti prisotni ves čas bivanja v zavodu oziroma v mladinskem domu. Na njih so se lahko zanesli glede pomoči, ki so jo morebiti rabili pri učnih ali drugih težavah. To ugotavlja tudi Post (1997), ki pravi, da so vzgojitelji v vzgojnih zavodih edini odrasli ljudje, s katerimi mladi preživijo večino skupnega časa in se nanje tudi lažje navežejo ter jim zaupajo.

Pomembno je, da imajo vzgojitelji in strokovni delavci ustrezno izobrazbo za delo z mladimi, ki so nameščeni v vzgojne zavode. Browne in Lynch (1999) pišeta, da morajo biti zaposleni v vzgojnih institucijah ustrezno usposobljeni in potrebujejo specializirane spretnosti, da se lahko spopadejo s kompleksnimi čustvenimi, psihološkimi in socialnimi težavami, ki jih imajo mladi, ki pridejo v te institucije.

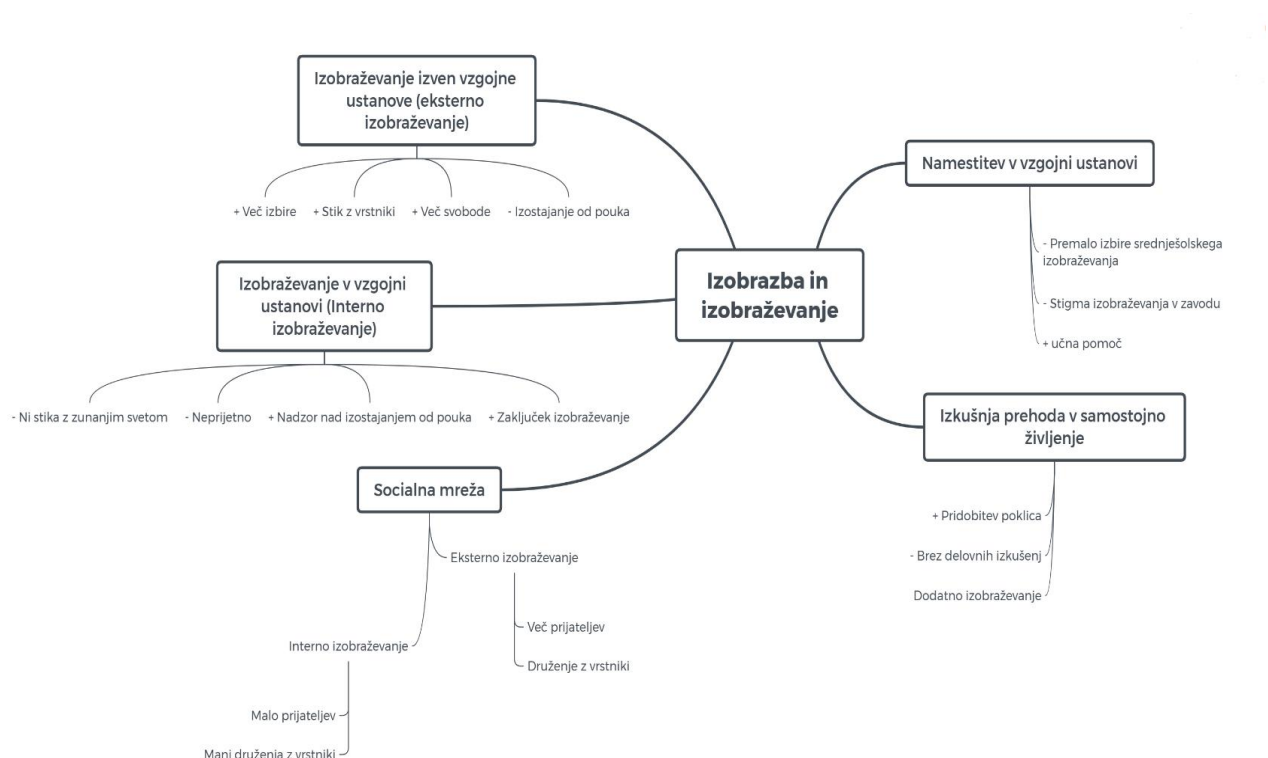
S socialnimi delavci so imeli več stika mladi, ki so bili nameščeni v stanovanjske skupine. Medtem, ko so tam potekali timski sestanki, mladi nameščeni v vzgojnih zavodih takih srečanj niso imeli, razen v primerih, ko so zašli v težave. Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve (2008) v *Katalogu javnih pooblastil*, opisuje naloge centrov za socialno delo pri izvajanju ukrepa oddaje mladostnika v vzgojni zavod. Socialna delavka, zaposlena na področju varstva otrok meni, da je sodelovanja med vzgojnimi zavodi in centri za socialno delo premalo, saj z njimi bolj aktivno sodelujejo, ko pride do namestitve v institucijo in ko se ta zaključi. Horvat (2005) v raziskavi o usklajenosti sodelovanja med vzgojnimi zavodi in centri za socialno delo ugotavlja, da je sodelovanje najbolj usklajeno prav v postopkih namestitve in odpustov. Po koncu bivanja se vezi z vzgojnim zavodom pogosto prekinejo, za kar centri za socialno delo pravijo, da je v škodo mladostnikov. Krajncan in Grum (2013) ugotavljata podobno. Mladostniki, ki odraščajo v instituciji se povežejo z institucionalnim ritmom obveznosti in pravil, ki jih narekuje zavodsko bivanje. Prav tako se naučijo spretnosti, ki jih potrebujejo za tamkajšnje bivanje. Po odpustu iz institucije naj bi jim pri bivanju v skupnosti pomagal center za socialno delo. Smernic za to ni, saj je mladim pomoč nudena le, če se po njo obrnejo sami. Tako še vedno obstaja vprašanje, kaj se zgodi z mladimi, ki se po odpustu iz vzgojnega zavoda ne vrnejo domov in se ne obrnejo po pomoč na center za socialno delo. Za njimi se sled preprosto izgubi. Tudi sama sem imela težave pridobiti kontakte mladih z izkušnjo namestitve v vzgojnih zavodih, saj teh mladih na centrih za socialno delo ne spremljajo več.

Mikuš Kos (1991) pravi, da je šola, poleg družine, eden izmed pomembnejših dejavnikov duševnega zdravja mladih, saj vpliva na njihovo doživljanje sveta ter njihov osebni razvoj. V vzgojnih zavodih se na odhod niso pripravljali neposredno. Mladostniki, ki so bivali v mladinskih domovih in stanovanjskih skupinah, so se zaradi oblike institucije in izobraževanja v eksternih šolah bistveno bolj pripravljali na samostojnost kot mladostniki, ki so bivali v vzgojnih zavodih, saj so imeli tudi več stika z zunanjim svetom. Pomembno je, da se podobna praksa postopoma uvede tudi v ostalih vzgojnih zavodih, kjer poteka interno izobraževanje in da mladi pridobijo čim več izkušenj za samostojnost tudi v praksi, oziroma se zavodi povežejo z bližnjo okolico ter se v notranje programe vključijo tudi zunanji učenci. Tak primer je v Sloveniji Vzgojno izobraževalni zavod Višnja gora. Enako predlaga Horvat (1997), ki pripisuje takšnemu vključevanju zunanjih učencev številne pozitivne učinke. Mladi nameščeni v vzgojnem zavodu v tem primeru niso popolnoma

izolirani od okolice, spoznajo več vrstnikov in vzgojni zavod kot institucija se v skupnosti sprejme kot nekaj pozitivnega.

Številni mladostniki izobraževanje v sklopu zavoda opisujejo kot negativno izkušnjo, saj po prihodu iz zavoda zaznavajo stigmo in zadrego zaradi šolanja znotraj institucije, kar pa še dodatno otežuje integracijo v okolje. Scruggs in Mastropieri (2004, v Peček Čuk in Lesar, 2010) sta analizirala 28 raziskav o podpori učiteljev, da se učenci s čustvenimi in vedenjskimi težavami vključijo v eksterne osnove šole. Ugotovila sta, da je temu naklonjena le ena tretjina učiteljev. Podobno mnenje je imela tudi socialna delavka zaposlena na centru za socialno delo, saj meni, da vsi otroci s takšnimi težavami niso primerni za vključitev v redne osnovne in srednje šole. Podobne rezultate prikazujejo v slovenski raziskavi, ki so jo izvedli Peček Čuk in Lesar (2010). Pokazali so, da bi 80% učiteljev v razred sprejelo učenca, ki ima težave na določenih področjih učenja – govorno-jezikovne težave, gibalno ovirane učence, medtem bi jih manj kot 50% sprejelo v razred učence, ki imajo čustvene in vedenjske težave. Temu je morebiti tako, ker se učitelji počutijo najmanj kompetentne in premalo strokovno usposobljene za delo z otroci, ki imajo težave na čustvenem in vedenjskem področju. Magajna in sodelavci (2005) ugotavljajo, da si za razrešitev teh težav, učitelji želijo več strokovnega izobraževanja na tem področju.

O slabih izbirah srednješolskega izobraževanja pišejo Frost (Frost in drugi, 1999) in Carrol (2002), ki pravijo, da majhna izbira poklicnega izobraževanja in premalo praktičnega izobraževanja v institucijah, prispevajo k prikrajšanosti in večkratni travmatizaciji v odraslosti.

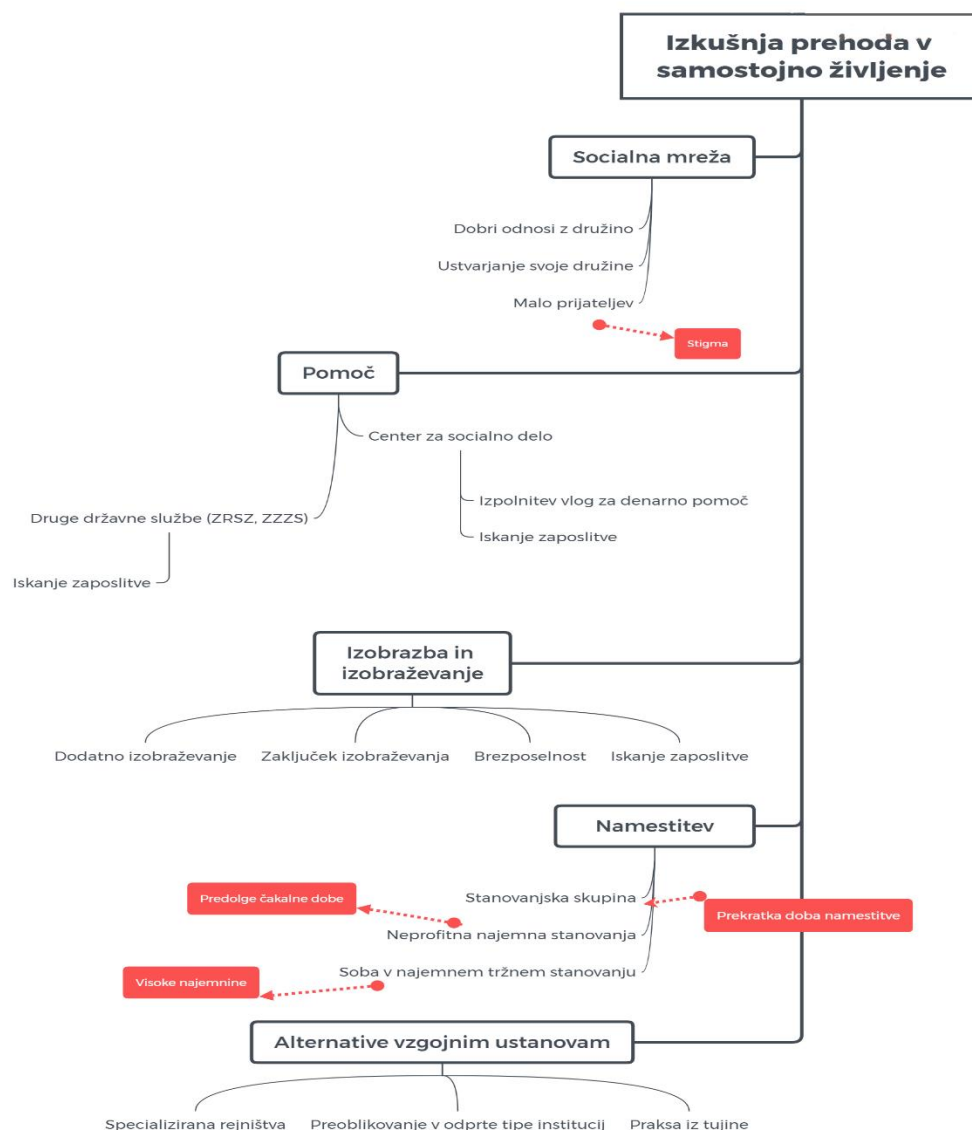
Slika 4.5.2 Izobrazba in izobraževanje mladostnikov z izkušnjo namestitve v vzgojni ustanovi

Večina mladih se po odhodu ni vrnila v družino, zato je bila prisiljena iskati drugo namestitev. Harder (Harder in drugi 2008) ocenjuje, da se skoraj polovica mladostnikov zaradi nespremenjenih domačih razmer ali čustvenih in vedenjskih težav prisiljena preseliti v drugo institucijo ali najemno stanovanje. Eno izmed rešitev so našli v stanovanjskih skupinah vzgojnih zavodov in mladinskih domov, vendar teh v Sloveniji primanjkuje, kar ugotavlja tudi socialna delavka zaposlena na področju varstva otrok. Najemnine tržnih stanovanj v Sloveniji naraščajo, mladi pa takoj po izhodu nimajo zaposlitve in s tem rednega mesečnega prihoda. Centri za socialno delo predlagajo, da se mladim pomaga z dodatnimi točkami pri kandidiranju za neprofitna stanovanja. Kiehn (1997) v nemški raziskavi o odpustu mladostnikov, ki se po odhodu iz vzgojnih zavodov ne vrnejo domov k staršem, ugotavlja, da se znajdejo brez podpore strokovnjakov, ki so bili vključeni v predhodni obravnavi. Zaradi slabe zakonodaje pa s tem ko zaidejo v revščino, državo stanejo več kot bi jo v primeru, da bi bili deležni potrebne pomoči.

Ljudje za življenje v skupnosti potrebujejo različne vire, da lahko živijo kvalitetno življenje. Ti vključujejo dohodke, nastanitev in rekreacijo pravi McVerry (2006). K temu je treba dodati še urejeno zdravstveno zavarovanje in varnost pred ponovnim uživanjem drog, pred

nasiljem in drugimi grožnjami. Različne skupine ljudi pa imajo različen dostop do teh virov. Tisti, ki imajo omogočen lažji dostop do teh virov, imajo bolj dostojno življenje. Eden izmed sogovornikov je povedal, da je po prihodu iz vzgojnega zavoda zaradi nezaposlenosti in pomanjkanja dohodkov, ponovno zašel v slabo družbo, začel krasti in uživati prepovedane droge.

Sogovorniki kljub vsem pripravam na prehod v skupnost, zaradi prikrajšanega stika z zunanjim okoljem, po odhodu čutijo posledice. Temu je verjetno tako zaradi neugodnih regionalnih namestitev po državi. Mladi se tako zaradi oddaljenosti ne morejo tako intenzivno vključevati v svoje okolje, zato se tudi socialni stiki med družino in prijatelji pogosto prekinejo. Masten in Coatsworth (1998, v Kobolt in Pelc Zupančič, 2010) pravita, da so odnosi v vzgojnih zavodih eden izmed zelo pomembnih dejavnikov za počutje nameščenih mladih. Vzpostavljanje odnosov z ljudmi okoli nas, ter pripadnost neki skupini je ena temeljnih človekovih potreb, ki nam pomaga, da se lažje spoprimemo z življenjskimi stresi. Prav tako pozitivni odnosi s sovrstniki pripomorejo k socialnemu razvoju in pozitivni samopodobi mladostnika v vzgojnem zavodu.

Slika 4.5.3 Izkušnja prehoda v samostojno življenje

Po izhodu iz institucije so sogovorniki težko vzpostavili stike z zunanjim svetom, saj so njihove socialne mreže še vedno zelo šibke. Z namestitvijo v vzgojni zavod so mladostniki umaknjeni iz zunanjega sveta in domačega kraja, zato je treba vezi ob ponovni vrnitvi v skupnost ponovno vzpostaviti. Da imajo vzgojni zavodi pomembno vlogo pri socialni integraciji govori Krajncan (2006), ki pravi, da je pomembna tudi lokacija vzgojnega zavoda, v katero je nameščen mladostnik, saj ta pripomore k vključenosti mladostnika v domače okolje. Redni stiki z zunanjim okoljem pa mladostnikom omogočijo boljšo in lažjo integracijo v okolje. V Sloveniji je mreža vzgojnih zavodov, po mnenju centrov za socialno delo, slabo razvejana.

Povezavo med učnimi in socialnimi spremenljivkami vidi Weiner (1996, v Košir, 2013) in sicer pravi, da če ima mladostnik pozitivne odnose s sovrstniki, da bo bolj uspešen v šoli, zlasti bo kazal večjo motivacijo za učenje in dosegal boljše učne dosežke. Poleg pozitivnih učinkov lahko prijateljstvo nanj vpliva tudi negativno. To se kaže v prijateljstvu med učenci, ki se oblikuje med mladimi zavrženimi skupin, ki potem tvorijo delinkventne šolske subkulture (Mikuš Kos, 1991, str. 43).

Več prakse, ki jim je bila v pomoč kasneje v samostojnem življenju, so pridobili ob namestitvi v stanovanjski skupini, saj so tam mladi sami skrbeli za hrano in za čista ter zlikana oblačila. Mladim je po odhodu iz zavoda bila najpomembnejša finančna preskrbljenost in s tem posledično stanovanjska varnost. Ule (Ule idr., 1993) pravi, da je za mladostnike ravno ekonomska nesamostojnost tista prisila, ki jih v družbi ohranja v podrejenem položaju do ostalih ljudi.

Sogovorniki menijo, da bi pri odhodu iz vzgojnega zavoda, potrebovali predvsem podporo, ki bi jim pomagala pri osamosvojitvi. Največ težav je predstavljala finančna samostojnost, saj mladi težko najdejo najemniška stanovanja, ki jih lahko financirajo samo iz denarne socialne pomoči. Pri tem jih ovira tudi stigma, saj prihajajo iz zaprtega zavodskega okolja. Krajncan (2006) pravi, da je brezposelnost glavni vzrok revščine in ena glavnih oblik marginalizacije mladih v družbi. Če niso zadovoljenje osnovne potrebe pa se težko izpolnjujejo čustvene, socialne in razvojne vloge mladostnikov, ki so prišli živeti nazaj v skupnost. Psihosocialni položaj upadanja moralnih načel se kaže v občutkih nemoči, socialni izolaciji, občutku praznine in nezaupanju v življenje. Kot varovalni dejavnik vidijo izobrazbo, saj naj bi jih ta varovala pred socialno izključenostjo.

5.1 Sklepi

- Mladostniki so v vzgojne ustanove (zavodi za vzgojo in izobraževanje, mladinski domovi, prevzgojni dom) nameščeni s strani centrov za socialno delo ali sodišč. Vzroki za oddajo mladostnika v vzgojno ustanovo so različne težave v družini (nasilje, alkohol, zanemarjanje), čustvene in vedenjske težave, uživanje prepovedanih drog ali učne težave v šoli.
- Prihod v vzgojno ustanovo je bil za mladostnike stresen in neprijeten dogodek.
- Življenje v vzgojnih zavodih je potekalo po ustaljenem urniku in veljala so določena pravila, katera za vse mladostnike niso bila sprejemljiva.

- Več zasebnosti so v času namestitve imeli mladostniki, ki so bili v sobi sami in manj tisti mladi, ki so si sobo delili še z nekom drugim.
- V času namestitve so se mladostniki srečavali s socialnimi delavci le v primerih, ko so zašli v težave.
- Izhod iz vzgojnih zavodov je bil dovoljen le mladim, ki so bili negativni na prepovedane droge. Med vikendom so se lahko vrnili k svojim družinam, če je za to obstajala možnost in če so si to želeli.
- V zavodih za vzgojo in izobraževanje in prevzgojnem domu poteka izobraževanje v okviru vzgojnih skupin in znotraj institucije. Mladi, ki so imeli takšno obliko šolanja, menijo, da bi bila eksterna oblika šolanja boljša izbira, predvsem zaradi večje izbire pri poklicnem izobraževanju in širjenju socialne mreže.
- V mladinskem domu poteka izobraževanje v eksternih šolah v okolici. Mladi takšno obliko izobraževanja ocenjujejo kot pozitivno, saj menijo, da so imeli več svobode pri izbiri poklicnega izobraževanja in imajo sedaj večjo socialno mrežo.
- Mladostniki so v času bivanja v vzgojni ustanovi zaključili osnovnošolsko in srednješolsko izobraževanje. Nekateri so se odločili za izobraževanje na višjih in visokih šolah.
- Med pridobljene kompetence, ki so jih pridobili med namestitvijo, poudarijo naučeno obvladovanje jeze, pridobitev boljše samopodobe in delo na samozavesti, nekateri pa so naredili izpit za avto.
- Med negativne vplive namestitve v vzgojnih ustanovah uvrstijo stigmo in sram, ki jih spremljata zaradi namestitve v vzgojni instituciji. Med samo namestitvijo se je pojavljalo psihično in fizično nasilje s strani sovrstnikov. Nekateri mladi so imeli slabo izkušnjo z vzgojitelji.
- Mladi z izkušnjo namestitve v vzgojni instituciji kot tudi centri za socialno delo, vidijo alternative vzgojnih zavodov v specializiranih rejništvih in preoblikovanje sedanjih institucij v manjše, bolj odprte oblike bivanja in izobraževanja.
- Mladostniki so v času namestitve v vzgojni instituciji izboljšali odnose s svojo družino, izgubili pa stike s prijatelji, ki so jih imeli preden so prišli v institucijo.
- V času namestitve so težko sklepali nova prijateljstva, saj so težko pridobili zaupanje drugih nameščenih.

- Mladi se v času namestitve niso neposredno pripravljali na samostojno življenje. Več priprav so bili deležni mladi, ki so bili nameščeni v vmesno strukturo – stanovanjsko skupino, vendar jim ta vseeno ni dala dovolj izkušenj za samostojno življenje.
- Mladostniki so po izhodu težko našli zaposlitev, saj je njihov glavni dohodek bila denarna socialna pomoč, ki pa ni zadoščala za preživetje.
- Mladi se po izhodu iz institucije niso vrnili k svojim družinam, ampak so poiskali namestitev v najemnih tržnih stanovanjih, kjer je bila največji problem finančna preskrbljenost.
- Po izhodu iz institucije si želijo več pomoči s strani države, predvsem pri iskanju zaposlitve, sprememb na področju stanovanjske politike in pri pridobivanju neprofitnih stanovanj.
- V prihodnosti si želijo zaključiti izobraževanje za poklic, ki so si ga izbrali, najti zaposlitev in si ustvariti svoje družine.

6 Predlogi

Predlagam bolj intenzivno sodelovanje med Ministrstvom za izobraževanje znanost in šport in Ministrstvom za delo družine, socialne zadeve in enake možnosti in ustanovitev posebne skupine strokovnih delavcev, ki bi mladostnika spremljali skozi celotno namestitev ne le v času zadnjega obdobja, ko se pripravlja na odhod iz zavoda. Predlagam obvezno spremljanje mladostnika še vsaj dve leti po odpustu iz vzgojnega zavoda. V tem času bi se mladostniku pomagalo pri iskanju zaposlitve in stanovanja.

K obliki poodpustne pomoči spodbujam tudi državo. Le-ta naj spremeni sistem dodeljevanja bivalnih enot in neprofitnih stanovanj za mlade, ki pridejo iz vzgojnih zavodov in se zaradi različnih razlogov ne morejo vrniti k svoji družini. Predlagam ustanovitev več stanovanjskih skupin in mladinskih stanovanj, ki bi mladim olajšale prehod v skupnost.

Kot so predlagali sogovorniki, se na življenje v skupnosti v vzgojnih zavodih in mladinskih domovih, dokler niso prišli v stanovanjsko skupino, niso pripravljali. V instituciji si hrane niso pripravljali sami, prav tako niso likali, prali... predlagam, da se priprave na samostojno življenje začnejo že prej v zavodu in sicer, da mladi sami skrbijo za vse vidike bivanja, kot to poteka v stanovanjskih skupinah.

Predlagam, da se dosednji modeli vzgojnih zavodov preoblikujejo v drugačne oblike pomoči in podpore, saj v takšni obliki kot so sedaj, ne zagotavljajo individualnosti in normalizacije. Predlagam deinstitutionalizacijo vzgojnih zavodov, da se preoblikujejo v majhne, osebne življenjske prostore, ki temeljijo na bivanjskih razmerah povprečnega okolja. Zdajšnje oblike institucionalne obravnave, takšne kot so, bi popolnoma ukinila, saj je v zdajšnjih oblikah nameščenih veliko število otrok in mladostnikov, ki se težje učijo in pridobivajo življenjske izkušnje, kot bi le-te lahko pridobivali v družini ali manjši obliki bivanja.

Vsaka regija bi morala imeti vsaj eno neinstitutionalno obliko oskrbe, katere naloga bi bila zagotavljanje kakovostne dnevne oskrbe in podpore za otroke, ki morajo živeti stran od doma, bodisi zaradi družinske krize, bodisi zaradi vedenjskih težav in niso primerni za rejništvo. Te oblike oskrbe bi obsegale bolj fleksibilne oblike pomoči – v obliki nekaj urne, celodnevne ali nekaj dnevne obravnave. Neinstitutionalne oblike oskrbe za mlade bi bile

blizu otrokovega/mladostnikovega domačega kraja, kar bi omogočalo mladim še naprej stike s svojimi vrstniki in izobraževanje v matičnih šolah.

V vsaki regiji bi bile neinstitucionalne oblike oskrbe namenjene za mlade, ki imajo dolgotrajne čustvene in vedenjske težave ali imajo težje težave v duševnem razvoju in bi rabili tudi daljše obdobje namestitve. Te oblike namestitve bi sprejemale od šest do osem mladih in bi imele zaposlenih več oseb, ki bi bile tudi ustrezno kvalificirane. Te enote bi morale dobro sodelovati s specializiranimi storitvami in strokovnimi delavci, kot so psihologi, pedopsihiatri, drugimi družinskimi terapevti in svetovalci.

Predlagam pomoč družinam in otrokom v obliki preventive ter da se družinam nudi pomoč, ko so mladi še pri njih. To bi lahko izvajali centri za socialno delo ali neodvisne organizacije, ki bi delovale v okviru centrov za socialno delo. Delo bi bilo prilagojeno posamezni družini. Nudena bi jim bila psihosocialna pomoč in podpora, predvsem v primerih ločitve staršev, nasilja v družini in uživanja prepovedanih drog. Žal smo v Sloveniji na področju v skupnost usmerjenih oblik in podpore in pomoči precej v zaostanku z drugimi državami, saj tovrstnih preventivnih programov ne razvijamo. Imamo narejene načrte za pripravo deinstitutionalizacije socialnovarstvenih zavodov iz leta 2015, vendar bistvenega premika s strani države še ni bilo.

7 Literatura in viri

- Ainsworth, M.D.S., Blehar, M.C., Walters, E., Walls, S. (1978). *Patterns of Attachment: Psychological Study of the Strange Situation*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 5th Edition: DSM-5*. ZDA.
- Arnett, J. J. (1997). *Young people's conceptions of the transition to adulthood*. Youth & Society, 29(1), str. 2-22. Pridobljeno 20. 2. 2018 s <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0044118X97029001001>
- Autorengruppe Bildungsberichterstattung (2012). *Bildung in Deutschland 2012: Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zur kulturellen Bildung im Lebenslauf* [Education in Germany 2012: An evidence-informed report with an analysis of cultural education through the life course]. Bielefeld: W. Bertelsmann Verlag.
- Bakić, M. (2001). *Evaluacija institucionalnog tretmana maloljetnih delinkvenata*. Doktorska disertacija. Zagreb: Edukacijsko rehabilitacijski fakultet.
- Bavcon, S. in Šelih, A. (1999). *Kazensko pravo: Splošni del*. Ljubljana: ČZ Uradni list RS.
- Biehal, N. et al. (2014) *Keeping children safe: allegations concerning the abuse or neglect of children in care: final report*. London: NSPCC
- Bluestein, J. (2001). *Creating Emotionally Safe Schools. A Guide of Educators and Parents*. Deerfield Beach, Florida: Health Communications, Inc.
- Bluestein, J. (2008). *The Win-Win Classroom. A fresh and positive look at classroom management*. Thousand Oaks, California: Corwin Press. A SAGE Company.
- Boškić, R., Narat, T., Lebar, L., Kobal, B. (2012). *Življenjski poteki oseb, ki so bile prikrajšane za normalno družinsko življenje. Končno poročilo*, Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.
- Boendermaker, L., Van Rooijen, K., in Berg, T. (2010). *Residentiële jeugdzorg: Wat werkt?* [Residential youth care: What works?]. Utrecht: Netherlands Youth Institute.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and Loss: Volume 2. Separation, Anxiety and Anger*. London: Hogarth Press.

- Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss*. New York: Basic Books.
- Bregant, L. (1987). *Navodilo za klasifikacijo disocialnih motenj. Ptički brez gnezda*. 12, št. 25, str. 7–21.
- Brinc, F. (1991). Pravni, kriminološki, viktimološki in penološki vidik obravnavanja otrok in mladostnikov z motnjami vedenja in osebnosti. V T. Logar (ur.), *Drugačni otroci in mladostniki, drugačne metode*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Brinc, F. (2000). Pojavnost mladoletniškega prestopništva v svetu in Sloveniji. V Šelih, A. (ur.), *Prestopništvo in odklonsko vedenje mladih* (str. 113–137). Ljubljana: Bonex založba.
- Browne, K. D. in Lynch, M. A. (1999). *The Experiences of children in Public Care*. Child Abuse Review Vol. 8: 353 – 356. Pridobljeno s 1. 6. 2018 <http://search.ebscohost.com>.
- Browne, K. (2009). *The Risk of Harm to Young Children in institutional Care*. London: Save the Children. Pridobljeno 10.1.2018 s https://www.crin.org/en/docs/The_Risk_of_Harm.pdf
- Bürger, U. (2001). Heimerziehung [Residential care]. V V. Birtsch, K. Münstermann, in W. Trede (ur.), *Handbuch Erziehungshilfen [Child and youth services handbook]* (str. 632–663). Münster: Votum Verlag.
- Carroll, E. (2002). *The wellbeing of children: four papers exploring conceptual, ethical and measurement issues*. Dublin: Ashfield Press.
- Cavell, T. (2000). *Working with parents of aggressive children: A practitioner's guide*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Coles, B. (1997). *Youth and Social Policy*. London: University College London.
- Cote, J. (2000). *Arrested Adulthood*. New York and London: New York University Pres. Pridobljeno 20.20.2018 s <http://search.ebscohost.com>.
- Cvetek, R., (2009). Bolečina preteklosti: travma, medosebni odnosi, družina, terapija. Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2000) Socialno delo z otroki in mladostniki med pomočjo in prisilo. V A. Šelih (ur.), *Prestopniško in odklonsko vedenje mladih: vzroki, pojavi, odzivanje*. Ljubljana: Bonex.

- Čačinovič, Vogrinčič, G., Šugman Bohinc, L., Mešl, N., Bregar, K., Kvaternik, I., Kodele, T., Kustec, K., Akerman, B., Rihter, L., Jagrič, A., (2011). *Izvirni delovni projekt pomoči*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo Univerze v Ljubljani.
- Dekker, J. J. H., Amsing, M., Van der Bij, I., Dekker, M., Grietens, H., Harder, A. T., Timmerman, M. C. (2012). *Jeugdzorg in Nederland 1945-2010 [Youth care in the Netherlands 1945–2010]*. Groningen: University of Groningen.
- Dekleva, B., Razpotnik, Š. (1999). Odraščati v Sloveniji na prelomu tisočletja. V Žebovec, I., Erjavec, M. (ur.), *Sodobne oblike revščine mladih* (str. 62–87). Zbornik predavanj. Ljubljana: Salve.
- Dodge, K. A., Petit, G. S., in Bates, J. E. (1997). How the experience of early physical abuse leads children to become chronically aggressive. V D. Cicchetti in S. L. Toth (ur.), *Developmental perspectives in trauma: Theory, research, and intervention: Rochester symposium on developmental psychology*. 8, str. 263–288. Rochester, NY: University of Rochester Press. Pridobljeno 8. 6. 2018 <http://search.ebscohost.com>.
- Dolar, M. (2010). *Kralju odsekati glavo: Foucaultova dediščina*. Ljubljana: Krtina.
- Durkheim, E. (1963). *Pravila sociološke metode*. Beograd; Savremena škola.
- Dusolt, H. (2001). *Elternarbeit*. Weinheim, Basel: Beltz Verlag.
- European Expert Group on the Transition from Institutional to Community-based Care (2012). *Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community-based Care (Guidance on implementing and supporting a sustained transition from institutional care to family-based and community-based alternatives for children, persons with disabilities, persons with mental health problems and older persons in Europe)*. Brussels. <http://deinstitutionalisationguide.eu/wp-content/uploads/Common-European-Guidelines-on-the-Transition-from-Institutional-to-Community-based-Care-English.pdf>
- Evropsko računsko sodišče (2017). *Posebno poročilo št. 5/2017 Brezposelnost mladih- ali so politike EU prinesle spremembe? Ocena jamstva za mlade in pobuda za zaposlovanje mladih*. Pridobljeno 7.3.2018 https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR17_5/SR_YOUTH_GUARANTEE_SL.pdf
- Fantuzzo, J. W., Weiss, A. D., Atkins, M., Meyers, R., in Noone, M. (1998). *A contextually relevant assessment of the impact of child maltreatment on the social competencies of low-income urban children*. *Journal of the American Academy of*

- Child and Adolescent Psychiatry, 37(11), 1201–1208. Pridobljeno 5. 5. 2018 s <http://search.ebscohost.com>.
- Fendrich, S., Pothmann, J., in Tabel, A. (2012). *Monitor Hilfen zur Erziehung 2012 [Child and youth care services report]*. Dortmund: Eigenverlag Forschungsverbund DJI/TU Dortmund.
 - Filipič, K. (1998). *Obravnavanje mladoletnih delinkventov: Primerjalno pravni vidik*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti.
 - Flaker, V. (b.d). *Kratka zgodovina dezinstitutionalizacije v Sloveniji*. Pridobljeno 15.2.2018 <https://www.fsd.uni-lj.si/mma/Kratka-zgodovina-dezinstitutionalizacije-v-Sloveniji-05/2011100721473829/>.
 - Flaker, V. (1998). *Odpiranje norosti: Vzpon in padec totalnih ustanov*. Ljubljana: Založba / *cf.
 - Flaker, V., Rafaelič, A., Bezjak, S., Ficko, K., Grebenc, V., Mali, J., Ošljaj, A., Ramovš, J., Ratajc, S., Suhodolnik I., Urek, M. Žitek N. (2015). *Priprava izhodišč deinstitutionalizacije v Republiki Sloveniji: končno poročilo*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo
 - Flores, M.S., Travis, L.F.III, & Latessa, E.J. (2003). Case Classification for Juvenile Corrections: An Assessment of the Youth Lever of Service/Case Managment Inventory (YLS/CMI). Pridobljeno 15.2.2018 http://www.uc.edu/content/dam/uc/ccjr/docs/reports/project_reports/NIJYLSI.pdf
 - Foucault, M. (1980). *Power/Knowledge: Selected interviews & other writings 1972–1977*. New York: Pantheon Books.
 - Foucault, M. (2010). *Besede in reči: Arheologija humanističnih znanosti*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
 - Frost, N., Mills, S. in Stein, M. (1999). *Understanding residential child care*. London: Ashgate.
 - Garret, C.J. (1985). *Effects of residential Treatment on Adjudicated Delinquents: A Meta Analysis* Journal of Research Crime and Delinquency, 22(4), 287–308.
 - Goffman, E. (1957). *Asylum. Essays on the social situation of mental patients and other inmates*. Chicago: Aldine.
 - Goffman, E. (1961). *Asylums : essays on the social situation of mental patients and other inmates*. Garden City, New York: Anchor Books, Doubleday & Company, Inc.

- Harder, A., Knorth, E. J., Kalvarboer, M. E., Zandberg, T. (2008). *Secure residential treatment for juveniles with severe behavioral problems: what about its outcomes?* Pridobljeno 1. 6. 2018 http://www.outcome-network.org/paper/161:secure_residential_treatment_for_juveniles_with_severe_behavioral_problems_what_about_its_outcomes
- Herman, J. L. (1997). *Trauma and recovery: The Aftermath of Violence – From Domestic Abuse to Political Terror*. New York: Basic Books. Pridobljeno 10.1.2018 <http://search.ebscohost.com>.
- Horvat, B. (2005). *Ocenitev usklajenosti sodelovanja centrov za socialno delo z vzgojnimi zavodi pri obravnavanju otrok in mladostnikov z motnjami vedenja in osebnosti*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (diplomska naloga).
- Howes, C., James, J. (2004). Children's social development within the socialization context of childcare in early childhood education. V Smith, P. K., Heart, C.H., (ur.) *Blackwell handbook of childhood social development* (str. 137–155). Oxford.
- Huber, M. (2005). *Traumaarbeit im Kosovo. Tübingen: Universitas*. V Stritih, B. (ur.), *Strategije pomoči pri socialnem delu s travmatiziranimi osebami družinami*. Socialno delo letnik 45, št. 6.
- Hudley, C. (2008). *You Did That on Purpose: Understanding and Changing Children's Aggression*. Michigan: Thomson-Shore, Inc., Dexter. Pridobljeno 18.1.2018 <http://search.ebscohost.com>.
- Imperl, F. (1986). Stanovanjske skupine v zahodnem Berlinu – od modela k samostojnim organizacijam. *Ptički brez gnezda* 11, 23: 61–70.
- Kanduč, Z. (1990). *Kazna i rehabilitacija*. Penološke teme, 5(1-2), 1–14.
- Kehily, M. (2004). *Childhood Studies*. New York: Open University Press.
- Kehn, E. (1997). *Socialnopedagoška oskrba otrok in mladostnikov v stanovanjskih skupinah*. Ljubljana: samozaložba.
- Knorth, E. J., Van den Bergh, P. M., in Verheij, F. (2002). Professionalization and Participation in Child and Youth Care. Aldershot, UK: Ashgate.
- Kobolt, A. (2010). *Oblike in pogostost motečega vedenja ter razlogi, ki jih učitelji pripisujejo takemu vedenju*. V A. Kobolt (ur.), *Izstopajoče vedenje in pedagoški odzivi* (str. 115–164). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Konijn, C. (2004). *Uitvoeringspraktijk Wet op de Jeugdzorg [Implementation practice Youth Care Act]*. V C. Duits, J. A. C. Bartels, in W. B. Gunning (ur.),

- Jeugdpsychiatrie en recht [Youth psychiatry and justice] (str. 201–208). Assen: Koninklijke Van Gorcum.
- Konvencija o otrokovih pravicah, (1989). *Office of the High Commissioner for Human Rights*, resolucija 44/25, 20 November 1989. Pridobljeno 8.1.2018 s <http://www.varuh-rs.si/pravni-okvir-in-pristojnosti/mednarodni-pravni-akti-s-podrocja-clovekovih-pravic/organizacija-zdruzenih-narodov/konvencija-o-otrokovih-pravicah-ozn/>.
 - Kosmač, S. (2006). *Oddaja otrok v vzgojni zavod s strani centrov za socialno delo*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
 - Krajncan, M. (2003). *Analiza kriterijev oddaje otrok in mladostnikov v vzgojne zavode*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Univerza v Ljubljani Pedagoška fakulteta.
 - Krajncan, M. (2006). *Na pragu novega doma: oddaja otrok v vzgojni zavod*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta
 - Krajncan, M. (2012). Dez institucionalizacija na področju vzgojnih zavodov. V Rafaelič, A., Flaker, V. (ur.), *Iz-hod iz totalnih ustanov med ljudi*, (116–127). Ljubljana: Študentska založba.
 - Krajncan, M. in Grum, B. (2013). *Priprava na samostojnost mladostnikov v vzgojnih zavodih iz perspektive vzgojiteljev*. Socialno delo, 52(5), 307–320.
 - Krajncan, M. Šoln Vrbinc, P. (2015). Med preteklostjo in prihodnostjo zavodske vzgoje. V Kobolt, A. (ur.), *Moči, izzivi, vizije vzgojnih zavodov* (str. 11–33). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
 - Krajncan, M. in Bajželj, B. (2015). *Institutional Work in Total Institutions and the Perspective of the Persons that Have Lived in Residential Treatment Institutions*. *European Journal of Social Sciences, Education and Research*, 4(1), 38–48.
 - Kobolt, A. (2010). Izstopajoče vedenje šola družbeni kontekst. V Kobolt, A. (ur.), *Izstopajoče vedenje in pedagoški odzivi*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
 - Kobolt, A. (2015). Opredelitev konteksta in ciljev raziskovanja – Orisi stanja in vizij razvoja vzgojnih ustanov. V Kobolt, A. (ur.), *Moči, izzivi, vizije vzgojnih zavodov* (str. 37–46). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
 - Končina Peternel, M. (1998). *Pomoč otrokom ko starši odpovedo. Družinsko pravni vidik*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

- Kosterman, R., Graham, J. W., Hawkins, J. D., Catalano, R. F. in Herrenkohl, T. I. (2001). *Childhood risk factors for persistence of violence in the transition to adulthood: A social development perspective*. Violence and Victims, 16(4), 355–369. Pridobljeno 5. 5. 2018 s <http://search.ebscohost.com>.
- Košir, K. (2013). *Socialni odnosi v šoli*. Maribor: Univerza v Mariboru, Subkulturni azil, zavod za umetniško produkcijo in založništvo.
- Leskošek, V. (1999). Stanovanje kot pomemben prispevek k samostojnosti mladim. V Mandič, S. (ur.), *Pravica do stanovanja: brezdomstvo in druga stanovanjska tveganja ranljivih skupin* (str. 71–104). Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Lešnik, B. (2009). *Temelji psihoanalize: opombe h konceptom*. Ljubljana: Založba*cf.
- Levine, P., A. (2005). *Healing Trauma: A Pioneering Program for Restoring the Wisdom of Your Body*. Pridobljeno 8.1.2018 s <http://search.ebscohost.com>.
- Lošdorfer, S. (b.d.). Vedenjske težave, posebnosti in motnje. Pridobljeno 19.2.2018 s <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-FIY3WD5Q/1602231e-2ad6-466f-9aff-07777f410b4a/TEXT>.
- Magajna, L, Pečjak, S., Peklaj, C., G., Čačinovič Vogrinčič, G., Kavkler, M in Tancig, S. (2005). Učenci z učnimi težavami v osnovni šoli – razvoj celovitega sistema učinkovite pomoči (raziskovalno poročilo) Ljubljana: Razvojno-raziskovalni inštitut Svetovalnega centra.
- Magid, K., in McKelvey, C. (1987) *High risk: Children without a conscience*. Golden, CO: M and M Publishing. Pridobljeno 8.1.2018 <http://search.ebscohost.com>.
- Mandič, S. (1999). Stanovanjska tveganja, ranljive skupine in novi pogledi. V S. Mandič (ur.), *Pravica do stanovanja: brezdomstvo in druga stanovanjska tveganja ranljivih skupin* (str. 11–42). Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- McVarry, P. (2006). Homelessness, housing and the failure of social policy. V T. O'Connor & M. Murphy (ur.) *Social care in Ireland: theory, policy and practice*. Cork: Cork Institute of Technology.
- Mesec, B. (1997), *Metodologija raziskovanja v socialnem delu II. del. Skripta*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

- Mesec, B. (2009), *Metodologija raziskovanja v socialnem delu I. NAČRTOVANJE RAZISKAVE*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Meško, G. (1997). *Družinske vezi na zatožni klopi?* Ljubljana: EDUCY.
- Mikuš Kos, A. (1991). *Šola in duševno zdravje*. Murska Sobota. Pomurska založba.
- Mikuš Kos, A. (2001). Psihične travme v otroštvu in adolescenci. V Sames T., Sladnjak, V. (ur.), *Psihične travme v otroštvu in adolescenci* (str.7–27). Ljubljana: Inštitut za psihologijo osebnosti.
- Ministrstvo za delo, družine, socialne zadeve in enake možnosti. (2004). *Priloga k vzgojnemu programu – Zavodi za vzgojo in izobraževanje*. Sprejeto na 69. seji SSSI 17.6.2004. pridobljeno 9.1.2018
http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/posebne_potrebe/programi/Vzgojni_program.pdf
- Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. (2008). *Katalog javnih pooblastil, nalog po zakonu in storitev, ki jih izvajajo centri za socialno delo*. Pridobljeno: 1. 6. 2018
http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti_pdf/katalog_pooblastila_csd_jul08.pdf
- Mržek, T. in Krajncan, M. (2010). Mladinska stanovanja – pogled nanje skozi oči mladostnikov in vzgojiteljev. *Socialna pedagogika*, 14(3), 303–326.
- Musek, J. (1995). *Ljubezen, družina, vrednote*. Ljubljana: Educy.
- O'Hara, M. (2015). Children's care homes are seen as a last resort, but they can be a safe haven. *The Guardian* 02. 06. 2015. Pridobljeno 20. 5. 2018 :
<https://www.theguardian.com/social-care-network/2015/jun/02/childrens-care-homes-are-seen-as-a-last-resort-but-they-can-be-a-safe-haven>.
- Peček Čuk, M. in Lesar, I. (2010). Učitelji o vedenjskih reakcijah in učnem uspehu učencev s posebnimi potrebami v redni osnovni šoli. V Kobolt, A (ur.), *Izstopajoče vedenje in pedagoški odzivi*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
- Petrie, P., Boddy, J., Cameron, C., Wigfall, V., Simon, A. (2006). *Working with children in care: European perspectives*. London: YHT.
- Poljšak Škraban, O. (2007). Nekatere psihološke značilnosti mladih (ne)zaposlenih. V Dekleva B., Rapuš Pavel, J., Zorc Maver, D. (2007). *Prehodi v svet dela – izbira ali nuja?* (str. 85–103) Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

- Post, W. (1997). *Erziehung im Heim. Perspektiven der Heimerziehung im System der Jugendhilfe*. Weinheim, München: Juventa Verlag
- Postrak, M. (2007). Preventivna funkcija prostega časa. V: Kristančič, A. (ur.) Svoboda izbire – moj prosti čas (str. 147–166). Ljubljana: AA Inserco, svetovalna služba.
- Poulou, M., in Norwich, B. (2000). *Teachers causal attributions, cognitive, emotional and behavioral responses to students with emotional and behavioral difficulties*. British Journal of Educational Psychology, 70, 559–582. Pridobljeno 19.2.2018 s <http://search.ebscohost.com>.
- Pravilnik o izvrševanju vzgojnega ukrepa oddaje mladoletnika v prevzgojni dom (2009). Ur. l. RS 74/2009.
- Pušnik, M. (1999) Vrstniško nasilje v šoli. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Ramovš, J., Ramovš, K. (2007). *Pitje mladih*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.
- Rankelj, J. (1997). Proces deinstitutionalizacije. *Ptički brez gnezda* 18, 36: 34–48.
- Rener, T. (2000). Ranljivost, mladi in zasebno okolje. V Ule, M., Rener, T. Mencin Čepelak, M., Tivadar, B. *Socialna ranljivost mladih* str. 91-118. Ljubljana: Založba Aristej.
- Rener, T. (2010). Odraščati v družinah. V Rener, T., Sedmak, M., Švab., Urek, M. (ur.), *Družine in družinsko življenje v Sloveniji* (str. 89–125). Koper: Založba Annales.
- Repič, T. (2008). *Nemi kriki spolne zlorabe in novo upanje*. Celje: Društvo Mohorjeva družba.
- Rutter, M., O'Connor, T.G.J. (1999). Implications of attachment theory for child care policies. V: Cassidy J. Shaver P.R. (ur.) *Handbook of attachment Theory, Research and Clinical Applications*. London: Guilford Press. Pridobljeno 12.1.2018 <http://search.ebscohost.com>.
- Skalar, V. (1987). Izvori prestopniškega vedenja pri otrocih in mladostnikih. V
- Bergant, M. (ur.) *Vedenjske motnje mladostnikov v sodobnem času*. Ljubljana: ZPM Slovenije.
- Saleebey, D. (1997). *The Strengths Perspective in Social Work Practice*. New York: Longman.

- Skalar, V. (1995). *Okvirni vzgojni program za delo v vzgojnih zavodih, mladinskih domovih in prevzgojnem domu*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Skalar, V. (1998). Vzgojne ustanove na prehodu v poindustrijsko družbo. *Socialna pedagogika*, 2(2), str. 5–17.
- Skalar, V. (2000). Vzgojni zavodi v funkciji preprečevanja delinkventnosti in disocialnosti pri otrocih in mladostnikih. V Šelih, A. (ur.) *Prestopniško in odklonsko vedenje mladih* (str. 151–164). Ljubljana: Bonex.
- *Slovar tujk* (2011). Učila International
- Social Exclusion Unit, (2003). *A Better Education for Children in Care. Social Exclusion Unit Report*. London: SEU. Pridobljeno 17.1.2018 http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+http://www.cabinetoffice.gov.uk/media/cabinetoffice/social_exclusion_task_force/assets/publications_1997_to_2006/abefcic_summary_2.pdf
- Social Exclusion Unit, (2004). *Tackling Social Exclusion: Taking Stock and Looking to the Future Emerging Findings*. London: SEU. Pridobljeno 16.1.2018 <http://pcsi.pa.go.kr/files/tackleSocEx.pdf>
- Schiepek, G., Ludwig-Becker, F., Helde, A., Jagfeld, F., Petzold, E. R., Kröger, F. (2005). *Sinergetika za prakso: Terapija za spodbujanje samoorganizirajočih procesov*. V: J. Bohak, M.
- Schuyt, C. (1995). *Vulnerable Youth and their future*. Amsterdam, Ministry of Health, Welfare and Sport, Directorate for youth policy.
- Stanovanjski sklad Republike Slovenije. (2017). Anketa stanovanjskega sklada Republike Slovenije 2016–2017. Pridobljeno 26. 2. 2017 <http://ssrs.si/wp-content/uploads/2017/04/ANKETA-SSRS-2016-2017.pdf>
- Stanovanjski zakon (SZ-1) (2003). *Ur. l. RS* št. 69/2003.
- Statistični urad Republike Slovenije (2014). Izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami, ki so v institucionalnem varstvu 2006-2014. Pridobljeno 10.1.2018 s http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/Dem_soc.asp#12.
- Stein, Mike in Emily R. Munro (ur.) 2008. *Young People's Transitions from Care to Adulthood*. International Research and Practice. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

- Stein, M. (2008). Transitions from Care to Adulthood: Messages from Research for Policy and Practice. V Stein, M. in Munro, E. (ur.) *Young People's Transitions from Care to Adulthood. International Research and Practice*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Stein, Mike. 2012. *Young People Leaving Care: Supporting Pathways to Adulthood*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers
- Stritih, B. (2006). *Strategije pomoči pri socialnem delu s travmatiziranimi osebami družinami*. Socialno delo letnik 45, št. 6.
- Svetin Jakopič, S. (2005). Obravnava otrok in mladostnikov z vedenjskimi motnjami na centru za socialno delo: pomoč ali prisila. *Socialna pedagogika* 9 (4), str. 391–422.
- Šelih, A. (2000). Mladoletniško sodstvo na pragu 21. stoletja: Prevzgoja, nadzor, povračilno? V A. Šelih (ur.), *Prestopniško in odklonsko vedenje mladih: vzroki, pojavi, odzivanje*. Ljubljana: Bonex.
- Škoflek, I. (1991). Teoretične predpostavke in stvarnost zavodske (pre)vzgoje. V: Ule, M. idr. (ur.), *Drugačni otroci in mladostniki – drugačne metode* (str. 33–58). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Škoflek, I. (1989). *Evalvacija procesa in efekata zavodskog tretmana dece i omladine sa poremećajima u ponašanju u SR Sloveniji*. Doktorska disertacija. Beograd: Univerzitet u Beogradu. Defektološki fakultet.
- Tivadar, B. (2000). Mladost kot problem: dejavniki prestopniškega vedenja. V M. Ule (ur.), *Socialna ranljivost mladih*. Ljubljana: MIZS, Urad Republike Slovenije za mladino in Založba Aristej.
- The Moray Council (b.d). http://www.moray.gov.uk/moray_standard/page_50208.html dostopno 5.3.2018.
- *The National Society for the Prevention of Cruelty to Children – NSPCC*. (2018). pridobljeno 21. 5. 2018 <https://www.nspcc.org.uk/services-and-resources/childrens-services/new-orleans-intervention-model/>.
- Tomori, M. (1994). *Knjiga o družini*. Ljubljana: EWO.
- Tomori, M. (2000). psihosocialni dejavniki pri mladoletniškem prestopništvu. V Šelih, A. (ur.), *Prestopništvo in odklonsko vedenje mladih: vzroki, pojavi in odzivanje*. Ljubljana: Bonex.

- Tomori, M. Stikovič, S. (1998). *Dejavniki tveganja pri slovenskih srednješolcih*. Ljubljana: Psihiatrična klinika.
- Ule, M., Miheljak, V., Mencin, M., Vaupotič, M. (1993). *Mladina, 93. Raziskava: delno poročilo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Ule, M., Miheljak, V. (1995). *Prihodnost mladine*. Ljubljana DZS: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino.
- Ule, M., Rener, T., Mencin Č. M. (2000). *Socialna ranljivost mladih*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino.
- Ule, M. in Kuhar, M. (2002). Sodobna mladina: izziv sprememb. V V. Miheljak (ur.), *Mladina 2000, Slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*. Ljubljana: Založba Aristej.
- Ule, M. (2008). *Za vedno mladi? socialna psihologija odraščanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Umek, L., Zupančič, M. (2014). *Razvojna psihologija* (510–612). Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
- Ustava Republike Slovenije (URS) (1991). Ur. l. RS 33/1991.
- UNICEF (2011). *Childhood Development, What Parliamentarians need to Know*. Geneva: UNICEF Regional Office for Central and Eastern Europe and the Commonwealth of Independent States.
- Vec, T. (1999). *Prvo srečanje in ocean stopnje disocialne motenosti pri otrocih in mladostnikih*. *Socialna pedagogika letnik* 3 (1), str. 67–79.
- Vršnik Perše, T. (2005). *Integracija otrok s posebnimi potrebami*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta
- Zaviršek, Darja. 2012. Notranje in meddržavne posvojitve: od osebnih izkušenj do dobre prakse – priročnik za razvijanje novih strokovnih kompetenc v socialnem varstvu. Ljubljana: FSD
- Zeller, M. in Köngeter, S. (2012). *Education in residential care and in school. A social pedagogical perspective on the educational attainment of young women leaving care*. *Children and Youth Services Review*, 34, 1190–1196.
- Ziherl, S. (1999). Osebnostne motnje. V Tomori, M., in Ziherl, S. (ur.), *Psihijatrija*. Ljubljana: Litterapicta, Medicinska fakulteta, 287–301.

- Žmuc-Tomori, M. (1983). *Pot k odraslosti: Kaj je in kaj ni motnja v otrokovem duševnem razvoju*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

8 Priloge

8.1 Vodilo za intervju

Spol:_____

Starost:_____

Namestitev v vzgojnem zavodu

- Koliko si bil/-a star/-a ob prvi namestitvi v vzgojni zavod/mladinski dom? Kako dolgo je trajala namestitev?
- Kateri so bili tvoji razlogi za namestitev v institucijo?
- Kako je potekala namestitev? (Kdo je sodeloval? Si bil kdaj nameščen/-a premeščen/-a v drug zavod/ institucijo? Kako si se počutil/-a v tem okolju?)
- Kakšna je tvoja izkušnja namestitve? (Kakšno je bilo vsakodnevno počutje v zavodu, opiši potek vsakdana. Kako so bile upoštevane tvoje želje? S koliko sovrstniki si si delil sobo? Si imel/-a dovolj osebnega prostora v sobi? Si se v primeru, da si si zaželel miru lahko kam umaknil/-a?)
- Kakšna je bila podpora v zavodu s strani socialnih delavcev? Vzgojiteljev v zavodu? Drugih zaposlenih?
- Meniš, da je bila namestitev za tebe pozitivna ali negativna odločitev? Kje meniš, da bi ti lahko bilo bolje, slabše?

Izobrazba in izobraževanje

- Kakšno izobrazbo si pridobil/-a v času bivanja v instituciji? Si se še dodatno izobraževal/-a po tem ko si zapustil institucijo? Imaš to željo v prihodnosti? Kakšen je tvoj zaposlitveni status? (zaposlen - kje, brezposeln, upokojen)
- Kaj je vplivalo na odločitev za tvoj poklic?
- Kakšne pomoči si bil/-a deležna pri izobraževanju in pridobivanju želene izobrazbe v času bivanja v instituciji? Kakšno pomoč bi najbolj potreboval/-a?
- Kaj meniš o možnosti, da bi se izobraževal za svoj poklic v šolah in centrih poklicnega in srednješolskega izobraževanja v programih za konkretno izobraževanje (npr. lesni, zidarski, cvetličarskih, kuharski, slaščičarski, gostinski, kmetijski programi ipd.) in ne v okviru institucije?

(V primeru, da si se šolal/-a izven zavoda, zakaj se ti zdi to boljše/slabše, kot obiskovanje šole v okviru zavoda?)

Socialna mreža

- Kakšen je bil odnos s tvojo družino preden si prišel/-a v institucijo? Kakšen je sedaj?
- Kakšna je bila tvoja socialna mreža med namestitvijo? S kom si se lahko pogovoril/-a? Na koga si se lahko zanesel/-a, mu zaupal/-a?
- Kakšna je bila tvoja socialna mreža izven institucije (prijatelji), se je potem ko si prišel/-a iz zavoda kaj spremenila?
- Kakšna meniš, da bi bila tvoja socialna mreža v primeru, da ne bi bil nameščen/-a v vzgojni zavod/mladinski dom? Zakaj?

Pozitivni in negativni vplivi namestitve v zavodu

- Kakšni so pozitivni učinki namestitve v vzgojnem zavodu/mladinskem domu? Obstaja kaj za kar lahko rečeš, da si pridobil/-a zase, da je bilo koristno za tebe?
- Katere kompetence si tekom bivanja pridobil/-a? Kako uporabljaš pridobljene kompetence v samostojnem življenju?
- Se ti zdi, da si bil s tem, da si bil/-a nameščen/-a v vzgojni zavod, za kaj prikrajšan/-a v odraslem obdobju življenja? Opiši.
- Si se srečal/-a v instituciji s kakšno negativno izkušnjo? Se je zgodilo kaj takega za kar meniš, da se ti če nebi bil nameščen/-a v vzgojni zavod/mladinski dom, nebi zgodilo? Je na tebi pustilo kakšne kratkoročne/dolgoročne posledice in če ja kakšne? Kako si se soočil s tem dogodkom/izkušnjo?
- Kaj ti je pomagalo, da si se počutil/-a bolje, da si okreval/-a kaj je bil tvoj vir moči (kaj ti je vlivalo upanje?) S kakšnimi ravnanji si si pomagal/-a, da si preživel/-a krizo? Ti je pomagal še kdo drug?
- Kje vidiš alternative za vzgojne zavode/mladinske domove?

Izkušnja prehoda v samostojno življenje

- Kako si se v zavodu/mladinskem domu pripravljaj/-a na samostojno življenje? (ravljanje z denarjem, izobraževanje, iskanje zaposlitve) je bilo kaj takega da bi se rad/-a naučil, pa nisi imel te možnosti? Se ti zdi da si bil dovolj pripravljen/-a na samostojnost? Opiši.
- Kako je potekal sam prehod, osamosvojitev? Si bil nameščen/-a v kakšno stanovanjsko skupino? Mladinsko stanovanje? Kakšna je bila ta namestitev v primerjavi z zavodom/mladinskim domom? V čem se je razlikovalo? V čem je bilo boljše/slabše?

- Kakšno pomoč bi pri odhodu iz zavoda/mladinskega doma še potreboval/-a pa je nisi dobil/-a?
- Kateri strokovnjaki so ti pomagali pri osamosvojitvi? Kako so ti pomagali (svetovanje, psihosocialna pomoč, pomoč pri izobraževanju, iskanju zaposlitve, stanovanja?) Kje trenutno bivaš?
- Kakšne načrte si imel/-a/imaš za prihodnost? So se uresničili?
- Kje vidiš rešitve za boljšo, lažjo in hitrejšo osamosvojitve za mlade, ki zapustijo vzgojni zavod/mladinski dom? Kaj meniš, da mladi najbolj potrebujejo ob odhodu iz vzgojnega zavoda/mladinskega zavoda?

8.2 Zapis intervjujev

8.2.1 Oseba A

Spol: ____M____

Starost: __24__

Namestitev v vzgojnem zavodu

- Koliko si bil/-a star/-a ob prvi namestitvi v vzgojni zavod? Kako dolgo je trajala namestitev?
V vzgojni zavod sem prišel, ko sem bil star 15let (A1). Tam sem bil dve leti in 3 mesece (A2).
- Kateri so bili tvoji razlogi za namestitev v zavod?
Ja doma ni vse štimalo (A3) pa tudi zaradi prepovedanih drog (A4).
- Kako je potekala namestitev? (Kdo je sodeloval? Si bil kdaj nameščen/-a premeščen/-a v drug zavod/ institucijo? Kako si se počutil/-a v tem okolju?)
Ja najprej sem z mamo pa socialno delavko prišel pogledat kako je (A5), pa pokazali so mi vse, pa razložili kako poteka pouk pa to (A6). Potem pa so me še uradno namestili (A7). Ne nisem bil med namestitvijo nikamor drugam nameščen (A8).
- Kakšna je tvoja izkušnja namestitve? (Kakšno je bilo vsakodnevno počutje v zavodu, opiši potek vsakdana. Kako so bile upoštevane tvoje želje? S koliko sovrstniki si si delil sobo? Si imel/-a dovolj osebnega prostora v sobi? Si se v primeru, da si si zaželel miru lahko kam umaknil/-a?)
Ja na začetku je bilo kar težko (A9), nikogar ne poznaš, veš da si nekje »zaprt« (s prsti pokaže narekovaje) (A10) potem pa... se moraš na to privadit ni druge (A11). Ja med tednom greš zjutraj k pouku (A12) potem imaš popoldan učne ure in pa še kakšne aktivnosti (A13). Zvečer pa spat. Ja najprej se nisem mogel navaditi na to, da bom lahko imel telefon samo pol ure

na dan (A14). Ta želja mi ni bila upoštevala, čeprav sem si želel (A15). Sobo sem si delil s še enim cimrom (A16). Ja soba ni bila ravno velika (A17), pač imaš svojo pojstlo pa mizo pa omaro, to pa je to, za več ni prostora (A18) niti ne smeš nič takega s seboj prinesiti (A19). Ja nekam se ravno ne moreš umaknit ker v sobi nisi sam (A20), v skupnih prostorih pa je tudi bil skoz nekdo (A21).

- Kakšna je bila podpora v zavodu s strani socialnih delavcev? Vzgojiteljev v zavodu? Drugih zaposlenih?

Ja če si kaj rabil, si se obrnil na vzgojitelje, ki so ti po navadi pomagali (A22). Socialne delavce si srečal, če si kaj naredil (A23), pa tako vmes na kakšnih delavnicah (A24). Drugi zaposleni pa so pač prisotni, nimaš nekega odnosa z njimi (A25).

- Meniš, da je bila namestitev za tebe pozitivna ali negativna odločitev? Kje meniš, da bi ti lahko bilo bolje, slabše?

Jah ne vem. Po moje nekaj vmes (A26). Pač to je bila takrat edina izbira (A27) ampak ne čisto moja (A28), saj druge nisem imel. Z ene strani je bilo vredno, da sem se ločil od svoje slabe družbe (A29), pa da sem vsaj šolo končal (A30), po drugi strani, pa sem moral ravno jaz v zavod (A31), drugi so vsi ostali tam kjer so bili (A32), pa tudi tisti občutek ko si malo starejši, da moraš kje napisati kam si hodil v šolo (A33) ni lih prijetno, pa tudi ko se pogovarjaš s kom pa poveš, da poznaš koga od kje, pa jim ni jasno kako lahko poznaš nekoga od tam, če pa nisi iz tega kraja (A34). Če bi bil nekje bližje svojega doma ne na drugem koncu države bi bilo verjeno lažje pa boljše (A35), predvsem da se nebi moral na vse tako drugače navajati (A36). Doma vem, da ne bi bilo vredno če bi ostal (A37), ampak nekaj drugega, ne vem mogoče da bi vse skupaj prej končalo (A38) al pa da ne bi imel občutka da si bil v vzgojnem zavodu (A39).

Izobrazba in izobraževanje

- Kakšno izobrazbo si pridobil/-a v času bivanja v zavodu? Si se še dodatno izobraževal/-a po tem ko si zapustil zavod? Imaš to željo v prihodnosti? Kakšen je tvoj zaposlitveni status? (zaposlen - kje, brezposeln, upokojen)

Ja končal sem osnovno šolo (A40), potem pa sem se vpisal v lesarsko naprej. Dvoletno (A41). To tukaj v okviru nižjega poklicnega izobraževanja. Ja nimam več želje po dodatnem izobraževanju (A42), sem jo pa imel nekoč (A43). Sem želel biti pilot, ampak to ko sem bil majhen (A44), po prihodu v zavod sem te želje pozabil, ker sem vedel, da to ne bo nikoli možno (A45). Nisem zaposlen (A46), sem brezposeln (A47), prejemam socialno pomoč (A48). Tu pa tam delam kaj sezonskega (A49), zdaj se nekaj dogovarjam za eno delo v Avstriji, bi v neki delavnici nekaj pomagal z lesom (A50). Bomo vidli, če bo kaj iz tega.

- Kaj je vplivalo na odločitev za tvoj poklic?
Ja na voljo smo imeli samo tri možnosti v okviru zavoda (A51) tega lesarski oblikovalec, pomočnik za tehnološke procese, pa pomoč pri biotehniki in oskrbi. Drugam izven pa nisem mogel iti (A52), ker nisem imel potem kje živeti (A53), sam pa ne morem živeti pa v sredno šolo hoditi (A54), potem verjetno nebi nič naredil. Niti tega kar sem zdaj.
- Kaj so pozitivni in negativni vidiki šolanja v zavodu? Si doživel kakšne omejitve glede izobraževanja?
Ja negativni so ravno ti, da nisem imel izbire kam bi lahko šel (A55), kot so to imeli drugi vrstniki, ki niso živeli v zavodu (A56), pa tudi to, da to večino poteka v zavodu, skoz si samo z enimi in istimi ljudmi (A57). Pozitivnih pa ni ravno veliko, pač to da sem vsaj nekaj zaključil (A58), ampak od tega trenutno še vedno nimam skoraj nič (A59).
- Kakšne pomoči si bil/-a deležna pri izobraževanju in pridobivanju želene izobrazbe v času bivanja v zavodu? Kakšno pomoč bi najbolj potreboval/-a?
Ja nič takšnega nisem dobil (A60), pač silil so nas, da moraš to narediti, ker pač mora vsak končat osnovno šolo (A61). Tukaj nisi mogel špricat pouka (A62), ker si bil skoz na očeh (A63). Drugače so kar fajn razlagal snov (A64), pa pri domačih nalogah si imel pomoč vzgojiteljev če si kaj rabil, so ti pri učnih urah razložili (A65).
- Kaj meniš o možnosti, da bi se izobraževal za svoj poklic v šolah in centrih poklicnega in srednješolskega izobraževanja v programih za konkretno izobraževanje (npr. lesni, zidarski, cvetličarskih, kuharski, slaščičarski, gostinski, kmetijski programi ipd.) in ne v okviru zavoda? V katerih pogledih bi bilo to boljše/slabše?
Ja to bi bilo super, če bi hodil v normalno srednjo šolo (A66), pa da bi spoznal druge prijatelje pa druge ljudi (A67), pa da vsaj nisi skoz v zavodu (A68), pa da bi se vsaj enkrat počutil normalno (A69), pa imel neko mladost. Samo kaj če pa tako je.

Socialna mreža

- Kakšen je bil odnos s tvojo družino preden si prišel v zavod? Kakšen je sedaj?
Jah ni bil ravno super (A70). Zato sem tudi prišel v zavod (A71). Mah bilo je vsega i svašta. Od pretepov do klofut (A72), pa ko sem začel šolo špricat so se še name spravli Po eni strani mi je pasalo, da sem šel malo v stran (A73) po drugi strani pa nisem bil z njimi skoraj nič, razen pozneje med vikendi (A74). Zdaj odnosov z njimi nimam. Mama mi je v tem času, ko sem bil v zavodu umrla (A75). Z očetom nimam kontaktov je v zaporu (A76).
- Kakšna je bila tvoja socialna mreža v vzgojnem zavodu? S kom si se lahko pogovoril? Na koga si se lahko zanesel/-a, mu zaupal/-a

Ja v zavodu nimaš izbire s kom se boš družil (A77), saj nimaš stikov z drugimi kot tistimi noter (A78). Saj smo se zastopili, samo to smo bili sami taki težavni na kupu (A79), kako naj se potem spremeniš oziroma boš ti kar naenkrat angel al kaj (A80). Ma tako pogovarjal se nisem nekaj preveč z nobenim (A81). Imel sem enega kolega s katerim sem se bolj zastopil (A82) samo je on potem odšel kmalu pa tem se z nobenim nisem več tako zaštekjal (A83).

- Kakšna je bila tvoja socialna mreža izven zavoda (prijatelji), se je potem ko si prišel iz zavoda kaj spremenila?

Ja preden sem prišel v zavod sem imel več prijateljev (A84), seveda smo marsikaj ušpičili skupaj, ampak sem jih imel rad in sem jim lahko zaupal, vse povedal (A85). Sem jih pogrešal ko sem odšel v zavod (A86). Ko sem prišel ven, najprej nisem imel nobenega (A87), s starimi kolegi sem se razšel, saj so mi tako svetovali (A88), da ne padem v staro družbo, tako da je bilo kar težko (A89). Sem potem bil malo v stanovanjski skupini (A90) ampak zdaj imam zelo malo prijateljev oziroma bolj znancev s katerimi se menim kaj za službo (A91), pa tukaj v ta dnevni center sem začel hoditi, sam to so vsi čudni (A92). Ampak tako mi je svetovalna na csd-ju rekla, da se moram nekam vključiti, se pa ne najdem tukaj (A93).

- Kakšna meniš, da bi bila tvoja socialna mreža v primeru, da ne bi bil nameščen v vzgojni zavod? Zakaj?

Hm ne vem, lahko da bi bilo bolje, ker sem imel prej precej prijateljev, pa popularen sem bil (A94), zdaj pa nimam nobenega pa punce nimam pa nič (A95). Nekako imaš to oznako, ki ni vidna sicer ampak vseeno je nekako v zavesti cel čas (A96), da se malo bojiš, da bi te kdo čudno gledal (A97).

Pozitivni in negativni vplivi namestitve v zavodu

- Kakšni so pozitivni učinki namestitve v vzgojnem zavodu? Obstaja kaj za kar lahko rečeš, da si pridobil zase, da je bilo koristno za tebe?

Ja kar je bilo pozitivno je to, da sem zaključil to šolo (A98), to pa je to. Pa mogoče še to, da ko je bilo doma nemogoče, da nisem bil tam (A99), samo potem pa bi se lahko vrnil nazaj pa se nisem več mogel, ker je mami umrla, oče pa je pristal v zaporu (A100).

- Katere kompetence si tekom bivanja pridobil? Kako uporabljaš pridobljene kompetence v samostojnem življenju?

Ja ne vem učili smo se take splošne življenjske stvari kako z denarjem (A101) pa kako življenjepis napisat (A102). Samo kaj če nimaš veliko denarja nimaš s čim razpolagat (A103). Vse dam za sobico (A104) pa za hrano (A105), kaj naj drugega .

- Se ti zdi, da si bil s tem, da si bil/-a nameščen/-a v vzgojni zavod, za kaj prikrajsan/-a v odraslem obdobju življenja? Opiši.

Ja seveda, nisem mogel odraščati kot normalen mladostnik z družino (A106). Pa tudi nikoli je nisem zares imel (A107). Kot sem že prej rekel, sicer nimam neke vidne nalepke o namestitvi ampak se hitro izve od kod prihajam pa kako (A108), kako si naj sploh normalno ustvarim družino, če pa sem vse to sranje imel v otroštvu (A109).

- Si se srečal v zavodu s kakšno negativno izkušnjo? Se je zgodilo kaj takega za kar meniš, da se ti če nebi bil nameščen/-a v vzgojni zavod, nebi zgodilo? Je na tebi pustilo kakšne kratkoročne/dolgoročne posledice in če ja kakšne? Kako si se soočil s tem dogodkom/izkušnjo?

Ah kaj pa vem, sigurno, samo tiste slabe trenutke hočeš pozabiti (A110). Včasih smo se kaj pretepli (A111), pa smo potem bili kaznovani (A112) in nismo dobili telefona (A113). Pa ena vzgojiteljica je bila, ki me kar ni marala (A114), skoz sem bil jaz nekaj kriv čeprav nisem imel nič včasih pri kaki stvari (A115) pa skoz je hodila v sobo preverjat kaj delam, pa učitelj sem se moral po sili, čeprav nisem imel nič za delati (A116). Ma ni pustilo posledic, pač takrat sem se slabo počutil (A117), pa manjvredno kot da nič ne znam (A118). Tudi kasneje sem se večkrat spomnil na to žensko, kako me je gledala (A119).

- Kaj ti je pomagalo, da si se počutil/-a bolje, da si okreval/-a kaj je bil tvoj vir moči (kaj ti je vlivalo upanje?) S kakšnimi ravnanji si si pomagal/-a, da si preživel/-a krizo? Ti je pomagal še kdo drug?

Ja pomagalo mi je to, da sem se spomnil, da bo enkrat tega konec (A120), da ne bo za vedno. Tisti trenutek pa sem se spomnil na svojo mamo (A121), kako je šele ona trpela zaradi očeta in da je to kar jaz preživljam nič v primerjavi s tem (A122). O tem se nisem z nikomur pogovarjal ker me je bilo preveč sram, da bi se pritoževal (A123).

- Kje vidiš alternative za vzgojne zavode?

Ja alternative vidim v tem, da zavodov ni (A124). Ne zdi se mi vredno, da se otroke vzame v stran od staršev in da jih lahko vidiš samo za vikend (A125). Po moje bi bilo boljše če bi bil dan v rejništvo (A126), bi vsaj imel več možnosti za kak drug poklic, pa imel bi bolj normalno otroštvo (A127). Vem, da vsi ne morejo v rejništvo, sam lahko bi bilo tudi kako rejništvo za nas težavne (A128) (se zasmije).

Izkušnja prehoda v samostojno življenje

- Kako si se v zavodu pripravljaj na samostojno življenje? (ravnanje z denarjem, izobraževanje, iskanje zaposlitve) je bilo kaj takega da bi se rad naučil, pa nisi imel te možnosti? Se ti zdi da si bil dovolj pripravljen na samostojnost? Opiši.

Ja pripravljajl smo se ja (A129). Kakšne delavnice smo meli (A130), pa pogovarjal smo se to tem (A131). Samo ni isto tako samo o tem govoriti kot pa to doživeti (A132). Enkrat smo vadili s socialno kako je biti na razgovoru za službo (A133). Samo je bedno da se moraš pretvarjati, da bi delal en poklic za katerega nisi sam izbral (A134). Ko sem zapustil zavod sem bil star sedemnajst let in pri teh letih pač še ne moreš sam živeti (A135), ker si vseeno mlad. Ampak si soočen s tem, nimaš kaj. Nisem bil dovolj pripravljen na samostojnost (A136).

- Kako je potekal sam prehod, osamosvojitve? Si bil nameščen v kakšno stanovanjsko skupino? Mladinsko stanovanje? Kakšna je bila ta namestitev v primerjavi z zavodom? V čem se je razlikovalo? V čem je bilo bolje/slabše?

Ja pomagajo ti iskati stanovanje oziroma namestitev, če se ne boš vrnil domov (A137). Bil sem kratek čas v stanovanjski skupini, samo to je bilo kot zavod v malem (A138). Skoz nekdo prihaja pa te kontrolira, ni to to (A139). Pa denar ti oni razporejajo (A140). Ker je mami vmes umrla, oče je pristal v zaporu, sem šel najprej malo v stanovanjsko, potem k enemu v stanovanje (A141) sem mel svojo sobo (A142), kar je bilo kul, samo potem me je spet imelo pizdarije delat, sem zašel v slabo družbo (A143), sem kradel (A144), pa droge pa to (A145) dobil nekaj kazni in zapora (A146). Po eni strani je bilo bolje, ker nisem bil v zavodu (A147), sem bil samostojen (A148), po drugi strani pa sem spet zabredel (A149). Pa tudi skoraj nič denarja mi ni ostalo (A150), ker sem bil itak na socialki in to je šlo skoraj vse za sobo (A151). Službe nisem dobil takrat nikjer, niti si še nisem želel delati, da sem bil končno malo sam in svoboden (A152).

- Kakšno pomoč bi pri odhodu iz zavoda še potreboval/-a pa je nisi dobil?

Najbolj bi potreboval neko garsonjero z nizko ceno (A153), da bi lahko živel kot človek pa na svojem (A154), pa da bi imel dovolj denarja za normalno življenje, ne da sem mogel krasti pa taktizirati kako bom preživel mesec (A155). Samo to ni bilo odvisno od zavoda, to je pač naša banana republika (A156). Nekako bi moralo biti narejeno, da ko greš iz zavoda, da če ne greš domov, da maš neki zagotovljeno da lahko živiš (A157). Nevem, da ti dajo službo (A158), da imaš dovolj denarja (A159), da se lahko postaviš na noge (A160), ne pa tako.

- Kateri strokovnjaki so ti pomagali pri osamosvojitvi? Kako so ti pomagali (svetovanje, psihosocialna pomoč, pomoč pri izobraževanju, iskanju zaposlitve, stanovanja?) Kje trenutno bivaš?

Ja socialna s CSD-ja mi je uredila papirje za denarno pomoč (A161), pa še vedno vlagava za bivalno enoto in neprofitno stanovanje, zdaj že 2 leti (A162). Pa na zavod za zaposlovanje hodim ko me pokličejo (A163), glede službe, samo ni nič pametnega vsak te ima samo za 3 mesece potem pa te ne rabijo več (A164). Vedno so mi povedali, da če bom kaj rabil da naj

pokličem (A165). Trenutno bivam v enem stanovanju, kerega si delim s še 3 sostanovalci (A166). Se ne družimo ravno, samo zdravo in adijo (A167).

- Kakšne načrte si imel/-a za prihodnost? So se uresničili?
Vedno sem si želel, da bi odrasel v normalni družini (A168), da bi imel punco, se poročil imel otroke (A169), imel svoje stanovanje (A170).. ampak vedno bolj ugotavljam da iz te moke ne bo kruha. Zdi se mi, da sem imel preveč visoke cilje (A171). Zdaj pač trenutno delam na tem, da bom dobil službo (A172). Potem pa bomo vidli kaj bo prineslo življenje. Mislim, da si ne smem zastavljati prevelikih ciljev, ker sem potem samo razočaran (A173).
- Kje vidiš rešitve za boljšo, lažjo in hitrejšo osamosvojitve za mlade, ki zapustijo vzgojni zavod? Kaj meniš, da mladi najbolj potrebujejo ob odhodu iz vzgojnega zavoda?
Ja mladi bi morali po izhodu imeti več stanovanjskih skupin (A174) samo ne takih kot imamo zdaj, toliko ljudi v eni bajti (A175). Največ trije da bi bili skupaj (A176), pa da bi ti res našli neko službo, da nisi na socialki (A177), pa da bi imeli kakšne prednosti oz. več možnosti, da prej dobiš stanovanje al nekaj (A178). To je pa to, kar se najbolj potrebuje, da maš kje biti in da imaš denar za preživetje (A179).

8.2.2 Oseba N

Spol:___M___

Starost ___21 let___

Namestitev v vzgojnem zavodu

- Koliko si bil/-a star/-a ob prvi namestitvi v vzgojni zavod? Kako dolgo je trajala namestitev?
Star sem bil petnajst let, in prvo sem bil nameščen v stanovanjsko skupino v Škofjo Loko (N1), ker nisem delal šole (N2) in tam sem bil ene pol leta (N3), potem so me dali v Logatec (N4) tudi tam sem zabušaval s šolo (N5), potem so me še tam po letu in pol ven vrgli (N6), potem sem bil pol leta zunaj (N7), pol sem šel v pripor (N8) potem pa v Radeče (N9).
- Kateri so bili tvoji razlogi za namestitev v zavod?
Ja bil sem pač problematičen (N10) pa sem že tri osnovke zamenjal (N11), pol sem pa srednjo šprical (N12), pol so pa ta stari rekli in socialna, da bi bilo boljše, da grem nekam (N13). Potem so me pa dali v to stanovanjsko (N14). Tam sem delal za poklic oblikovalec kovin orodjar (N15). Ampak tudi tam nisem hodil (N16).
- Kako je potekala namestitev? (Kdo je sodeloval? Si bil kdaj nameščen/-a premeščen/-a v drug zavod/ institucijo? Kako si se počutil/-a v tem okolju?)
Hm kaj je že bilo. Ja socialna je predlagala, da bi to lahko bila neka rešitev, pol so pa starši dali dovoljenje (N17), pa potem smo šli pogledat to in sem pač bil tja nameščen (N18). Ja

potem sem šel iz stanovanjske skupine v zavod v Logatec (N19), potem pa v prevzgojni dom v Radeče (N20). Ja v tej stanovanjski ni bilo ravno nekaj (N21). V Logatcu sem tudi na bege hodil (N22), najbolj koristno za mene je bilo v Radečah (N23).

- Kakšna je tvoja izkušnja namestitve? (Kakšno je bilo vsakodnevno počutje v zavodu, opiši potek vsakdana. Kako so bile upoštevane tvoje želje? S koliko sovrstniki si si delil sobo? Si imel/-a dovolj osebnega prostora v sobi? Si se v primeru, da si si zaželel miru lahko kam umaknil/-a?)

Ja v stanovanjski skupini, tam si pač lahko hodil ven koliko si hotel, samo mogel si javiti vzgojiteljici (N24). Bile so ure ko si moral biti noter in se učiti (N25). Pa vsak je imel neko opravilo, da si pospravil za sabo (N26), potem pa si lahko šel ven za kakšno urco dve kakor si se zmenil (N27). V Logatcu si lahko hodil ven čez teden po dve uri na dan, samo pod pogojem, da si bil negativen na travo in na vse druge substance (N28). Uni ko smo pa bili na travo pozitivni pa smo lahko samo čez vikend šli domov (N29). V Logatcu sem potem zaradi tega hodil na bege (N30). Ker itak sem bil s starši takrat skregan in sem bil pomoje lih 2x v letu in pol doma pri starših (N31). Tako da sem v petek šel na beg, v soboto nedeljo žural potem pa v nedeljo lepo nazaj (N32). Jaz sem bil v sobi sam (N33), imaš pa tudi nekaj sob kjer sta dva noter. Ampak jaz sem si izbral svojo sobo, sem rekel, da meni v sobo ne date nobenega ker bo hitro ven letel (N34). Tako da sem imel svoj prostor, ker sem se lahko zadrževal (N35). Če si delal pizdarije so te dal v PVS - posebna vzgojna skupina (N36), ko si zaprt cel dan not v eni sobici zaklenjen je kot samica (N37). Tja greš če se stepeš in moraš potem tam funkcionirat in zadolžitve delat (N38). Si tam mesec dva. Saj je vmes spustijo kaj ven ampak si čez noč npr zaprt, vendar ko prideš z bega al se stepeš pa si tam 24 ur nonstop (N39). Ti paznik prinese za jest noter (N40), pa dobiš noter za delat, dobiš šelne take objemke za skupaj zlagat ali pa klinčke skupaj sestavljati (N41). Pa tam noter je takšno čisto majčkeno okno (pokaže z rokami 20x20cm) (N42). Smo imel en primer ko je bil en osem mesecev tam noter. Jaz ne vem kako mu je uspelo, meni bi se strgalo (N43).

- Kakšna je bila podpora v zavodu s strani socialnih delavcev? Vzgojiteljev v zavodu? Drugih zaposlenih?

Ja bili so socialni delavci tam (N44). Največ stika sem imel s socialno iz CSD-ja (N45). K njej hodim že deset, petnajst let in tudi zdaj, ko so me ven iz Radeč dali so mi hoteli za nadzorstvo s socialne dat eno drugo pa sem prosil, da mi kar njo dajo (N46), je res najboljša socialna (N47). Drugače so pa bile tudi po ostalih enotah socialne sem imel dober odnos z njimi, še na Povšetovo so me prišli obiskat (N48).

- Meniš, da je bila namestitev za tebe pozitivna ali negativna odločitev? Kje meniš, da bi ti lahko bilo bolje, slabše?

Če tako pogledam je bilo v Logatcu res fajn (N49), ker smo ga cel čas pahal pa okrog letal, pa nič delal (N50), ampak če takole pogledam, nisem iz Logatca nič pozitivnega izvlekel (N51). Samo še več negativnih stvari od tam privlekel. Logatec ni bil nekaj (N52). Je dober če nočeš nič narediti, če pa hočeš pa je brez veze (N53). Ampak če pa pogledam kaj mi je bolj pomagalo pa so Radeče bile veliko boljše (N54). Meni ni nič manjkalo tam (N55). Me včasih kdo vpraša kako je bilo v Radečah pa rečem, da kar fajn (N56). Tam sem šolo končal (N57), pa izpit za avto naredo (N58), pa neho sem se drogirat (N59). Sem po eni strani veliko dobrih stvari od tam dobil (N60).

Če greš ven, greš na lisicah in to je to (N61). Ker Radeče je itak najstrožji zavod (N62). Če ne bi bilo takole strogo, bi bili spet sami begi (N63). Tam iz Radeč moraš že malo premisliti kako bi pobegnil, ker v Logatcu, tam poveš vzgojitelju jaz grem na beg. In vpraša kdaj maš bus, poveš čez pol ure ok bom čez 45min razpisal beg, da boš že na busu (N64). V Logatcu so tako bolj.

Izobrazba in izobraževanje

- Kakšno izobrazbo si pridobil/-a v času bivanja v zavodu? Si se še dodatno izobraževal/-a po tem ko si zapustil zavod? Imaš to željo v prihodnosti? Kakšen je tvoj zaposlitveni status? (zaposlen - kje, brezposeln, upokojen)

Ja ko sem bil v stanovanjski nisem naredil nič iz tistega izobraževanja tam (N65), potem v Logatcu tudi nisem nič naredil (N66), v Radečah sem pa naredil dvoletno ličarsko (N67). Ko sem prišel iz Radeč sem jo pač dokončal do konca ker sem imel še pol letnika do konca (N68), ker so hoteli, da noter po hitrem postopku končam, vendar sem rekel da ne, da bom zunaj hodil v šolo (N69), ker mi je bilo zabavno spet malo v šolo iti (N70). Potem sem vpisal še naprej samo so me nekaj zajebal s temi programi pa to in sem ene tri mesece hodil, potem pa sem pustil (N71). Zaposlen nisem ampak delam (N72). Doma malo v delavnici pomagam pa avte rihtam (N73).

- Kaj je vplivalo na odločitev za tvoj poklic?
Ja tamle maš programe, ker so noter programi in se potem odločiš (N74), ampak jaz sem itak bil skozi za ličarstvo (N75). Ker dedi je ličar, oče je ličar, stric je ličar, dobro bratranec je mehanik, tako da imamo to v familiji.
- Kaj so pozitivni in negativni vidiki šolanja v zavodu? Si doživel kakšne omejitve glede izobraževanja?

Ja to šolanje je potekalo v zavodu je bilo v sklopu zavoda (N76). Po eni strani si pač tam zaprt v gradu (N77), pa so rešetke okrog (N78) in ko si na zaprtem oddelku je kar hudo

(N79). Ampak se privadiš, si prisiljen pač da delaš to kar si izbereš za poklic (N80). Ja ne moreš delati tiste šole za katero ni programa noter, to je omejitev (N81).

- Kakšne pomoči si bil/-a deležna pri izobraževanju in pridobivanju želene izobrazbe v času bivanja v zavodu? Kakšno pomoč bi najbolj potreboval/-a?

Ma nisem rabil neke pomoči (N82).

- Kaj meniš o možnosti, da bi se izobraževal za svoj poklic v šolah in centrih poklicnega in srednješolskega izobraževanja v programih za konkretno izobraževanje (npr. lesni, zidarski, cvetličarskih, kuharski, slaščičarski, gostinski, kmetijski programi ipd.) in ne v okviru zavoda? V katerih pogledih bi bilo to boljše/slabše?

Meni se to ne zdi ravno vredno, (N83) saj bi potem bili vsi mladi skup in potem to pač ni zavod (N84). Je pa res, da sem zadnji mesec iz Radeč hodil v srednjo šolo v Ljubljano, kar mi je pa bilo zelo dobro (N85). Mogoče bi postopoma to morali uvesti (N86). Ko si dovolj resen, da poskusiš hoditi v normalno šolo (N87).

Socialna mreža

- Kakšen je bil odnos s tvojo družino preden si prišel v zavod? Kakšen je sedaj?

Ja kregala sva se midva z matko (N88), pa bežal sem od doma, pa tako, ni bil ravno dober odnos (N89). Takrat ko so me vrgli iz Logatca me je ona istočasno iz stanovanja vrgla (N90). Pa nisva pol leta govorila (N91). Potem ko sem bil na Povšetovi pa potem v Radečah, sva se začela pogovarjati spet (N92). Ja zdaj se pa ful dobro razumeva (N93). Pa tudi z očetom se dobro zastopim (N94).

- Kakšna je bila tvoja socialna mreža v vzgojnem zavodu? S kom si se lahko pogovoril? Na koga si se lahko zanesel/-a, mu zaupal/-a

Če tako pogledam v zavodu ti ni noben res prijatelj (N95). Vsak te gleda samo kje te bo lahko zajebal (N96). Lahko misliš, da ti je prijatelj ampak, sem spoznal veliko folka v zavodih, ampak še vsak ko sem kaj rabil in je bilo kaj z denarjem so me zajebal (N97). V zavodu se ne moreš na nobenega zaneš (N98). Edino une tri dni ko mi je najboljši prijatelj od zunaj prišel tudi v isti zavod, ampak so ga ven vrgli ker je bil pozitiven na travo (N99).

- Kakšna je bila tvoja socialna mreža izven zavoda (prijatelji), se je potem ko si prišel iz zavoda kaj spremenila?

Ja imel sem kolege s katerimi sem se družil (N100) in kolege s katerimi sem kradel, tako da je bilo vsega (N101). Se še vedno s kerimi družim (N102), z enimi se ne slišim več. Drugače na splošno se pa z istimi še naprej družim (N103).

- Kakšna meniš, da bi bila tvoja socialna mreža v primeru, da ne bi bil nameščen v vzgojni zavod? Zakaj?

Ja če nebi šel v zavod jaz bi še naprej kradel pa delal kar sem prej delal (N104). Jaz sem po eni strani malo presekal to in se zresnil (N105), da zdaj vem kaj lahko delam in kaj ne (N106).

Pozitivni in negativni vplivi namestitve v zavodu

- Kakšni so pozitivni učinki namestitve v vzgojnem zavodu? Obstaja kaj za kar lahko rečeš, da si pridobil zase, da je bilo koristno za tebe?

Ja tole je pozitivno, da sem se zresnil (N107), pa da se ne drogiram več (N108), da ne kradem (N109), ampak si moraš to v glavi porihtat da to dojameš kot nekaj dobrega (N110). Če jemlješ to kot nekaj slabega pa ti je to najhujši pekel na zemlji (N111). Jaz iz Radeč nisem nikoli poskušal pobegniti, ker sem tudi iz prve sfunkcioniral (N112).

- Katere kompetence si tekom bivanja pridobil? Kako uporabljaš pridobljene kompetence v samostojnem življenju?

Ja naredil sem šolo (N113), naredil sem izpit za avto (N114), izboljšal sem odnose z družino (N115), meni je bila namestitev v Radečah pozitivna izkušnja (N116). Logatec in stanovanjska pa slaba izkušnja (N117).

- Se ti zdi, da si bil s tem, da si bil/-a nameščen/-a v vzgojni zavod, za kaj prikrajan/-a v odraslem obdobju življenja? Opiši.

Ne vem, mislim, da ne (N118). Bil sem prikrajan za še par kazenskih ovadb in še kakšno stvar, ki bi jo ukradel (N119), odzuni nisem drugega delal kot pizdarije. Tako da sem več odnesel kot zgubil (N120).

- Si se srečal v zavodu s kakšno negativno izkušnjo? Se je zgodilo kaj takega za kar meniš, da se ti če nebi bil nameščen/-a v vzgojni zavod, nebi zgodilo? Je na tebi pustilo kakšne kratkoročne/dolgoročne posledice in če ja kakšne? Kako si se soočil s tem dogodkom/izkušnjo?

Ja v vsakem zavodu se kaj takega zgodi (N121). Jaz sem tudi imel par takih tednov, ker sem hitre jeze pa se hiter razjezim pa kaj takega povem kakšne take (N122). Drugače pa kot v vsakem zavodu se pretepaš (N123) in si tepen (N124), to moraš sprejeti. Prvi dan ko prideš, zavoha folk strah (N1125) in ko se prvič pustiš jih boš skoz dobil (N126), če pa se za sebe postaviš, pa maš kaj več šans (N127). In imaš mir.

- Kaj ti je pomagalo, da si se počutil/-a bolje, da si okreval/-a kaj je bil tvoj vir moči (kaj ti je vlivalo upanje?) S kakšnimi ravnanji si si pomagal/-a, da si preživel/-a krizo? Ti je pomagal še kdo drug?

Ja v zavodih se pa to ne dela, da bi komu potožil, da se je kdo spravil na tebe (N128). Se pač stepeš in jih dobiš, samo cinkat ne (N129). To je najhujša stvar ki jo lahko narediš (N130).

- Kje vidiš alternative za vzgojne zavode?

Hm ne vem. Meni je ravno to najbolj pomagalo, da je bil zaprt sistem (N131), da je bilo tako, hočeš nočeš moraš (N132). Če hočeš v treh letih ven pridet, ne delaj nič in drkaj folk v glavo in bodi zaprt v PVS-u (posebna vzgojna skupina) (N133) Če si zaprt potem ne moreš delati pizdarij (N134). Če pa so pravila bolj ohlapna pa ti samo stanovanjska skupina ne more nadomestiti zavoda (N135).

Izkušnja prehoda v samostojno življenje

- Kako si se v zavodu pripravljaj na samostojno življenje? (ravljanje z denarjem, izobraževanje, iskanje zaposlitve) je bilo kaj takega da bi se rad naučil, pa nisi imel te možnosti? Se ti zdi da si bil dovolj pripravljen na samostojnost? Opiši.
Hm ne vem al so nas al niso (N136). Jaz nisem ravno preveč sodeloval pri teh aktivnostih (N137). Jaz sem večino časa kar nisem bil v teh delavnicah sem bil lepo gor pred televizorjem (N138). Jaz sem se v bistvu sam naučil vsega (N139), ker preden sem prišel v Radeče sem že sam živel (N140). Delat pa mi tudi ni problem, ker sem celo življenje nekaj delal (N141), najraje delam pri dediju, al pa s fotrom. Zdaj pa živim s punco (N142).
- Kako je potekal sam prehod, osamosvojitvev?
Ti ko prideš v zavod točno veš kdaj boš šel ven (N143). Če funkcioniraš veš da približno po enem letu boš imel šanse, da boš zunaj (N144). Jaz sem bil eno leto pa še malo v Radečah, ker sem čakal sodišče pa jaz sem imel par spodrsaljajev (N145). Potem ko ti sodišče sporoči, lahko greš ven (N146). Jaz sem potem šel najprej domov potem pa sem s punco začel živeti (N147).
- Kakšno pomoč bi pri odhodu iz zavoda še potreboval/-a pa je nisi dobil?
Nič takega, vse ti povejo kako in kaj (N148).
- Kakšne načrte si imel/-a za prihodnost? So se uresničili?
Hočem si sam ustvariti biznis (N149). Sicer zaenkrat delam pri fotru in dedku (N150), ampak si nekoč želim svoj biznis (N151).
- Kje vidiš rešitve za boljše, lažjo in hitrejšo osamosvojitvev za mlade, ki zapustijo vzgojni zavod? Kaj meniš, da mladi najbolj potrebujejo ob odhodu iz vzgojnega zavoda?
Ja to je problem, ker eni nimajo kam ko pridejo iz zavoda (N152), npr nimajo staršev in so na cesti (N153). Itak nima nič ne zna se kam obrniti (N154). Saj bi človek delal, če bi dobil službo (N155), samo kaj če ne dobiš takoj, potem pa spet začneš krasti in si spet na istem (N156). Ja mogoče če bi se res intenzivno pripravljali, pa bi imel zagotovljeno službo ko prideš ven bi mogoče šlo (N157), samo vedno se bodo našli kakšni ko pa nočejo delat (N158). Sem poznal enega ko je prvi dan, ko so ga izpustil iz Radeč je šel v lokal so se ga napil in

enega ustrelil in takoj šel za 15 let v zapor naprej (N159). Predvsem po izhodu potrebuješ pamet v glavo, da veš kaj lahko delaš in kaj bo dobro za tebe in kaj ne (N1160).

8.2.3 Oseba M

Spol: ___Ž___

Starost: ___25 let___

Namestitev v vzgojnem zavodu

- Koliko si bil/-a star/-a ob prvi namestitvi v vzgojni zavod? Kako dolgo je trajala namestitev?
Stara sem bila 15 let, ko so me dali v Višnjo Goro v zavod (M1). Tam sem bila 2 leti (M2).
- Kateri so bili tvoji razlogi za namestitev v zavod?
Ja začelo se je s tem, da sta se starša ločila, ko sem bila stara 13 let (M3) in oče se je ponovno poročil, jaz pa sem z bratom ostala pri mami (M4). Z očetovo novo ženo se nisem najbolj zastopila, zato sem kdaj pa kdaj pobegnila od doma (M5), pa šolo špricala (M6), potem sem začela popivat s kolegi (M7), pa žurat (M8) in ker tako ni več šlo najprej.
- Kako je potekala namestitev? (Kdo je sodeloval? Si bil kdaj nameščen/-a premeščen/-a v drug zavod/ institucijo? Kako si se počutil/-a v tem okolju?)
Ja ko sem zamenjala že dve osnovni šoli (M9), nas je socialna poklicala vse skupaj in predlagala, da grem v zavod, da bo vsem lažje (M10). Mama je bila kar malo proti na začetku (M11), potem pa ko smo šli pogledat zavod pa se je sprijaznila (M12). Meni je bilo na začetku tudi malo čudno, pa vsi te gledajo ko prideš noter (M13), samo sem se dokaj hitro privadila (M14).
- Kakšna je tvoja izkušnja namestitve? (Kakšno je bilo vsakodnevno počutje v zavodu, opiši potek vsakdana. Kako so bile upoštevane tvoje želje? S koliko sovrstniki si si delil sobo? Si imel/-a dovolj osebnega prostora v sobi? Si se v primeru, da si si zaželel miru lahko kam umaknil/-a?)
Zjutraj imaš na voljo nekaj časa da se urediš za pouk (M15), potem greš k pouku (M16), pa popoldan še kakšne dejavnosti, kakšen ples in kaj (M17), potem moraš nalogo narediti pa se učiti (M18), zvečer pa večerja pa kakšne karte igraš pa greš spat (M19). Želje pač niso upoštevane (M20), saj ne moreš kar ven kadar bi hotel, pa imaš pač neka pravila, katerih se moraš držati (M21), če ne si kaznovan (M22). V sobi sem bila sama, tako da sem imela mir, če sem si želela (M23).
- Kakšna je bila podpora v zavodu s strani socialnih delavcev? Vzgojiteljev v zavodu? Drugih zaposlenih?

S socialnimi delavci si se srečal, če si kaj ušpičil (M24), ali pa na kakšnih delavnicah (M25).. Če si kaj rabil, so ti radi pomagali, če le ni bilo kaj nezakonitega (M26).

- Meniš, da je bila namestitev Vzgojitelji pa so skoz prisotni tudi ponoči za tebe pozitivna ali negativna odločitev? Kje meniš, da bi ti lahko bilo bolje, slabše?

Ja v tistem trenutku je bilo mogoče dobro predvsem zaradi mame, ker ji res ni bilo lahko z mano (M27), sem ji povzročala kar nekaj težav, ampak mogoče bi lahko prej šla ven (M28). Potem ko sem se zresnila, sem zelo pogrešala svojo mamo in brata (M29). Sicer sem ju vidla čez vikend, vendar bi rada dlje časa živela z njimi (M30).

Izobrazba in izobraževanje

- Kakšno izobrazbo si pridobil/-a v času bivanja v zavodu? Si se še dodatno izobraževal/-a po tem ko si zapustil zavod? Imaš to željo v prihodnosti? Kakšen je tvoj zaposlitveni status? (zaposlen - kje, brezposeln, upokojen)

Zaključila sem osnovno šolo (M31), potem sem nadaljevala za izdelovalca oblačil (M32), vendar ko sem prišla ven sem to pustila (M33). Sem pa zdaj dokončala do konca to šolo, in delam v pralnici v šivalnici (M34). Ni ravno sanjski poklic ampak vsaj nekaj zaslužim (M35).

- Kaj je vplivalo na odločitev za tvoj poklic?

Vedno sem si želela z oblačili delat in to je bila šansa, ki sem jo dobila (M36).

- Kaj so pozitivni in negativni vidiki šolanja v zavodu? Si doživel kakšne omejitve glede izobraževanja?

Ni tako hudo, razen tega, da živiš drugje (M37). Je podobno kot v dijaškem domu, samo, da so bolj stroga pravila (M38). Če nebi bila tam, mogoče nebi tega zbrala za poklic (M39).

- Kakšne pomoči si bil/-a deležna pri izobraževanju in pridobivanju želene izobrazbe v času bivanja v zavodu? Kakšno pomoč bi najbolj potreboval/-a?

Ja ko sem zaključila osnovno šolo sem si seveda želela nekaj izbrati za naprej, saj kaj pa boš samo z osnovno šolo (M40). Sicer nisem tega takoj dokončala ampak so me pa vsi spodbujali, da to končam, da bi lahko kaj delala (M41). Je bilo tudi nekaj prakse pri tem poklicu (M42). Mogoče bi potrebovala še več spodbude, da bi res to šolo končala do konca že v zavodu (M43).

- Kaj meniš o možnosti, da bi se izobraževal za svoj poklic v šolah in centrih poklicnega in srednješolskega izobraževanja v programih za konkretno izobraževanje (npr. lesni, zidarski, cvetličarskih, kuharski, slaščičarski, gostinski, kmetijski programi ipd.) in ne v okviru zavoda? V katerih pogledih bi bilo to boljše/slabše?

Ja to bi bilo super, da si potem skupaj z ostalimi ljudmi, ki se za to prav tako izobražujejo (M44). Zdaj sem slišala, da to že imajo v Višnji Gori. Takrat ko sem bila jaz še ni bilo tako.

Pa lepo bi bilo tudi spoznati druge ljudi, ne iste iz zavoda (M45). Slaba stvar je to, da si takrat v puberteti in ni nujno, da bi potem dejansko hodili v šolo (M46).

Socialna mreža

- Kakšen je bil odnos s tvojo družino preden si prišel v zavod? Kakšen je sedaj?
Preden sem prišla v Višnjo goro sem se najmanj razumela z očetom, nisem ga želela videti (M47), pa tudi z mamo sva se dosti kregale (M48). Tudi med vikendom sem večkrat pobegnila, pa nisem šla domov (M49). Zdaj se z mamo razumem, grem tudi večkrat na obisk (M50), mi mami tudi kdaj pomaga paziti otroka (M51), z očetom pa se še vedno ne slišim skoraj nič (M52), niti ga ne pogrešam preveč (M53). Prišel je enkrat samo pogledat vnuka to je pa to (M54). Imam pa zdaj še boljši odnos z mlajšim bratom (M55).
- Kakšna je bila tvoja socialna mreža v vzgojnem zavodu? S kom si se lahko pogovoril? Na koga si se lahko zanesel/-a, mu zaupal/-a
V zavodu se ne moreš ravno na nekoga zanesti, saj te vsi hočejo nekako prinesiti okrog, pa kaj ogoljufati (M56), tako da se moraš malo zase postaviti (M57). Sem se veliko družila z eno sošolko v zavodu, s katero sva imeli sobe blizu (M58), sva pa tudi zaradi tega kaj ušpičile (M59). Smo pretihotapili alkohol na začetku pa so naju dobili.. (M60) drugače pa moraš v zavodu vsakega malo z rezervo jemati, včasih misliš, da si ga zaštekala, ampak potem te pa zajebe (M61).
- Kakšna je bila tvoja socialna mreža izven zavoda (prijatelji), se je potem ko si prišel iz zavoda kaj spremenila?
Ja ko sem prišla iz zavoda sem šla nazaj k mami (M62). Starih kolegov nisem več iskala niti oni mene (M63), pa tudi mama se je v tem času preselila (M64). Sem spoznala potem svojega fanta in sva po enem letu dobila otroka (M65). Sedaj imam eno kolegico kateri lahko vse zaupam (M66), drugače pa tako znanci, okrog ki jih spoznaš, pa kakšni skupni prijatelji s katerimi se srečaš na kakšni zabavi, večerji (M67).
- Kakšna meniš, da bi bila tvoja socialna mreža v primeru, da ne bi bil nameščen v vzgojni zavod? Zakaj?
Ja če nebi odšla v zavod, bi sigurno ostala v stikih s ta starimi (M68), samo ne vem kako bi se potem to končalo (M69). Verjetno bi pristala v zaporu ali pa kje na ulici (M70). Pa tudi svojega fanta in očeta najinega otoka nebi spoznala (M71). Seveda pa je po mojem mnenju kar pogosto, da zgubiš stike s starimi kolegi, saj se ljudje v tem času menjajo (M72).

Pozitivni in negativni vplivi namestitve v zavodu

- Kakšni so pozitivni učinki namestitve v vzgojnem zavodu? Obstaja kaj za kar lahko rečeš, da si pridobil zase, da je bilo koristno za tebe?

Ja naučila sem se obvladovati (M73), da nisem zapravila vsega denarja, ki sem ga imela od štipendije (M74), to mi je zdaj v življenju kasneje prav prišlo (M75). Pa tudi poklic sem dobila (M76). No vsaj začela sem delati na tem. Pa spravila sem se k sebi (M77).

- Katere kompetence si tekom bivanja pridobil? Kako uporabljaš pridobljene kompetence v samostojnem življenju?

Začela sem se izobraževati za poklic, ki ga zdaj imam (M78). Kasneje sem to zaključila tukaj v Ljubljani in zdaj imam tudi službo v tej stroki (M79). Sicer ne oblikujem oblek ampak jih samo popravljam, ampak mogoče kdaj v prihodnosti (M80).

- Se ti zdi, da si bil s tem, da si bil/-a nameščen/-a v vzgojni zavod, za kaj prikrajšan/-a v odraslem obdobju življenja? Opiši.

Ja neka stigma obstaja vseeno (M81), samo me je tudi fant sprejel tako kot sem, saj sem se kar umirila po bivanju tam (M82). Vseeno je malo neprijetno povedati, da sem šolo opravljala v zavodu (M83). Ampak sem že sprijaznjena s tem (M84).

- Si se srečal v zavodu s kakšno negativno izkušnjo? Se je zgodilo kaj takega za kar meniš, da se ti če nebi bil nameščen/-a v vzgojni zavod, nebi zgodilo? Je na tebi pustilo kakšne kratkoročne/dolgoročne posledice in če ja kakšne? Kako si se soočil s tem dogodkom/izkušnjo?

Ja negativna izkušnja je bila, ko si bil kaznovan, pa kaj nisi zaradi tega smel početi, na primer se družiti z ostalimi (M85), pa ko smo se kaj prepirale pa opravljale ena drugo (M86). Enkrat si je ena punca o meni izmislila en kup laži in to me je kar prizdelo, so me potem vsi zafrkavali s tem še pol leta (M87). Pa tudi neprijeten vzdevek se me je prijel (M88). Ja tožit ne smeš v zavodu, ker bo samo huje (M89), tako da sem se poskušala braniti in postaviti zase sama kakor sem znala in vedla (M90).

- Kaj ti je pomagalo, da si se počutil/-a bolje, da si okreval/-a kaj je bil tvoj vir moči (kaj ti je vlivalo upanje?) S kakšnimi ravnanji si si pomagal/-a, da si preživel/-a krizo? Ti je pomagal še kdo drug?

Ma nisem imela kaj, potem sem si še jaz nekaj izmislila o tej puncici (M91), samo da se je malo pozabilo o meni govoriti. Samo to ni bila rešitev, kot sem omenila, sem vzdevek obdržala (M92). Včasih sem se od vseh odmaknila v sobo, da sem imela mir, pa da me ni noben zafrkaval (M93).

- Kje vidiš alternative za vzgojne zavode?

Ne vem, za nekatere so mogoče zavodi vredni (M94), za druge ne (M95). Za mene je bilo nekaj vmes (M96). Ne vem, mogoče so rejništva boljša, ker vseeno živiš z neko družino (M97). Tega se zdaj zavedam ko sem sama mama in je to res zelo pomembno (M98). Ne predstavljam si kako bi se počutila, če bi morala otroka proti volji oz. ker ni druge možnosti oddati v zavod (M99).

Izkušnja prehoda v samostojno življenje

- Kako si se v zavodu pripravljala na samostojno življenje? (ravljanje z denarjem, izobraževanje, iskanje zaposlitve) je bilo kaj takega da bi se rad naučil, pa nisi imel te možnosti? Se ti zdi da si bil dovolj pripravljen na samostojnost? Opiši.

Ja po dveh letih so se odločili, da se lahko vrnem domov (M100). Ja z vsakim posebej noben tako ne dela (M101). Pač to je v okviru ostalih delavnic, če kaj hočeš (M102). Meni je pomagalo to, da sem se naučila delati z denarjem in tudi zdaj nekako preživim vsak mesec (M103). Ko prideš ven si pa sam (M104), oziroma na CSD lahko greš (M105), samo kaj če nimaš izkušenj te noben ne vzame samo tako v službo (M106). Sem se potem sama prisilila, da sem nekaj končala (M107). Sama nisem bila dovolj pripravljena (M108). Bi lahko bila bolj, samo ne vem kaj bi rabila takrat (M109).

- Kako je potekal sam prehod, osamosvojitve? Si bil nameščen v kakšno stanovanjsko skupino? Mladinsko stanovanje? Kakšna je bila ta namestitev v primerjavi z zavodom? V čem se je razlikovalo? V čem je bilo bolje/slabše?

Nisem šla v stanovanjsko, ker sem hotela domov pa tudi dovolili so mi (M110), sem pa potem šolo pustila, kar je bila kar napaka (M111). Ja če primerjam zavod in stanovanje oziroma dom, je seveda dom le dom, kjer si doma (M112). Sam si postavljaš pravila in to kar si narediš imaš (M113).

- Kakšno pomoč bi pri odhodu iz zavoda še potreboval/-a pa je nisi dobil?
Oni so naredili kar so lahko (M114), jaz se nisem dovolj potrudila (M115).
- Kateri strokovnjaki so ti pomagali pri osamosvojitvi? Kako so ti pomagali (svetovanje, psihosocialna pomoč, pomoč pri izobraževanju, iskanju zaposlitve, stanovanja?) Kje trenutno bivaš?

Socialna mi je najbolj pomagala (M116), tudi zdaj ko sem dobila otroka, da so mi vse zrihtali in pomagali pri vlogah pa vse (M117). Pa tudi za zaposlitev mi je ona priporočala, da sem dobila šanso v tej pralnici (M118). Drugih svetovanj nisem rabila. Živim pa trenutno s fantom v enosobnem stanovanju (M119).

- Kakšne načrte si imel/-a za prihodnost? So se uresničili?

Nisem sicer imela takšnih načrtov za prihodnost (M120). Nisem načrtovala otroka, ampak sem neizmerno srečna ker ga imam (M121), pa da imam fanta s katerim se razumeva, pa službo. Vedno sem mislila, da bom delala kot trgovka, ne vem zakaj, to se mi je vedno zdelo privlačno (M122). Ampak nikoli ne veš, mogoče pa kdaj.

- Kje vidiš rešitve za boljšo, lažjo in hitrejšo osamosvojitev za mlade, ki zapustijo vzgojni zavod? Kaj meniš, da mladi najbolj potrebujejo ob odhodu iz vzgojnega zavoda?
Mislim, da moraš naprej pri sebi narediti jasno sliko kaj si želiš ko prideš iz zavoda (M123). Preteklost moraš pustiti za sabo in se posvetiti prihodnosti (M124). Ampak mladi, ki zapuščajo zavod so še premladi za takšno razmišljanje (M125). Le malo jih tako zrelo razmišlja. Mladi po mojem mnenju najbolj potrebujejo trdno voljo (M126) in pomoč odraslih pri vstopanju v odraslo življenje (M127), saj so nenazadnje vseeno otroci, ki so vrženi v odraslost.

8.2.4 Oseba K

Spol: Ž

Starost: 19 let

Namestitev v vzgojnem zavodu

- Koliko si bil/-a star/-a ob prvi namestitvi v vzgojni zavod/mladinski dom? Kako dolgo je trajala namestitev?
Ko sem prišla sem, sem bila stara 10 let (K1). Oziroma sem bila čez en mesec potem stara 11 let. Zdaj januarja je bilo 8 let (K2).
- Kateri so bili tvoji razlogi za namestitev v institucijo?
Starša sta se ločila praktično dva dni po tem ko sem prišla jaz v zavod (K3). Pa doma sta se skoz kregala (K4) in jaz sem ju tudi kao neki zadrževala, da se nista že prej ločila. (K5). Pa tudi šolo se mi ni dalo delat (K6).
- Kako je potekala namestitev? (Kdo je sodeloval? Si bil kdaj nameščen/-a premeščen/-a v drug zavod/ institucijo? Kako si se počutil/-a v tem okolju?)
Ja sodelovala je socialna s centra (K7). Ja šli smo pogledat in jaz sem kar takoj tam ostala, nisem hotela še enkrat z njima domov in potem spet nazaj. Sem kar tam dobila pižamo in so mi stvari naslednji dan pripeljali do mene. (K8) Ja takrat me je bilo kar ful strah, ker nisem točno vedela kaj lahko pričakujem (K9), pa res mi je bilo grozno (K10). Pa bila sem sama in nobenega nisem poznala pa znašla sem se med samimi neznanci (K11).
- Kakšna je tvoja izkušnja namestitve? (Kakšno je bilo vsakodnevno počutje v zavodu, opiši potek vsakdana. Kako so bile upoštevane tvoje želje? S koliko sovrstniki si si delil sobo? Si

imel/-a dovolj osebnega prostora v sobi? Si se v primeru, da si si zaželel miru lahko kam umaknil/-a?)

Zjutraj nas je gospodinja zbudila ob 7 (K12) in smo morali do pol 8 priti na zajtrk (K13). Okoli 8 ure smo šli v šolo, ker se je pouk začel pol devetih (K14). Potem smo prišli iz šole in pojedli kosilo (K15) in potem se je začela učna ura ob pol treh (K16). Imeli smo jih do pol petih in takrat si pač delal kar si imel za narediti in si lahko bral knjigo, oziroma nisi smel motiti drugih (K17). In potem je bil kakšen sestanek če je bilo kaj nujnega (K18). Če je imel kdo rojstni dan smo praznovali (K19), če ne smo lahko šli ven oz. imeli prosti čas do 18.30 (K20). Potem ob 19.00 je bila večerja (K21). Po večerji smo se stuširali oziroma naredili svoje dežurstvo, smo pospravili prostor (K22). Potem smo šli spat.

Na začetku sem bila sama v sobi (K23), ker ni bilo ljudi, potem sem pa dobila cimro (K24). Zasebnost sem imela kakor kdaj (K25). Če sem imela učne ure še z nekom, se je cimra umaknila (K26), če ne pač ne. Kaj češ.

- Kakšna je bila podpora v zavodu s strani socialnih delavcev? Vzgojiteljev v zavodu? Drugih zaposlenih?

So bili socialni delavci ampak jih jaz nisem nekaj srečevala (K27), sem imela več stikov z vzgojitelji (K28). Socialni delavci so se bolj ukvarjali z unimi, ko so imeli več težav (K29). Zdaj je tudi več tega, da se lahko z njimi individualno pogovarjaš (K30), na začetku tega ni bilo toliko (K31).

- Meniš, da je bila namestitev za tebe pozitivna ali negativna odločitev? Kje meniš, da bi ti lahko bilo bolje, slabše?

O tem v bistvu nočem razmišljati (K32). Samo če ne bi bila nameščena... ne vem nočem razmišljati kaj bi se zgodilo, če ne bi bila tukaj (K33). Že tako je bilo slabo doma, tako da bi bilo verjetno še slabše (K34).

Izobrazba in izobraževanje

- Kakšno izobrazbo si pridobil/-a v času bivanja v instituciji? Si se še dodatno izobraževal/-a po tem ko si zapustil institucijo? Imaš to željo v prihodnosti? Kakšen je tvoj zaposlitveni status? (zaposlen - kje, brezposeln, upokojen)

Osnovno šolo sem obiskovala zunaj doma (K35) in sicer smo imeli tako eno minuto do nje. Če si kaj pozabil, si hitro lahko vzel. Eno leto sem itak ponavljala ker sem prišla sredi leta in nisem mogla tako hitro dojeti vse snovi (K36). Potem sem naprej šla v slaščičarsko šolo (K37). Zdaj sem konec tretjega letnika in me čakajo še zaključni izpiti, zato nimam toliko časa (K38). Imam še dva zaključna izpita in potem je to to (K39).

- Kaj je vplivalo na odločitev za tvoj poklic?

Ja foter je kuhar in potem sem si rekla, zakaj nebi bila jaz slaščičarka (K40).

- Kakšne pomoči si bil/-a deležna pri izobraževanju in pridobivanju želene izobrazbe v času bivanja v instituciji? Kakšno pomoč bi najbolj potreboval/-a?

Ja če sem kaj rabila so mi pomagali (K41). Najbolj glede učne pomoči (K42).

Ker si se šolal/-a izven zavoda, me zanima zakaj se ti zdi to boljše/slabše, kot obiskovanje šole v okviru zavoda?

Boljše je sigurno to, da si skoz v stiku z vrstniki (K43), slabosti po mojem ni (K44). Ker če si skoz tam in vsi vejo, da si v domu (K45), mislim halo. Tam pa lahko, če hodiš v normalno šolo to prikriješ (K46). Saj kdaj rečeš, da si v domu in pozabiš. In potem fak kaj sem zdaj to povedala to je ful slabo (K47). In potem čez čas ugotoviš, da je to v bistvu vredno (K48). In ti kdo reče a ti pa si kar v domu, in mi ni sploh nič hudo. Rečem ja v domu sem, kaj pa to takšnega (K49).

Socialna mreža

- Kakšen je bil odnos s tvojo družino preden si prišel/-a v institucijo? Kakšen je sedaj?

Ja prej je bil res slab (K50), nisem mogla več tam živeti, zdaj pa se je kar izboljšal (K51), ker zdaj sta vsak posebej in se vsakič z drugim ukvarjam (K52). Čeprav foter se je malo poslabšal ampak ne v najnem odnosu ampak tako na splošno (K53). Foter je pač pijanec (K54), mati pa psihičen bolnik (K55). Pri obeh je nekaj kar mi gre na živce (K56) in pri obeh so pozitivne stvari (K57). Nikjer pa ni popolno (K58). Na začetku nisem hodila za vikende domov sigurno eno leto in pol (K59). Potem sem začela počasi najprej k enemu in potem k drugemu, tako samo za eno nočitev (K60). Raje sem bila pri očetu, pa tudi vozil me je takrat, zdaj pa nima več izpita (K61). Tako se še zdaj odločam kam grem, sama brez njih (K62).

- Kakšna je bila tvoja socialna mreža med namestitvijo? S kom si se lahko pogovoril/-a? Na koga si se lahko zanesel/-a, mu zaupal/-a

Ja v domu je bilo prijateljev kar nekaj (K63), ampak je dolgo trajalo, da si ugotovil kdo je tisti, ki je res tvoj prijatelj, ko mu res lahko zaupaš (K64). Izven doma, v osnovni šoli nisem imela nekaj preveč prijateljev (K65), mogoče v devetem razredu (K66). Ful so bili taki čudni, me niso marali, v bistvu odkar sem prišla od petega razreda (K67). Ker sem ponavljala razred sem potem itak prišla v nov razred (K68) in potem sem dobila eno prijateljico, ki je tudi bila iz doma in sva se midva bolj povezale (K69).

- Kakšna je bila tvoja socialna mreža izven institucije (prijatelji), se je potem ko si prišel/-a iz zavoda kaj spremenila?

Ja zdaj sem v stanovanjski skupini (K70) in imam tukaj še vedno prijatelje, tudi od prej (K71). Spoznala sem nekaj novih v srednji šoli (K72), pa več prijateljev imam iz gledališča (K73).

- Kakšna meniš, da bi bila tvoja socialna mreža v primeru, da ne bi bil nameščen/-a v vzgojni zavod/mladinski dom? Zakaj?

Če nebi bila nameščena sem bi imela še manj prijateljev, kot jih imam zdaj (K74). Že tako sem si sama, ko sem bila še v domači osnovni šoli zelo težko našla prijatelje (K75). Je ena celo rekla, da ja ona si pa težko najde prijatelje. No zdaj ni več tako, jih imam na vsakem koraku (K76).

Pozitivni in negativni vplivi namestitve v zavodu

- Kakšni so pozitivni učinki namestitve v vzgojnem zavodu/mladinskem domu? Obstaja kaj za kar lahko rečeš, da si pridobil/-a zase, da je bilo koristno za tebe?

V bistvu sem spoznala ful ljudi, s katerimi imam še vedno stike (K77). Nikoli ne bi mogla uresničiti svojih sanj, če nebi bila tukaj (K78), nikoli ne bi poskusila kaj novega (K79), nebi mogla potovati in nič. (K80).

- Katere kompetence si tekom bivanja pridobil/-a? Kako uporabljaš pridobljene kompetence v samostojnem življenju?

Ja končujem šolo, tako da bom imela poklic kmalu (K81). Sem pridobila na samozavesti, ampak ne zato ker sem bila tam ampak zaradi druge aktivnosti (K82), ki mi je zares spremenila življenje, seveda na bolje (K83). V šoli sem imela ful tremo pred nastopanjem in tem sranjem in mi je bilo res grozno, potem pa sem dobila ponudbo oz. možnost za igranje v gledališču in to mi je vzelo na teden da dni po dve uri. To že zdaj obiskujem tri leta in tam sem res naredila veliko na samozavesti in imam zdaj res pozitivno tremo (K84). V okviru tega gledališča sem šla v Francijo in spoznala drugo državo (K85). Pa spoznala sem veliko znanih ljudi (K86).

- Se ti zdi, da si bil s tem, da si bil/-a nameščen/-a v vzgojni zavod, za kaj prikrajšan/-a v odraslem obdobju življenja? Opiši.

Ne nisem, saj sem več pridobila kot izgubila (K87). Mami mi na primer ni dovolila niti ven iz hiše, nisem smela niti na vrt iti (K88). Ko sem pa prišla sem se itak marsičesa bala, tudi zaradi mamine vzgoje (K89), ampak ne, je bilo super. Če si želel ven si moral povedati kam greš in kdaj boš nazaj (K90). Drugače pa sovražim svoja starša (K91). Če bi lahko bi rekla, da ju nimam. Pač tako čutim (K92). Sovražim ju zaradi tega, ker nisem mogla met drugačnega otroštva (K93).

- Si se srečal/-a v instituciji s kakšno negativno izkušnjo? Se je zgodilo kaj takega za kar meniš, da se ti če nebi bil nameščen/-a v vzgojni zavod/mladinski dom, nebi zgodilo? Je na tebi pustilo kakšne kratkoročne/dolgoročne posledice in če ja kakšne? Kako si se soočil s tem dogodkom/izkušnjo?

V domu ne toliko, bolj v šoli, kakšno zafrkavanje pa norčevanje (K94). Pa dedi mi je nekaj grozil med obiskom pri mami (K95). Ampak sem se nehala za to sekirati (K96).

- Kaj ti je pomagalo, da si se počutil/-a bolje, da si okreval/-a kaj je bil tvoj vir moči (kaj ti je vlivalo upanje?) S kakšnimi ravnanji si si pomagal/-a, da si preživel/-a krizo? Ti je pomagal še kdo drug?

Saj s časoma dobiš dovolj trdo kožo, da nehaš vse to poslušati in jemati k srcu (K97). Bóli me, kaj si mislijo o meni (K98). Sploh se ne spuščam v debate s takšnimi ljudmi (K99).

- Kje vidiš alternative za vzgojne zavode/mladinske domove?

Ja najprej je odvisno kako ti na to gledaš in jemlješ (K100). Lahko, da ti je to pozitivna izkušnja, da ne rabiš staršev gledati kako se kregata (K101). To da si v mladinskem domu v bistvu ni nič kaj takega (K102). Vzgojni zavodi pa bi se morali malo bolj preoblikovati v načine kot so mladinski domovi (K103), da hodiš ven v šolo (K104).

Izkušnja prehoda v samostojno življenje

- Kako si se v zavodu/mladinskem domu pripravljaj/-a na samostojno življenje? (ravljanje z denarjem, izobraževanje, iskanje zaposlitve) je bilo kaj takega da bi se rad/-a naučil, pa nisi imel te možnosti? Se ti zdi da si bil dovolj pripravljen/-a na samostojnost? Opiši.

Ja zadnjič sem se pripravljala na eno temo, predstave prihodnost in sem razmišljala o tem kaj bo ko odrastem (K105). In zdaj dejansko vem kaj bom ko odrastem in kaj si želim, kar res hočem in kaj nočem (K106). In kaj lahko spremenim, da se nekaj zgodi. V bistvu tukaj sem lahko še eno leto in ne vem kaj bo ko se mi izteče (K107). Iskreno se ne pripravljamo nekaj preveč (K108). Ker ne ve niti socialna kako bo to zakonsko šlo čez (K109). So mi rekli naj se jaz s tem ne ukvarjam, zato se ne bom (K110). Nisem še dovolj pripravljena na samostojnost, bi rabila še eno, dve leti (K111). Prejemam denar od botra pa preživnino, tako da sem se naučila ravnanja z denarjem (K112).

- Kako je potekal sam prehod, osamosvojitve? Si bil nameščen/-a v kakšno stanovanjsko skupino? Mladinsko stanovanje? Kakšna je bila ta namestitve v primerjavi z zavodom/mladinskim domom? V čem se je razlikovalo? V čem je bilo bolje/slabše?

Ja zdaj sem v bistvu tukaj eno leto in pol. Sem imela potem vmes prakso in sem prišla v stanovanjsko skupino (K113). Tukaj imam svojo sobo (K114), pa manj nas je v hiši (K115). To mi je kar boljše kot prej (K116).

- Kakšno pomoč bi pri odhodu iz zavoda/mladinskega doma še potreboval/-a pa je nisi dobil/-a?

V mladinsko stanovanje ne vem če bom šla (K117), ker nisem res najbolj pripravljena na življenje popolnoma samostojno (K118). Ja upam, da dobim fanta, ki bo živel tle v Ljubljani, da si skupaj nekaj najameva stanovanje (K119). Upam, da mi bo kdo iz CSD-ja lahko pri tem pomagal (K120).

- Kateri strokovnjaki so ti pomagali pri osamosvojitvi? Kako so ti pomagali (svetovanje, psihosocialna pomoč, pomoč pri izobraževanju, iskanju zaposlitve, stanovanja?) Vzgojitelji so ti kot eni starši čeprav niso starši (K121). Skoz se lahko pogovoriš z njimi (K122). Trenutno se ne pogovarjamo o osamosvojitvi (K123). Zelo so mi pomagali s tem, da sem se lahko vključila v gledališče in tam delam tudi na tem, da bom enkrat še bolj samostojna (K124).

- Kakšne načrte si imel/-a/imaš za prihodnost? So se uresničili?

Ja upam, da mi podaljšajo še eno leto bivanja tukaj (K125). Pa želim si najti službo tukaj v Ljubljani (K126). V glavnem nočem živeti ne pri fotru ne pri matki (K127). Matka itak nima plača (K128), pri fotru pa je tako svinjsko, da ne mislim, za njim pucat (K129). Sem neki časa želela, da bi šla k njemu živet, samo sem opustila te želje (K130). Želim si zdaj narediti te izpite so konca (K131), pa narediti tudi izpit za avto, ker foter ma avto (K132).

- Kje vidiš rešitve za boljšo, lažjo in hitrejšo osamosvojitve za mlade, ki zapustijo vzgojni zavod/mladinski dom? Kaj meniš, da mladi najbolj potrebujejo ob odhodu iz vzgojnega zavoda/mladinskega zavoda?

Ja rabili bi največ samostojnosti, vsaj občasno (K133), pa da se jim ne teži glede učenja toliko, vsaj do takrat ko res rabijo, da se jim teži (K134). Pa da se jim omogoči več delavnic oziroma dejavnosti, da se najdeš v nečem, da maš kaj od življenja (K135).

8.2.5 Oseba G

Spol: M

Starost: 20 let

Namestitev v vzgojnem zavodu

- Koliko si bil/-a star/-a ob prvi namestitvi v vzgojni zavod/mladinski dom? Kako dolgo je trajala namestitev?

Star sem bil 12 let (G1). Namestitev je trajala 7 let in pol (G2).

- Kateri so bili tvoji razlogi za namestitev v institucijo?

Bilo je nasilje v družini (G3), pa nasploh slabe razmere doma (G4)

- Kako je potekala namestitev? (Kdo je sodeloval? Si bil kdaj nameščen/-a premeščen/-a v drug zavod/ institucijo? Kako si se počutil/-a v tem okolju?)

Najprej smo šli na ogled s socialno službo (G5) in potem so me tja namestili (G6). V tem zavodu mi je bilo kar v redu (G7). Sem se hitro znašel in vklopil v sistem (G8).

- Kakšna je tvoja izkušnja namestitve? (Kakšno je bilo vsakodnevno počutje v zavodu, opiši potek vsakdana. Kako so bile upoštevane tvoje želje? S koliko sovrstniki si si delil sobo? Si imel/-a dovolj osebnega prostora v sobi? Si se v primeru, da si si zaželel miru lahko kam umaknil/-a?)

Vsakodnevno počutje je bilo v redu (G9). Zjutraj sem se vstal, pozajtrkoval se odpravil v šolo (G10) po šoli sem prišel v dom na kosilo (G11) potem so potekale učne ure (G12) in po njih sem imel dejavnosti – treninge (G13), po dejavnostih sem prišel na večerjo (G14) in odšel v posteljo. Moje želje so bile v veliki meri zmeraj upoštevane (G15) zaradi tega ker je bilo moje obnašanje tudi temu primerno (G16). Sobo sem si delil z 1 cimrom (G17). V sobi sem imel dovolj osebnega prostora (G18). Vedno sem se lahko umaknil na samo (G19).

- Kakšna je bila podpora v zavodu s strani socialnih delavcev? Vzgojiteljev v zavodu? Drugih zaposlenih?

Podpora s strani socialnih delavcev je bila dobra čeprav nisem imel veliko stikov z njimi ker to ni bilo potrebno (G20). Z vzgojitelji sem se razumel odlično (G21) bili so mi kot starši oziroma bolje rečeno kot bratje ali sestre (G22). Kar se tiče odnosov z drugimi zaposlenimi sem se razumel zmeraj zelo dobro (G23).

- Meniš, da je bila namestitev za tebe pozitivna ali negativna odločitev? Kje meniš, da bi ti lahko bilo bolje, slabše?

Menim da je bila namestitev zame zelo pozitivna (G24) ker v okolju v katerem sem odraščal zame ni bilo v redu (G25). Čeprav ni bil razlog ta, da bi me oni toliko naučili, saj sem bil sam vedno zelo samostojen (G26). Ampak tukaj sem imel svoj mir in sem lahko našel svojo pot (G27). Definitivno si ne morem predstavljati drugačnega otroštva, čeprav bi z mojimi starši bilo življenje tudi zelo v redu, če oče nebi pil (G28). Ker je zelo sposoben (G29), ampak mislim da mi tukaj ni bilo hudega (G30).

Izobrazba in izobraževanje

- Kakšno izobrazbo si pridobil/-a v času bivanja v instituciji? Si se še dodatno izobraževal/-a po tem ko si zapustil institucijo? Imaš to željo v prihodnosti? Kakšen je tvoj zaposlitveni status? (zaposlen - kje, brezposeln, upokojen)

V času bivanja v instituciji sem zaključil srednjo tehnično strojno šolo (G31). Sedaj obiskujem ekonomsko fakulteto (G32). Moj status je študent (G33).

- Kaj je vplivalo na odločitev za tvoj poklic?
Zato sem se odločil ker je to iskan kader tega poklica (G34).
- Kakšne pomoči si bil/-a delež/-a pri izobraževanju in pridobivanju želene izobrazbe v času bivanja v instituciji? Kakšno pomoč bi najbolj potreboval/-a?
Nobene, saj pomoči nisem potreboval (G35). Če sem jo pa potreboval sem si sam zrihtal inštrukcije pri prijateljih oziroma znancih (G36).
- Glede na to, da si se šolal izven zavoda, zakaj se ti zdi to boljše/slabše, kot obiskovanje šole v okviru zavoda?
Jaz bi v vsakem primeru vztrajal, da bi se izobraževal izven institucije (G37) ker menim da se tako veliko več naučiš (G38). Pa tudi v stiku si z vrstniki, kar je zame prednost (G39).

Socialna mreža

- Kakšen je bil odnos s tvojo družino preden si prišel/-a v institucijo? Kakšen je sedaj? *Kadar oče ni pil je bil odnos zelo dober (G40), kadar je pil je bilo kar hudo (G41). Sedaj je odnos z očetom normalen kot pri vseh družinah vsaj iz moje strani (G42).*
- Kakšna je bila tvoja socialna mreža med namestitvijo? S kom si se lahko pogovoril/-a? Na koga si se lahko zanesel/-a, mu zaupal/-a
Zelo dobro sem se razumel z vzgojitelji, saj so mi bili kot bratje in sestre (G43). Imel sem tudi prijatelje na katere sem se lahko obrnil (G44).
- Kakšna je bila tvoja socialna mreža izven institucije (prijatelji), se je potem ko si prišel/-a iz zavoda kaj spremenila?
Ko sem se vrnil domov se je odnos s starimi prijatelji izboljšal (G45), ampak to je bilo verjetno zato ker sem se jim smilil (G46). Vendar z najboljšimi prijatelji iz otroštva smo še zdaj najboljši prijatelji (G47).
- Kakšna meniš, da bi bila tvoja socialna mreža v primeru, da ne bi bil nameščen/-a v vzgojni zavod/mladinski dom? Zakaj?
Ta pravi prijatelji ostanejo za vedno (G48). Tako da menim, da bi ostala mreža prijateljev ista (G49). Pravi prijatelji me nikoli niso gledali z »viška« (G50).

Pozitivni in negativni vplivi namestitve v zavodu

- Kakšni so pozitivni učinki namestitve v vzgojnem zavodu/mladinskem domu? Obstaja kaj za kar lahko rečeš, da si pridobil/-a zase, da je bilo koristno za tebe?

Največ mi pomeni to, da sem dobil svoj mir v zavodu (G51), da sem se odmaknil od nasilja (G52) in dobil mir takrat, ko sem ga potreboval (G53), da sem ubral pravo pot v mojem življenju (G54).

- Katere kompetence si tekom bivanja pridobil/-a? Kako uporabljaš pridobljene kompetence v samostojnem življenju?

Tekom bivanja sem pridobil veliko strpnosti (G55) in smisel za ljudi (G56). Te kompetence mi služijo dobro pri mojem hobiju pri katerem delam z ljudmi, jim pomagam in treniram nogomet (G57).

- Se ti zdi, da si bil s tem, da si bil/-a nameščen/-a v vzgojni zavod, za kaj prikrajšan/-a v odraslem obdobju življenja? Opiši.

Ne, menim, da sem več pridobil kot izgubil (G58).

- Si se srečal/-a v instituciji s kakšno negativno izkušnjo? Se je zgodilo kaj takega za kar meniš, da se ti če nebi bil nameščen/-a v vzgojni zavod/mladinski dom, nebi zgodilo? Je na tebi pustilo kakšne kratkoročne/dolgoročne posledice in če ja kakšne? Kako si se soočil s tem dogodkom/izkušnjo?

Z moje strani je bila negativna izkušnja ta da so včasih vzgojitelji bili premalo strogi (G59). Ni se mi zdelo fer da otroci ki so bili nagajivi problematični, da so dobili enaka darila kakor tisti ki so se trudili za to (G60). Pri meni bi si vsak moral prislužiti darilo in biti potem tudi za to hvaležen (G61). V domu je bilo veliko obdarovanj in daril vendar so otroci premalo hvaležni za te stvari ki jih dobijo (G60). Če nebi bil nameščen v vzgojni zavod bi težje našel mir ki sem ga potreboval (G61).

- Kaj ti je pomagalo, da si se počutil/-a bolje, da si okreval/-a kaj je bil tvoj vir moči (kaj ti je vlivalo upanje?) S kakšnimi ravnanji si si pomagal/-a, da si preživel/-a krizo? Ti je pomagal še kdo drug?

Ko sem kaj rabil sem se vedno prvo obrnil na vzgojitelje (G62), saj sem se njimi razumel bolje kot s starši (G63). Nisem imel nekih kriz, zato tudi nisem rabil neke pomoči in iskanja upanja (G64).

- Kje vidiš alternative za vzgojne zavode/mladinske domove?

Alternativ ne vidim (G65), saj ti ko obstajajo nudijo zelo veliko možnosti za pomoč mladim (G66), katerih si večina staršev ne more privoščiti ali pa se ne zna soočiti s temi težavami (G67).

Izkušnja prehoda v samostojno življenje

- Kako si se v zavodu/mladinskem domu pripravljaj/-a na samostojno življenje? (ravnanje z denarjem, izobraževanje, iskanje zaposlitve) je bilo kaj takega da bi se rad/-a naučil, pa nisi

imel te možnosti? Se ti zdi da si bil dovolj pripravljen/-a na samostojnost? Opiši. *Z denarjem sem vedno znal dobro razpolagati sam (G68), zato za take stvari nisem potreboval pomoči (G69). Isto je bilo z iskanjem dela (G70) in izobraževanjem (G71), take stvari sem si rihtal sam brez pomoči (G72), zato ker sem vedel kaj v življenju hočem in da se je vseh stvari potrebno naučiti (G73). Vedno sem dobil informacije o čemerkoli kar sem rabil (G74). Sem pa jaz bil dovolj samostojen ko sem že prišel v zavod (G75), saj sem veliko stvari počel že prej sam, zato nisem rabil nekih posebnih priprav na izhod (G76).*

- Kako je potekal sam prehod, osamosvojitve? Si bil nameščen/-a v kakšno stanovanjsko skupino? Mladinsko stanovanje? Kakšna je bila ta namestitev v primerjavi z zavodom/mladinskim domom? V čem se je razlikovalo? V čem je bilo bolje/slabše?
Ne vem prehod oziroma samostojnost se je enostavno spontano zgodil samo od sebe (G77). V življenju so stvari ki jih hočem imeti (G78). Vedel sem, da je potrebno za to vložiti veliko truda (G79). Zato je tudi prišla taka samostojnost (G80). Najprej so me zaradi pomankanja prostora premestili v stanovanjsko skupino ki je spadala pod isto institucijo (G81). Ta namestitev je bila zame popolnoma enaka (G82). Razlikovala se je v tem, da so bili tukaj drugi vzgojitelji (G83), ki so imeli svoja pravila (G84) in so nas spodbujali, da bi se čim več družili med sabo (G85). Vendar to ni bilo zame, ker sem imel zmeraj kaj pametnejšega za početi (G86). Delal sem nekaj kar mi je koristilo, na primer v sobi kaj (G87). Bolje je bilo samo to da ni bilo mlajših otrok od 16 let (G88).
- Kakšno pomoč bi pri odhodu iz zavoda/mladinskega doma še potreboval/-a pa je nisi dobil/-a?
Menim, da sem dobil dovolj podpore (G89), pomoči pa nisem rabil (G90).
- Kateri strokovnjaki so ti pomagali pri osamosvojitvi? Kako so ti pomagali (svetovanje, psihosocialna pomoč, pomoč pri izobraževanju, iskanju zaposlitve, stanovanja?) Kje trenutno bivaš?
Pomagali mi niso nobeni strokovnjaki (G91) saj sem se odselil domov (G92). Trenutno imam stalno prebivališče doma (G93), vendar sem čez teden v Ljubljani v študentskem domu, saj se tam šolam (G94).
- Kakšne načrte si imel/-a/imaš za prihodnost? So se uresničili?
Najbolj si želim finančno neodvisnost (G95). Ni se še uresničilo vendar se bo (G96).
- Kje vidiš rešitve za boljšo, lažjo in hitrejšo osamosvojitve za mlade, ki zapustijo vzgojni zavod/mladinski dom? Kaj meniš, da mladi najbolj potrebujejo ob odhodu iz vzgojnega zavoda?

Večini otrok bi naprej bila potrebna trda roka pri vzgoji (G97) in trdna pravila in stroge kazni (G98), saj se samostojnost razvije potem sama od sebe (G99). Najbolj pomembno pa je, da mladi ko zapustijo zavod imajo izobrazbo (G100).

8.2.6 Oseba S

Spol: __ M __

Starost: __ 17 let __

Namestitev v vzgojnem zavodu

- Koliko si bil/-a star/-a ob prvi namestitvi v vzgojni zavod/mladinski dom? Kako dolgo je trajala namestitev?

V mladinski dom sem prišel ko sem bil star 12 let (S1). Tam sem bil nekje 4 leta (S2).

- Kateri so bili tvoji razlogi za namestitev v institucijo?

Mami je imela ene težave z enim svojim fantom (S3) in me je ona v dom namestila (S4). Pa doma so bile pač težave (S5). Jaz sem bil takole bolj zaprt vase (S6). Oziroma ona je predlagala, da pridem v mladinski dom (S7).

- Kako je potekala namestitev? (Kdo je sodeloval? Si bil kdaj nameščen/-a premeščen/-a v drug zavod/ institucijo? Kako si se počutil/-a v tem okolju?)

Sodelovali so še tam z našega centra za socialno delo (S8). Potem smo vsi skupaj najprej prišli pogledat dom (S9), potem čez en teden sem pa bil nameščen noter (S10). Tole je bila moja prva namestitev (S11). Prvi vtis je bil sicer dober (S12), sem pa bil sigurno en teden noter v sobi, vase sem bil zelo zaprt (S13). Potem smo šli na jadranje z domom in sem se nekako sprostil in odprl in se začel pogovarjati z drugimi (S14).

- Kakšna je tvoja izkušnja namestitve? (Kakšno je bilo vsakodnevno počutje v zavodu, opiši potek vsakdana. Kako so bile upoštevane tvoje želje? S koliko sovrstniki si si delil sobo? Si imel/-a dovolj osebnega prostora v sobi? Si se v primeru, da si si zaželel miru lahko kam umaknil/-a?)

Ja v domu sem se počutil v redu (S15). Zjutraj sem pač vstal, šel v šolo, prišel nazaj imel kosilo (S16), potem pa za šolo delaš kar imaš (S17). Potem ko to narediš imaš dve uri prosti čas (S18), lahko delaš kar želiš. Potem zvečer pa večerja in narediš dežurstvo – to pomeni da pospraviš in počistiš posodo (S19) in to in greš spat. Ja želje so bile vredno upoštevane (S20). Jaz sicer nisem nikoli neki ven hodil, ker mi ni bilo do tega (S21). Če bil kateri dan tako bolj, da se nisi lepo vedel, ti niso za vse ugodil in nisi dobil kar si si želel (S22), če pa si bil vredno in si delal vse po pravilih, pa si tudi dobil za kar si prosil (S23). Drugače nas je

bilo v vzgojni skupini 10 ljudi (S24). V sobi sem bil z enim cimrom (S25). Ja imel sem dovolj zasebnosti saj ni bilo cimra skoz noter v sobi, tako da sem bil lahko tudi sam v sobi (S26).

- Kakšna je bila podpora v zavodu s strani socialnih delavcev? Vzgojiteljev v zavodu? Drugih zaposlenih?

S socialni delavci se nisem toliko srečeval med dnevom (S27). Z eno socialno delavko sem se zelo dobro razumel, me je večkrat vprašala kako mi je kako se počutim tam (S28). Ja z vzgojitelji sem imel več stika, saj so oni skoz tam (S29). En vzgojitelj je matičen in on ima vse čez od tebe in hodi na govorilne ure za tebe in to (S30).

- Meniš, da je bila namestitev za tebe pozitivna ali negativna odločitev? Kje meniš, da bi ti lahko bilo bolje, slabše?

Ja nastanitev v mladinski dom je bila zame zelo pozitivna (S31), saj v prejšnjem okolju oziroma doma v kraju kjer sem bival oziroma se šolal se nisem dobro ujel (S32), ker nisem bil od tam izvirno in me niso nekako sprejel (S33). Skoz sem imel neke probleme (S34). Tukaj pa je bilo čisto drugače (S35). Zelo dobro sem se vklopil in mi je bilo res dobro (S36), Ja doma bi bilo sigurno slabše, tako da je tukaj dosti boljše (S37).

Izobrazba in izobraževanje

- Kakšno izobrazbo si pridobil/-a v času bivanja v instituciji? Si se še dodatno izobraževal/-a po tem ko si zapustil institucijo? Imaš to željo v prihodnosti? Kakšen je tvoj zaposlitveni status? (zaposlen - kje, brezposeln, upokojen)

Zaključil sem osnovno šolo (S38) in potem sem se vpisal v srednjo mizarško šolo (S39), tako sem še dijak in sedaj obiskujem drugi letnik (S40). Za naprej pa ne vem če se bom še izobraževal (S41).

- Kaj je vplivalo na odločitev za tvoj poklic?

Ma saj ne vem kaj je vplivalo oziroma me je pritegnilo za ta poklic (S42), samo sem bil tako raztreščen, da nisem vedel kaj bi šel (S43). Če bi se še enkrat odločal bi zdaj izbral turistično šolo (S44).

- Kakšne pomoči si bil/-a deležna pri izobraževanju in pridobivanju želene izobrazbe v času bivanja v instituciji? Kakšno pomoč bi najbolj potreboval/-a?

Ja v vsaki skupini je bil en vzgojitelj, da ti je nudil tudi učno pomoč, da te je učil, če si kaj rabil (S45). Ja nisem rabil tako konkretno neke pomoči (S46), včasih kakšno snov za ponoviti ali pa kakšno malenkost (S47).

- Glede na to, da si se šolal izven zavoda, zakaj se ti zdi to boljše/slabše, kot obiskovanje šole v okviru zavoda?

Ne vem kako si naj predstavljam tole, ker nisem bil nikoli v zavodu (S48), ampak kakor sem slišal od enega vzgojitelja, so tam res otroci s posebnimi potrebami in se mi zdi, da je za njih bolje, da se šolajo v okviru zavoda (S49). Ker pri nas tega ni bilo, nismo imeli takih težav in tega (S50), je pa za nas bolje, da smo se šolali v normalnih osnovnih in srednjih šolah, pa bili v stiku s sovrstniki (S51).

Socialna mreža

- Kakšen je bil odnos s tvojo družino preden si prišel/-a v institucijo? Kakšen je sedaj?
Ja mami je imela krizo tam od 7. do 8. razreda in se nismo toliko pogovarjali (S52), zdaj pa je vredno in grem tudi vsak vikend na obisk domov (S53). S kolegi pa tudi sem imel prej kar nekaj prijateljev in imam še vedno z dvema stike (S54).
- Kakšna je bila tvoja socialna mreža med namestitvijo? S kom si se lahko pogovoril/-a?
Na koga si se lahko zanesel/-a, mu zaupal/-a
Ja imel sem prijatelje s kerimi sem se družil pa se lahko z vsakim pogovarjal (S55). S tem cimrom ko sem stanoval skupaj sva se zelo razumela, pa tudi skupaj sva šla potem naprej v stanovanjsko skupino (S56).
- Kakšna je bila tvoja socialna mreža izven institucije (prijatelji), se je potem ko si prišel/-a iz zavoda kaj spremenila?
Ja iz mladinskega doma sem šel v stanovanjsko skupino (S57) in tukaj mi je glede tega dosti boljše (S58), saj tukaj ni mlajših otrok (S59) in takrat jih res nisem mogel prenašati (S60). Imel pa sem tudi prijatelje v šoli, na katere sem se lahko zanesel (S61).
- Kakšna meniš, da bi bila tvoja socialna mreža v primeru, da ne bi bil nameščen/-a v vzgojni zavod/mladinski dom? Zakaj?
Ja ne vem kakšna bi bila (S62). Verjetno bi imel manj prijateljev kot jih imam zdaj (S63), saj se tam nisem nekako uspel in znal vklopiti v tisto okolje (S64).

Pozitivni in negativni vplivi namestitve v zavodu

- Kakšni so pozitivni učinki namestitve v vzgojnem zavodu/mladinskem domu? Obstaja kaj za kar lahko rečeš, da si pridobil/-a zase, da je bilo koristno za tebe?
Ja pozitivno je sigurno to, da sem se odprl (S65), da smo se tam veliko družili (S66), nove stvari sem videl (S67), spoznal nove ljudi (S68). Potem šli smo na izlete v kraje v katere nebi šel, če bi ostal doma (S69). Mi je bilo res boljše v domu kot doma (S70).
- Katere kompetence si tekom bivanja pridobil/-a? Kako uporabljaš pridobljene kompetence v samostojnem življenju?

Ja koristno je bilo že to, da sem se začel pogovarjati z ljudmi (S71), da sem se odprl, da upam govoriti s komerkoli in me ni strah (S72).

- Se ti zdi, da si bil s tem, da si bil/-a nameščen/-a v vzgojni zavod, za kaj prikrajšan/-a v odraslem obdobju življenja? Opiši.

Ne menim, da nisem nič izgubil, niti bil prikrajšan za nič (S73). Ravno obratno več vsega sem pridobil kot izgubil (S74).

- Si se srečal/-a v instituciji s kakšno negativno izkušnjo? Se je zgodilo kaj takega za kar meniš, da se ti če nebi bil nameščen/-a v vzgojni zavod/mladinski dom, nebi zgodilo? Je na tebi pustilo kakšne kratkoročne/dolgoročne posledice in če ja kakšne? Kako si se soočil s tem dogodkom/izkušnjo?

Ja pretepi (S75) in kakšno norčevanje, to vedno pride (S76). Sem pa imel nekaj problemov z jezo (S77) in sem se o tem veliko pogovarjal s psihiatrom (S78).

- Kaj ti je pomagalo, da si se počutil/-a bolje, da si okreval/-a kaj je bil tvoj vir moči (kaj ti je vlivalo upanje?) S kakšnimi ravnanji si si pomagal/-a, da si preživel/-a krizo? Ti je pomagal še kdo drug?

Ja glede jeze sem reševal s psihiatrom in se z njim o tem pogovarjal (S79). Mi je to zelo pomagalo in zdaj nimam več problemov s tem (S80).

- Kje vidiš alternative za vzgojne zavode/mladinske domove?

Ja ne vem mogoče bi bilo dobro, da se preoblikujejo malo bolj v odprte zavode (S81), da niso tam čisto zaprti (S82), sicer ne vem ali bi potem hodili več špricat ali ne (S83), samo da bi bilo mogoče podobni nam in bili namenjeni težavnim otrokom (S84).

Izkušnja prehoda v samostojno življenje

- Kako si se v zavodu/mladinskem domu pripravljaj/-a na samostojno življenje? (ravnanje z denarjem, izobraževanje, iskanje zaposlitve) je bilo kaj takega da bi se rad/-a naučil, pa nisi imel te možnosti? Se ti zdi da si bil dovolj pripravljen/-a na samostojnost? Opiši.

Nekak se nismo pripravljali v mladinskem domu (S85). Tam v devetem razredu bi sicer človek pričakoval, da te pustijo malo pri miru (S86), da se malo sam znajdeš pa poskusiš sam kako in kaj rešiti (S87), ampak ne ni bilo nekih priprav (S88). Trenutno še nisem dovolj pripravljen na samostojnost (S89), zato sem tudi v stanovanjski skupini (S90).

- Kako je potekal sam prehod, osamosvojitve? Si bil nameščen/-a v kakšno stanovanjsko skupino? Mladinsko stanovanje? Kakšna je bila ta namestitev v primerjavi z zavodom/mladinskim domom? V čem se je razlikovalo? V čem je bilo bolje/slabše?

Ja zdaj sem v stanovanjski skupini in tukaj smo dosti bolj samostojni (S91), sami kuhamo (S92), peremo (S93), likamo (S94). Vzgojitelji nas samo bolj usmerjajo in kaj svetujejo (S95). Stanovanjska je boljša tudi zaradi tega ker je manj ljudi (S96), pa ni mlajših otrok (S97).

- Kakšno pomoč bi pri odhodu iz zavoda/mladinskega doma še potreboval/-a pa je nisi dobil/-a?

Ker sem itak šel v stanovanjsko skupino nisem rabil neke dodatne pomoči zato se mi zdi dovolj to kar sem dobil (S98).

- Kateri strokovnjaki so ti pomagali pri osamosvojitvi? Kako so ti pomagali (svetovanje, psihosocialna pomoč, pomoč pri izobraževanju, iskanju zaposlitve, stanovanja?)

Ja tukaj v stanovanjski skupini najbolj pomagajo vzgojitelji, pomagajo pa tako kaj glede kuhanja (S99) in so za podporo, ne pa toliko za to kaj bo ko bo konec z namestitvijo (S100).

- Kakšne načrte imaš za prihodnost?

Hm tako daleč še pa nisem (S101). Naprej želim dokončati šolo, potem pa bomo videli kako in kaj naprej (S102).

- Kje vidiš rešitve za boljšo, lažjo in hitrejšo osamosvojitve za mlade, ki zapustijo vzgojni zavod/mladinski dom? Kaj meniš, da mladi najbolj potrebujejo ob odhodu iz vzgojnega zavoda/mladinskega zavoda?

Ja ne vem ker se še nisem rabil srečevati s tem (S103), ampak po mojem nekaj kamor lahko gredo (S104).

8.2.7 Oseba L

Spol: M

Starost: 15 let

Namestitev v vzgojnem zavodu

- Koliko si bil/-a star/-a ob prvi namestitvi v vzgojni zavod/mladinski dom? Kako dolgo je trajala namestitev?

V mladinski dom sem prišel ko sem bil star 13 let (L1). Tam sem bil malo več kot dve leti (L2).

- Kateri so bili tvoji razlogi za namestitev v institucijo?

Ja doma niso bile zadosti dobre razmere za mene (L3).

- Kako je potekala namestitev? (Kdo je sodeloval? Si bil kdaj nameščen/-a premeščen/-a v drug zavod/ institucijo? Kako si se počutil/-a v tem okolju?)

Ja sodeloval je center za socialno delo (L4), smo šli najprej vsi z družino in centrom pogledat mladinski dom in potem sem se še uradno preselil tja (L5). Ja na začetku se mi je zdelo to

ful ful napačno in narobe (L6), ker sem res bil zelo navezan na svojo mamo (L7), pa sploh nisem mogel biti stran od nje in takrat sem bil res potr (L8). Potem sem se pa ful hitro navadil na življenje tam (L9).

- Kakšna je tvoja izkušnja namestitve? (Kakšno je bilo vsakodnevno počutje v zavodu, opiši potek vsakdana. Kako so bile upoštevane tvoje želje? S koliko sovrstniki si si delil sobo? Si imel/-a dovolj osebnega prostora v sobi? Si se v primeru, da si si zaželel miru lahko kam umaknil/-a?)

Ja zjutraj sem vstal se zrihtal, oblekel pa to, šel na zajtrk pa v šolo (L10), potem kosilo. Potem smo imeli učne ure (L11), potem smo zunaj igrali nogomet (L12), zvečer pa večerja pa malo gledanje televizije in spat (L13). Najprej sem bil v sobi sam (L14), potem pa sem dobil cimra (L15). Ja v bistvu je bilo takrat ko sem bil sam malo več zasebnosti (L16), ampak mi ni bilo hudega, tudi takrat ko sem sobo delil (L17). Ja želje so bile vedno upoštevane (L18), jaz sem na primer zelo rad nogomet igral, tako da so mi to vedno omogočili (L19).

- Kakšna je bila podpora v zavodu s strani socialnih delavcev? Vzgojiteljev v zavodu? Drugih zaposlenih?

Ja vsake tri štiri mesece so bili timski sestanki (L20) oziroma včasih po potrebi in takrat so vsi prisotni (L21), matični vzgojitelji, starši in tudi socialna delavka (L22). Ja takrat smo se pogovorili o tekočih zadevah (L23) pa kako smo pa tako (L24), vse kar se zgodi v tistem času predelamo (L25). Ja v domu sem se na vzgojitelje res zelo navezal (L26), jih zdaj kar pogrešam ko sem šel, zelo dobro sem se razumel z njimi (L27).

- Meniš, da je bila namestitev za tebe pozitivna ali negativna odločitev? Kje meniš, da bi ti lahko bilo bolje, slabše?

Definitivno bi mi bilo slabše (L28), na začetku se mi je zdelo konec sveta (L29), ampak zdaj pa vidim, da je bila to dobra odločitev (L30). Doma bi mi bilo verjetno slabše (L31).

Izobrazba in izobraževanje

- Kakšno izobrazbo si pridobil/-a v času bivanja v instituciji? Si se še dodatno izobraževal/-a po tem ko si zapustil institucijo? Imaš to željo v prihodnosti? Kakšen je tvoj zaposlitveni status? (zaposlen - kje, brezposeln, upokojen)

V mladinskem domu sem zaključil osnovno šolo (L32), zdaj pa nadaljujem srednjo šolo na gimnaziji (L33). Po gimnaziji se želim vpisati na novinarstvo na FDV-ju (L34), ker si res želim postati športni novinar (L35).

- Kaj je vplivalo na odločitev za tvoj poklic?

Ja jaz že od nekdaj želim postati novinar (L36) športni komentator in to je bila potem ena izmed možnosti, da grem na gimnazijo in potem naprej na novinarstvo (L37).

- Kakšne pomoči si bil/-a deležna pri izobraževanju in pridobivanju želene izobrazbe v času bivanja v instituciji? Kakšno pomoč bi najbolj potreboval/-a?
Ne nisem rabil nobene pomoči na srečo (L38) oziroma nič takega posebnega, mogoče pred testom, da sem kaj s kom ponovil snov (L39).
- Glede na to, da si se šolal izven zavoda, zakaj se ti zdi to boljše/slabše, kot obiskovanje šole v okviru zavoda?
Ja meni se zdi boljše, da obiskuješ zunanjo šolo, tako osnovno kot srednjo (L40). Ja ne vem če imaš šolo v okviru institucije oziroma takole zraven doma, ne bi imel nekega fokusa (L41), zdelo bi se mi tako preveč zaprto in čudno (L42). Neprijetno (L43).

Socialna mreža

- Kakšen je bil odnos s tvojo družino preden si prišel/-a v institucijo? Kakšen je sedaj?
Ja z mami sem bil že skoz povezan, tako da z njo ni bil odnos problem (L44). Sedaj je tudi v redu odnos (L45), sem še toliko bolj hvaležen, da smo skupaj (L46).
- Kakšna je bila tvoja socialna mreža med namestitvijo? S kom si se lahko pogovoril/-a? Na koga si se lahko zanesel/-a, mu zaupal/-a?
Sem se kar hitro vključil v družbo (L47), pa tudi imel sem prijatelje, na katere sem se lahko zanesel (L48) in se z njimi družil (L49).
- Kakšna je bila tvoja socialna mreža izven institucije (prijatelji), se je potem ko si prišel/-a iz zavoda kaj spremenila?
Prvo leto se v šoli še nisem tako zelo vklopil in imel veliko prijateljev (L50), zdaj pa jih imam kar nekaj (L51). Iz doma sem šel v stanovanjsko skupino, kjer stanujem še zdaj (L52). Tudi tukaj sem našel prijatelje (L53) in ker nas je malo v hiši se veliko družimo (L54). Tudi s prijatelji iz doma imam še vedno stike in se redno slišimo (L55).
- Kakšna meniš, da bi bila tvoja socialna mreža v primeru, da ne bi bil nameščen/-a v vzgojni zavod/mladinski dom? Zakaj?
Ja preden sem prišel v dom sem imel tudi nekaj prijateljev (L56), sedaj stikov z njimi nimam nekaj več (L57), mogoče edino z dvema se kaj slišim (L58).

Pozitivni in negativni vplivi namestitve v zavodu

- Kakšni so pozitivni učinki namestitve v vzgojnem zavodu/mladinskem domu? Obstaja kaj za kar lahko rečeš, da si pridobil/-a zase, da je bilo koristno za tebe?
Ja samostojnost sto posto (L59), potem naučil sem se učiti za šolo (L60), bolj se vem organizirati za šolo (L61), ne špricam šole več (L62).

- Katere kompetence si tekom bivanja pridobil/-a? Kako uporabljaš pridobljene kompetence v samostojnem življenju?
Ja sigurno sem pridobil na samostojnosti, kar mi bo kasneje prišlo prav, ko bom moral sam živeti (L63), sigurno mi bo prav prišlo na faksu, da se bom vedel učiti in organizirati vse za študij (L64).
- Se ti zdi, da si bil s tem, da si bil/-a nameščen/-a v vzgojni zavod, za kaj prikrajan/-a v odraslem obdobju življenja? Opiši.
Nisem bil lih prikrajan (L65), samo malo mi manjka življenje z družino, ker jih kar pogrešam (L66), ampak je bila sigurno namestitev koristna zame (L67).
- Si se srečal/-a v instituciji s kakšno negativno izkušnjo? Se je zgodilo kaj takega za kar meniš, da se ti če nebi bil nameščen/-a v vzgojni zavod/mladinski dom, nebi zgodilo? Je na tebi pustilo kakšne kratkoročne/dolgoročne posledice in če ja kakšne? Kako si se soočil s tem dogodkom/izkušnjo?
Ne nisem imel nobene slabe izkušnje (L68), z vsemi sem se dobro razumel in tudi poskušal ne zaiti v konflikte (L69).
- Kje vidiš alternative za vzgojne zavode/mladinske domove?
To pa je težko vprašanje (L70). Meni se zdi tako kar vrede, nimam ravno nobene ideje, trenutno (L71).

Izkušnja prehoda v samostojno življenje

- Kako si se v zavodu/mladinskem domu pripravljaj/-a na samostojno življenje? (ravnanje z denarjem, izobraževanje, iskanje zaposlitve) je bilo kaj takega da bi se rad/-a naučil, pa nisi imel te možnosti? Se ti zdi da si bil dovolj pripravljen/-a na samostojnost? Opiši.
Ja v mladinskem domu se nismo ravno nekaj pripravljali (L72), sicer veliko bolj kot doma (L73), ampak sedaj odkar sem v stanovanjski skupini pa se pripravljamo veliko bolj (L74). Moramo si sami prati (L75), pospravljati (L76), kuhamo večerjo vsak dan sami (L77). Ja zdaj v stanovanjski skupini se mi zdi, da nas kar dovolj pripravljajo (L78), v mladinskem domu bi nas pa lahko malo bolj pripravljali, na primer pri pripravi hrane, organiziranosti (L79). Tisti ki so malo mlajši jim vsi vse naredijo in ne rabijo oni nič (L80).
- Kako je potekal sam prehod, osamosvojitve? Si bil nameščen/-a v kakšno stanovanjsko skupino? Mladinsko stanovanje? Kakšna je bila ta namestitev v primerjavi z zavodom/mladinskim domom? V čem se je razlikovalo? V čem je bilo bolje/slabše?
Ja ko sem začel hoditi v srednjo šolo so me potem namestili v stanovanjsko skupino (L81). Tukaj je veliko bolj samostojno (L82), pa tudi manj otrok nas je, to je veliko boljše kot tam

(L83). *Tukaj se po pol leta tako navadiš na vse, da bi lahko po pol leta kar sam živel in vse delal (L84).*

- Kakšno pomoč bi pri odhodu iz zavoda/mladinskega doma še potreboval/-a pa je nisi dobil/-a?

Ja mogoče to, da ko si še toliko mlajši, da bi se že bolj pripravljali na samostojnost, samo to je stvar vzgojitelja spet (L85).

- Kateri strokovnjaki so ti pomagali pri osamosvojitvi? Kako so ti pomagali (svetovanje, psihosocialna pomoč, pomoč pri izobraževanju, iskanju zaposlitve, stanovanja?) Kje trenutno bivaš?

Ja vzgojitelji so pomagali (L86). Mi smo med bivanjem imeli denar pri vzgojiteljih, če smo kar rabili, so nam dali (L87) in smo potem prinesli tudi račune, da se nebi kakšne droge ali pa kaj kupovali (L88). Trenutno sem v stanovanjski skupini. Tudi tukaj nas vzgojitelji kaj usmerjajo pa nam pomagajo (L89), samo ne tako intenzivno (L90), bolj smo prepuščeni, da sami probamo kaj in kako (L91). Imamo tudi eno terapevtko skupno (L92), ki enkrat na mesec z nami dela tako na življenjskih vrednotah v okviru delavnic (L93). To se mi zdi zelo vredno.

- Kakšne načrte imaš za prihodnost?

Ja tudi med študijem ne želim iti v mladinsko stanovanje (L94), raje bi bil na svojem ali pa v študentskem domu (L95). Želim si pač zaključiti šolo naprej, (L96) pa postati novinar (L97), potem pa si najbolj želim, da bi si ustvaril svojo družino (L98), pa da bi lahko potoval po svetu (L99).

- Kje vidiš rešitve za boljšo, lažjo in hitrejšo osamosvojitve za mlade, ki zapustijo vzgojni zavod/mladinski dom? Kaj meniš, da mladi najbolj potrebujejo ob odhodu iz vzgojnega zavoda/mladinskega zavoda?

Ja mladi najbolj potrebujejo znanje, ki ga lahko pridobijo v stanovanjski skupini (L100), da znajo skuhati, da znajo prati poskrbeti zase (L101). Morajo biti točni (L102), odgovorni za svoja dejanja (L103). Moraš res znati kaj lahko storiš in kakšne so posledice za dejanja (L104).

8.2.8 Intervju s socialno delavko zaposleno na centru za socialno delo, na področju varstva otrok

- **Kakšno je vaše sodelovanje z vzgojnimi zavodi, glede na to, da spadajo pod okrilje Ministrstva za izobraževanje znanost in šport?**

Z vzgojnimi zavodi sodelujemo najprej na začetku, ko se dogovarjamo glede namestitve (CSD 1), potem pa smo v stiku vmes, če pride do kakšnih težav in na koncu pri odpustu iz zavoda (CSD 2). Je pa slabo, da spadajo vzgojni zavodi pod MIZŠ, saj je veliko mladih, ki

ne zmorejo slediti učni snovi (CSD 3), bodisi zaradi zasvojenosti od drog, bodisi zaradi vedenjskih težav. Ni pa nobene ustanove, ki bi spadala pod MDDSZ, kot so to socialni zavodi za odrasle, in bi sprejemale mladostnike s kombiniranimi motnjami, s katerimi bi se delalo na drugačen način in bolj počasi in prilagojeno njim (CSD 4).

- **Ali imate stike z mladostnikom v času namestitve v vzgojnem zavodu? Je v zadnjem obdobju preden mladostnik zapusti vzgojni zavod več stikov? Ste v stiku z njegovo družino?**

V zadnjem obdobju z zavodi in mladostniki sodelujemo bolj aktivno kot prej (CSD 5). Pred odhodom je sestanek, ki ga izpelje CSD in se izda odločba o odpustu (CSD 6). Ko otroka namestimo v zavod se dela z njegovo družino, ki jo je treba pripraviti in zagotoviti pogoje, da se lahko otrok spet vrne (CSD 7). Povprečna doba namestitve v zavod je ena do treh let in v teh letih poskušamo načrtovati kam se bo otrok vrnil (CSD 8). To je lažje v primerih, ko starši želijo spremembe in želijo sodelovati (CSD 9), težje pa v primerih, ko starši to zavračajo (CSD 10) ali pa staršev ni (CSD 11). Takrat iščemo vse možne namestitve od stanovanjskih skupin, ki jih je na žalost premalo pri nas (CSD 12), do neprofitnih (CSD 13) in tržnih stanovanj (CSD 14), ki so pogosto predraga za najem (CSD 15). Denarna pomoč je prenizka, čeprav se bo sedaj zvišala, to še vedno ne bo dovolj za najem sobe (CSD 16), saj cene nepremičnin zelo rastejo (CSD 17). Problem je tudi na področju neprofitnih stanovanj, saj teh ni, čakalna doba pa je tri do pet let (CSD 18).

- **Mladi so pogosto nameščeni v vzgojni zavod ravno zaradi slabih in težkih razmer, stikov v družini. Na kakšen način delate ta čas z družino? Kako pripravljate družino na vrnitev mladostnika? Kako sodelujejo družine?**

Kot sem omenila že prej, so nekatere družine veliko bolj pripravljene na sodelovanje kot druge. Vabimo jih na razgovore (CSD 19), jih vzpodbujamo, da se udeležujejo sestankov v zavodu, kjer je otrok nameščen (CSD 20), vključimo jih v kakšno delavnico (CSD 21), nudimo jim psihosocialno pomoč in podporo (CSD 22). Vzgojni zavodi nudijo tudi oblike pomoči za starše kot so šole za starše (CSD 23), svetovanje, obiski na domu (CSD 24)... Potem pa je vse na njih, če se hočejo spremeniti oziroma spremeniti razmere.

- **Kakšne so pozitivne in negativne posledice namestitve v vzgojnem zavodu? V kolikih primerih se pojavi ponovna namestitev v zavod? Koliko je primerov dobre prakse?**

Pozitivne posledice so zagotovo, da nekomu omogočimo boljše življenje (CSD 25), za kar je bil morebiti zaradi nasilja ali zanemarjanja prikrajšan, ali pa mu je v šoli enostavno preveč zahtevno in ne zmore slediti učni snovi zaradi svojih motenj (CSD 26). Negativne posledice pa so seveda te, da gre za sistem, kjer se znajdejo na kupu vsi mladi, ki so storili kakšno

kaznivo dejanje, so bili deležni nasilja, zanemarjanja ali so odvisniki prepovedanih drog (CSD 27). Toliko »negativnega« na kupu ne more kar naenkrat postati »pozitivno« (CSD 28). Potem gre v teh zavodih za takšna in drugačna pravila, ki mladim niso ravno v spodbudo (CSD 29), da otroku, ko pride takoj zagrozijo, če se bo držal pravil bo v redu, če ne pa bo šel drugam (CSD 30). To se mi zdi nesprejemljivo (CSD 31). Zelo malo je zavodov, kjer se otroka sprejme kot dobrodošlega in se zares dela na tem, da zavod čimprej zapusti (CSD 32). Zdi se mi, da ni dovolj dela v zavodih na otrocih in skupaj z njimi (CSD 33), temveč se dela z njimi kot del sistema, ker so pač vanj padli (CSD 34). Glede ponovne namestitve in dobre prakse v zavodu pa nimam podatkov (CSD 35). To verjetno zbira vsak zavod sam zase.

- **Kako sodelujete z mladostniki, ki se vrnejo v svojo družino? Kakšna je vaša naloga? Mu pomagata pri osamosvajanju (zaposlitev, urejanje socialno varstvenih storitev, iskanje stanovanja)?**

Preden otroka namestimo nazaj v matično družino naredimo oceno, če je ta zanj v korist ali ne (CSD 36). V zadnjem obdobju delamo še bolj intenzivno (CSD 37) in sicer če družina sodeluje se pogovarjamo in delamo na tem kako bodo spet živeli z mladostnikom (CSD 38). Vedno jim damo vedeti, da se lahko na nas obrnejo glede česar koli (CSD 39). Nekateri mladostniki se na nas obrnejo glede iskanja zaposlitve (CSD 40) ali urejanja socialno varstvenih transferjev (CSD 41), nekateri pa ne (CSD 42). Tisti, ki je se na nas obrnejo jim pomagamo pri izpolnitvi vlog (CSD 43), urejanju zdravstvenega zavarovanja (CSD 44), ustanovitve bančnega računa (CSD 45) in tako naprej.

- **Po zapustitvi vzgojnega zavoda je mladostnikom, ki nimajo možnosti vrnitve v svojo družino dana možnost namestitve v stanovanjsko skupino in potem še v mladinsko stanovanje. Ta namestitev je omejena do maksimalno 12 mesecev. Menite, da je ta doba dovolj dolga, da se mladostniki osamosvojijo?**

Stanovanjskih skupin je prvo kot prvo premalo (CSD 46), te ko pa obstajajo pa imajo omejeno dobo namestitve (CSD 47). Temu je tako tudi zaradi tega, ker so v pomanjkanju (CSD 48). Menim, da je doba mogoče prekratka za nekatere (CSD 49), za druge pa ravno pravšnja (CSD 50). Je pa vizija zelo dobra (CSD 51), saj gre za vmesno obliko preden mladostnik vstopi na trg iskanja stanovanj (CSD 52). Je pa bolj kot v dobi problem v tem, da teh vmesnih oblik primanjkuje (CSD 53).

- **Mladinska stanovanja so namenjena samo tistim, ki pokažejo večjo pripravljenost in sposobnost za samostojnost. Kaj se zgodi torej z ostalimi v primeru, da se ne vrnejo v svojo družino? Kakšno rešitev vidite za njih?**

Žal v Sloveniji primanjkujejo tudi mladinska stanovanja (CSD 54) in ta imajo svoja pravila (CSD 55). Mladi so v vzgojne zavode nameščeni iz različnih razlogov od nasilja v družini,

bivalne stiske, revščine, duševnih bolezni do vedenjskih in čustvenih težav. Z družinami delamo v vseh primerih (CSD 56) in če vrnitev v družino ni možna se najprej pogledajo stanovanjske skupine, ki so tudi pogoj za mladinska stanovanja (CSD 57). Tisti, ki ne pridejo v nobeno od teh vmesnih oblik iščemo tržna stanovanja (CSD 58) in jim pomagamo pri prijavi za razpise za neprofitna stanovanja (CSD 59), za kar pa so čakalne dobe zelo dolge (CSD 60). Rešitev vidim predvsem pri ustanovitvi več mladinskih stanovanj, saj so se te izkazale za zelo dobre za prehod v samostojnost (CSD 61). Potrebno bi bilo urediti tudi zakonodajo, da bi ti mladi imeli kakšno prednost pri pridobitvi stanovanj (CSD 62), kot mlade družine in osebe z oviranostjo, saj trenutni zakoni tega ne omogočajo.

- **Sodelujete z mladimi tudi v času namestitve v stanovanjski skupini in mladinskem stanovanju?**

CSD izda odločbo za namestitev v stanovanjsko skupino (CSD 63). Potem pa se mladostnika spremlja (CSD 64) in se udeležujemo timskih sestankov skupaj z zaposlenimi v stanovanjski skupini oz. zavodom (CSD 65), pod katerega spada stanovanjska skupina. V primeru, da ni težav so ta srečanja redkejša (CSD 66).

- **Kje vidite boljšo sistemsko ureditev za hitrejšo osamosvojitvev?**

Osamosvojitvev iz vzgojnega zavoda je delikatna zadeva, saj ne moreš kar čez noč nekoga pripraviti na odhod (CSD 67). Kot sem omenila že prej, je treba delati z družino, medtem ko je otrok v zavodu, da se spremenijo razmere zaradi katerih je odšel v zavod (CSD 68). Na odhod pa bi se moral mladostnik intenzivno pripravljati vsaj pol leta prej ali še dlje (CSD 69) in sicer bi tukaj morali sodelovati CSD-ji z vzgojnimi zavodi in sicer glede namestitve in kako se bo delalo naprej (CSD 70). Za neko aktivno sodelovanje pogosto ni dovolj časa, ne z ene in ne z druge strani (CSD 71). Velika težava je, da ko otrok pride iz zavoda in če se vrne v matično družino in če ni nobenih težav se tega otroka ne spremlja več (CSD 72). Morda bi to spremljanje moralo trajati več časa, da se ne bi ponovila situacija zaradi katere je šel v zavod (CSD 73).

- **Kakšna je po vašem mnenju mreža vzgojnih zavodov v državi? Kje vidite rešitve za spremembe? Kaj bi bilo potrebno spremeniti za boljše delovanje? Veliko se govori o deinstitutionalizaciji vzgojnih zavodov, kje vidite alternative vzgojnih zavodov? Poznate kakšno dobro prakso iz tujine?**

Mreža vzgojnih zavodov je slabo razvejana (CSD 74), vendar bolj kot te osnovne zgradbe bi potrebovali več stanovanjskih skupin (CSD 75), saj so se skozi zgodovino zavodi preselili samo v druge zgradbe, ni se pa spremenil sistem (CSD 76). Če pogledamo prakso iz tujine vidimo, so ti pri nas preveliki, saj se v njih nahaja preveč mladostnikov (CSD 77), vendar mi

na CSD-ju moramo spoštovati odločitve sodišč in nekam te otroke namestiti, dokler ne bo drug sistem (CSD 78). V Veliki Britaniji na primer takšnih zavodov ni (CSD 79), saj so že uvedli sistem deinstitutionalizacije in deluje vse preko principa manjših enot oziroma stanovanjskih skupin (CSD 80). V drugih državah npr. na Nizozemskem delajo z mladimi in družinami ki imajo težave že prej in tako že v začetku preprečijo odhod otroka iz družine (CSD 81), saj nudijo pomoč že takoj na začetku (CSD 82). To je zelo dobra praksa, ki bi se v Sloveniji, če bi bilo na tem področju zaposlenih dovolj ljudi, po mojem mnenju obnesla zelo dobro in se otrok ne bi nameščalo v zavode (CSD 83). V primerih ko pa bi bile razmere res hude pa bi morala biti na voljo specializirana rejništva, ki bi tem otrokom in mladostnikom nudila družinsko življenje (CSD 84).

- **Kaj menite o tem, da se otrokom s takšnimi in drugačnimi težavami omogoči, da živijo kot velevajo mednarodni dokumenti v družinskem okolju in z istimi možnostmi kot njihovi vrstniki in bi obiskovali navadne osnovne šole? V Sloveniji namreč že obstaja nekaj rednih osnovnih šol z oddelki, kjer izvajajo prilagojen izobraževalni program z nižjim izobrazbenim standardom.**

Ja s tem bi se popolnoma strinjala, če bi se sistem spremenil (CSD 85). Seveda bi potrebovali več kadra, ki bi potem s temi otroci delali individualno na konkretnih šolah (CSD 86). To bi bil potem ta princip, da so otroci doma in se dela z njimi in družinami (CSD 87), oziroma v teh posebnih rejništvih (CSD 88), pa da se otroka pusti v matičnem okolju (CSD 89). Vendar menim, da bi to šlo samo pri nekaterih otrocih, saj žal so nekateri otroci agresivni (CSD 90) in ne vem kako bi to funkcioniralo, pa da bi bil kompromis z ostalimi starši drugih otrok (CSD 91).

8.3 Analiza podatkov

Odprto kodiranje se nahaja pri avtorici (andrea.oslaj@gmail.com).

Oсно kodiranje

Namestitev v instituciji

Starost

- Petnajst let (A1), (N1), (M1)
- Deset let (K1)
- Dvanajst let (G1), (S1)
- Trinajst let (L1)

Trajanje namestitve

- Dve leti in tri mesece (A2)

- Leto in pol (N3)
- Dve leti (M2), (L2)
- Osem let (K2)
- Sedem let (G2)
- Štiri leta (S2)

Vzroki za namestitve

- Odnosi
 - Težave v družini (A3) (A71), (K5), (K88), (G4), (G25), (N88), (S3), (L3), (L31)
 - Nasilje v družini (A72), (G3)
 - Alkohol v družini (G28)
 - Kreganje staršev (K4), (S5)
 - Ločitev staršev (M3), (K3)
 - Ponovna poroka staršev (M4)
 - Zaprt vase (S6), (S33)
- Slabo vedenje
 - Uživanje prepovedanih drog (A4), (M7)
 - Neupravičeno izostajanje od pouka (A73), (N2), (N5), (N12), (M6), (K6), (K36)
 - Problematičen (N10), (M28), (S34)
 - Zamenjal tri osnovne šole (N11)
 - Zamenjala dve osnovni šoli (M9)
 - Pobegi od doma (M5), (M8)
- Predlog za namestitve
 - Socialna delavka (A5), (N13), (N17), (M10), (K7), (G5), (S8), (L4)
 - Mama proti (M11)
 - Mama sprejme odločitev (M12), (S4), (S7)
 - Dobra odločitev (M27), (G24)

Izkušnja namestitve

- Prihod v zavod
 - Ogledali zavod (A6), (A7), (N18), (S9), (L5)
 - Prva namestitve (A8), (G6)(S11)
 - Težko (A9), (M13), (L8)
 - Ne poznaš ljudi (A10)
 - Strah (N125), (K9), (K89)
 - Grozno (K10), (L6), (L29)
 - Ne poznaš ljudi (K11), (S10)
 - Se moraš navaditi (A11) (A26), (M14), (G8), (S14), (L9)
 - Izključitev iz zavoda (N6)
 - Ostala tam (K8)
 - Dober vtis (S12), (S15), (L30)
 - En teden v sobi (S13)
 - Pogrešal mamo (L7)
- Oblika nastanitve
 - Stanovanjska skupina (A90) (A138), (N14), (K70), (S57), (L52), (L81)
 - Vzgojni zavod (N4), (N19)
 - Pripor (N8)

- Prevzgojni dom (N9), (N20)
- Mladinski dom (K102)
- Prevzgojni dom
 - Koristno (N23)
 - Dobra izkušnja (N54), (N55), (N56)
 - Najstrožji zavod (N62), (N63)
- Stanovanjska skupina
 - Ni vredu (A139), (N21)(N117)
 - Razpolaganje z denarjem (A140)
 - Izhodi (N24), (N27)
 - Učne ure (N25) (G84)
 - Vsakdanja opravila (N26), (K113), (G81), (G86), (L74), (L82)
 - Svoja soba (K114), (G87)
 - Več zasebnosti (K115), (K116)
 - Dobri odnosi (K71) (G82), (G85), (S58), (L89)
 - Drugi vzgojitelji (G83)
 - Ni mlajših od 16 let (G88) (S59), (S60), (S97), (L83)
 - Manj ljudi (S96)
 - Samostojen po pol leta (L84), (L90), (L91)
- Negativna izkušnja
 - Ni imel možnosti (A28), (M95), (M96), (K33), (K93)
 - Pogrešal družino (L66)
 - Stroga pravila (A63), (A112), (A113), (N36), (M85)
 - Posebna vzgojna skupina (N37), (N37), (N39), (N40), (N41) (N42), (N43)
 - Lahko bi bilo bolje (A94), (N64), (M98), (M99)
 - Pretepanje (A111) (N38), (N121), (N123), (N124), (S75)
 - Psihično nasilje (N122), (M88), (M91), (M92), (K94), (S76)
 - Slab odnos z vzgojiteljico (A114), (A119)
 - Obtožen po krivem (A115)
 - Slabo počutil (A117), (A118), (N40)
 - Nič ne delaš (N49)
 - Uživali konopljo (N50)
 - Noče razmišljati (K32)
 - Premalo stroga pravila (G59)
 - Neenakovredno obravnavanje (G60), (G61), (L80)
 - Težave z jezo (S77)
- Pozitivna izkušnja
 - Ločil od slabe družbe (A29), (N105), (N106), (N107)
 - Nehal krasti (N104)(N109), (N119)
 - Zaključil šolo (A30), (G54), (S38), (L62)
 - Doma je bilo nasilje (A37), (A99), (G52), (S32)
 - Nehal uživati prepovedane droge (N108)
 - Ni pobegnil (N112), (N131), (N134)
 - Imel mir (G27), (G51), (G53)
 - Dobro (N116), (M94), (K48), (K87), (K100), (G7), (G30), (G58), (S31), (S35), (S37), (S70), (S73), (S74), (L59), (L61), (L65), (L67), (L68), (L73)
 - Sprijaznila z namestitvijo (K49), (K101)

- Uresničila svoje sanje (K78), (K83)
- Več prijateljev (K74), (S66), (S68), (L69)
- Poskusila veliko novega (K79), (S67)
- Potovanja (K80), (K85), (S69)
- Se je odprl (S65), (L63)
- Spoznala znane ljudi (K86)
- Naučil učiti (L60)
- Potek dneva
 - Pouk (A12), (M16), (K14), (G10), (S16)
 - Bujenje (M15), (K12), (L10)
 - Dodatne dejavnosti (A13), (M17), (K18), (G13), (S18), (L12)
 - Učne ure (M18), (K16), (K17), (G12), (S17), (L11)
 - Delavnice (A24), (M25)
 - Druženje (M19), (K19)
 - Dežurstvo (K22), (S19)
- Pravila
 - Omejitev uporabe telefona (A14)
 - Ne smeš imeti dodatne opreme (A19)
 - Upoštevanje pravil (N132), (N133), (M59), (M60), (G16)
 - Ne smeš ven (M21)
 - Kazni (M22)
 - Nagrada za upoštevanje pravil (S22), (S23)
- Želje
 - Niso upoštrevane (A15), (M20)
 - Prosti čas (K20) (G15), (S20)
 - So upoštrevane (S11), (L18), (L19)
- Zasebnost
 - Delitev sobe (A16) (A20) (A21), (K24), (G17), (S25), (L15)
 - Svoja soba (N33) (N34), (M23), (K23), (L14)
 - Malo prostora (A17), (L17)
 - Dovolj prostora (N35), (G18), (G19), (S26), (L16)
 - Kakor kdaj (K25), (K26), (S24)
 - Osnovna oprema (A18)
 - Preverjanje sobe (A116)
- Podpora s strani zaposlenih
 - Vzgojitelji (A22), (M26), (K28), (G21), (G22), (S29) (S30), (L22), (L26), (L27), (L28)
 - Socialni delavci (A23), (N44), (N48), (M24), (K27), (K29), (G20), (S27), (S28), (L23), (L24),
 - Drugi zaposleni (A25), (K30), (K31), (G23), (L25)
 - Timski sestanki (L20), (L21)

Izhodi

- Obiski
 - Čez vikend (A74) (N29), (N32), (M30), (K59), (K90)
 - Pod pogojem negativnosti na prepovedane substance (N28)
 - Na lisicah (N61)
 - Izmenično k enemu staršu (K60), (K62)

- K očetu (K61)
- Pobegi
 - pobegi (N22) (N30), (M49)

Negativni učinki

- Stigma (A31), (A32), (A109), (K45)
- Neprijetno govoriti o namestitvi (A33) (A34) (A122), (M83)
- Daleč od doma (A35), (M84)
- Drugo okolje (A36), (K47)
- Občutek institucije (A39)
- Sami težavni na kupu (A80), (N51) (N52)
- Pogrešal družino (A106), (A107), (A125), (A168), (M29)
- Nič ne počneš (N53)
- Ni učinkov (N118)

Pozitivni učinki

- Pridobljena kompetenca
 - Zaključil šolanje (A98), (N57), (N113), (M76), (M78)
 - Izpit za avto (N58)
 - Prenehal z uživanjem drog (N59)
 - Veliko dobrih stvari (N60), (N120), (M77),
 - Obvladovanje jeze (M73), (M82), (G55)
 - Upravljanje z denarjem (M74), (M75)
 - Samozavest (K82), (S72)
 - Zmanjšala tremo (K83), (K84),
 - Samostojnost (G26), (G75)
 - Smisel za ljudi (G56), (G57)
 - Govori z ljudmi (S71)
 - Uporabiti na fakulteti (L64)

Vir moči

- Hočeš pozabiti (A110)
- Misel na izhod (A120)
- Misel na mamo (A121), (A122)
- Postaviti zase (N126), (N127), (M57), (M90), (K97)
- Ne smeš tožiti (N128), (N129), (M89)
- Zadržati zase (N130), (K99)
- Odmik v sobo (M93)
- Nehala se je sekirati (K96), (K98)
- Pogovor z vzgojitelji (G62), (G63), (G64)
- Pogovor s psihiatrom (S78), (S79), (S80)

Alternative

- Da ni zavodov (A124)
- (Specializirano) Rejništvo (A126), (A128), (M97)

- Stanovanjske niso alternativa (N135)
- Vzgojni zavodi bolj podobni mladinskim domovom (K103)
- Ni alternativ (G65), (G66), (G67)
- Preoblikovanje v odprte tipe zavodov (S81), (S82), (S84)
- Ne ve (L70), (L71)

Izobrazba in izobraževanje

Poklic

- Osnovna šola
 - Zaključil (A40) (M31), (K35), (L32)
- Srednja šola
 - Dvoletna lesarska (A41)
 - Oblikovalec kovin (N15)
 - Dvoletna ličarska (N67), (N75)
 - Izdelovalec oblačil (M32) (M36), (M107)
 - Slaščičarska šola (K37)
 - Srednja tehnična strojna (G31)
 - Srednja mizarska (S39),
 - Gimnazija (L33)
- Fakulteta
 - Ekonomska fakulteta (G32)

Izobraževanje v vzgojnem zavodu

- Negativni učinki
 - Šolanje v zavodu (A52) (A57), (N76), (M37)
 - Ni dosti izbire za poklic (A51,) (A55), (N74), (N80), (N81), (M39),(M40), (S42), (S43)
 - Ne smeš špricati (A62), (M38)
 - Ni zaključil šolanja (N16), (N65), (N66),(M33), (M111)
 - Zaprt v gradu (N77), (N79), (L42)
 - Rešetke na oknu (N78)
 - Nimaš fokusa (L41)
 - Neprijetno (L43)
- Pozitivni učinki
 - Zaključil šolanje (A58)
- Pomoč s strani zaposlenih
 - Ni dobil (A60)
 - Ni rabil (N82), (G35), (G71), (G72), (S46), (L38)
 - Vedno na voljo (K121), (K122), (G36), (G74), (S47)
 - Obiskovanje pouka (A61)
 - Dobra razlaga (A64), (A65), (K42)
 - Spodbuda (M41) (M43), (K41)
 - Učitelji za učno pomoč (S45), (L39)

Izobraževanje izven vzgojnega zavoda

- Pozitivni učinki

- Več izbire (A56), (L40)
- Bi bilo super (A66), (M44), (S50)
- Spoznaš nove ljudi (A67), (M45)
- Nisi zaprt (A68), (K104)
- Počutiš normalno (A69), (K46)
- Dokončal šolo (N68), (N69), (M34), (M79), (K38) (K39), (K81), (S38)
- Zabavno (N70)
- Nadaljevanje izobraževanja (N71), (N85),
- Postopoma uvesti (N86), (N87)
- Stik z vrstniki (K43), (G37), (G39), (S51)
- Več se naučiš (G38), (S49)
- Bi izbral drugo šolo (S44)
- Negativni učinki
 - Ne zdi vredno (N83), (N84)
 - Izostajanje od pouka (M46), (S83)
 - Jih ni (K44)

Zaposlitev

- Brezposeln (A46), (A47), (N72)
- Socialna pomoč (A48)
- Sezonsko delo (A49) (A50)
- Popravlja avte (N73), (N150),
- Oblikovanje oblačil (M80)
- Želja po slaščičarstvu (K40)
- Iskan kader (G34)
- Dijak (S40)
- Biti športni komentator (L37)

Socialna mreža

Odnosi

- pred odhodom v zavod
 - ni bil dober odnos z družino (A70) (N31), (N89), (K34), (K50)
 - kregala z mamo (N90), (N91), (M48), (S52)
 - slab odnos z očetom (M47), (G40), (G41)
 - imel več prijateljev (A84) (A86), (L56)
 - družil s prijatelji (N100), (N102), (N103), (M68)
 - bolj zaupal (A85)
 - kradel s prijatelji (N101)
 - ni imela prijateljev (K65), (K66) (K67), (K75)
 - ni vedel vzpostaviti stika (S64)
 - dober odnos z mamo (L44)
- prijatelji v zavodu
 - nimaš izbire (A77), (A78), (N95)(M61)
 - težavni na kupu (A79),
 - ni se družil (A81), (A83)
 - en prijatelj (A82), (N99), (M58), (K69)

- prijatelji (K63), (K68), (G43), (G44), (S55), (S56), (L47),
- ne moreš zanesti (N96), (N97), (N98), (M56), (K64), (L50)
- prepiranje (M86), (M87)
- lahko zanesesh na njih (S61), (L48), (L49)
- po izhodu iz zavoda
 - umrla mama (A75)
 - oče v zaporu (A76)
 - nima prijateljev (A88) (A87) (A89), (M63) (G46) (S63), (L57), (L58)
 - znanci (A91), (M66), (M67),
 - dober odnos z mamo (N92), (N93), (N115), (M50), (M51), (K51), (K55), (S53), (S54), (L45), (L46)
 - dober odnos z očetom (N94), (K52), (K53), (K54), (K57), (G29), (G42)
 - nima stikov z očetom (M52) (M53), (M54)
 - dober odnos z bratom (M55)
 - Grožnje dedija (K95)
 - preselitev v drug kraj (M64), (M72)
 - spoznala fanta (M65), (M71)
 - sovraži družino (K56), (K58), (K91), (K92)
 - več prijateljev (K72), (K73), (K76), (K77) (G45), (G47), (G49), (L51)
 - prijatelji iz usmiljenja (G50), (S62),
 - ima prijatelje (L53), (L54), (L55)

Izkušnja prehoda v samostojno življenje

Načrti za prihodnost

- Izobraževanje
 - Nima želje (A43) (A45) (A171) (A173), (S41)
 - Je imel željo v preteklosti (A43) (A44)
 - Zaključiti šolanje (K105), (K107), (K131), (S102), (L34), (L96), (L97)
- Družina
 - Ustvariti družino (A169)(M121), (L98)
 - Ne ve (S101)
- Zaposlitev
 - Iskanje službe (A172) (A177), (G73), (G78), (G95), (G96), (L35), (L36),
 - Ni problem delat (N141)
 - Svoje podjetje (N149), (N151),
 - Ni služb (N155)
 - Brez izkušenj (M106) (M120)
 - Ni sanjska služba (M35), (M122)
 - Dijakinja (K112)
 - Študent (G33)

Narediti izpit za avto (K132)

potovati po svetu (L99)

Priprava na prehod v skupnost

- Upravljanje z denarjem (A101), (A103), (M103), (L87), (L88)
- Pisanje življenjepisa (A102), (A133)

- So se pripravljali (A129), (N145) (G89), (L78)
- Se ne pripravljajo (K108), (K123), (S85), (S88), (L72)
- Ni sodeloval (N136), (N137) (N138)
- Delavnice (A130), (M102), (K124) (G98), (S99), (S100)
- Pogovori (A131),
- Bi rabili več prakse (A132), (A134), (M42), (M127), (K135), (S87), (S90) (S91), (L85)
- Ni bil dovolj pripravljen (A136), (N157), (M108), (M125), (K111), (K118), (S86), (S89)
- Sam vsega naučil (N139), (N143), (N144), (G68), (G69), (G76)(G77),
- Trdna volja (N160), (M115), (M123),(M124), (K134), (G79), (G97), (L103), (L104)
- Ni dovolj individualnega dela (M101), (S98), (L79), (L86)
- Več samostojnosti (K133) (G99), (L76), (L100)
- Pridobitev izobrazbe (G100)
- Kuhajo (S92), (L77), (L101),
- Perejo oblačila (S93), (S94), (L75)
- Terapevtska skupina (L92), (L93)
- Točnost (L102)

Pomoč

- Bivanje
 - Nima kam (A53) (A54), (N7), (N152), (M104), (K110)
 - Ni mogel domov (A100), (N153), (K127), (K128), (K129), (K129)
 - Domov (N147), (M62), (M100), (M110), (M112), (G93)
 - Študentski dom (G94)
 - Stanovanje (A104), (A153), (A154), (A166), (A170), (K119), (L95)
 - Stanovanjska skupina (A138),
 - Mladinsko stanovanje (K117), (L94)
 - Svoja soba (A142) (A141), (A167)
 - Sam živel (N140)
 - S punco (N142),
 - S fantom (M119)
- CSD
 - Dnevni center (A92)
 - Socialna delavka (A93), (N45), (N46), (N47), (N148), (M105) (M116), (K109), (K120), (S95), (S103)
 - Iskanje namestitve (A137), S104)
 - Iskanje službe (A155), (A158), (A159), (A163), (A164), (K126), (G70)
 - Vlaganje vlog (A161) (A162), (A179), (M117)
 - Pokličem (A165), (M109)
- Strokovni delavci – država
 - Drugačen sistem (A156) (A163), (A175), (N154), (M114), (M118), (G90), (G91)
 - Prednosti za stanovanje (A157), (A160), (A178)
 - Več stanovanjskih skupin (A174), (K125)

Izhod iz zavoda

- Nalepka (A96), (M81)
- Čudno gledajo (A97), (A108)

- Pri sedemnajstih (A135)
- Ni vložila dovolj truda (M115)
- Slaba družba (A143) (A146), (A149), (N156), (M69), (M70)
- Kraje (A144), (N159)
- Uživanje prepovedanih drog (A145)
- Samostojen (A147), (N110) (M113)
- Brez službe (A150) (A152), (N158)
- Denarna socialna pomoč (A151)
- Določi sodišče (N146)